VOOROUDERLIJKE WIJSHEID

IN

HACHELIJKE TIJDEN

Mr G. W. VREEDE

KONINKLIJKE BIBLIOTH
0311 4201

VOOROUDERLIJKE WIJSHEID

IN

HAGCHELIJKE TIJDEN

HET MINISTERIE DER RAADPENSIONARISSEN SIMON VAN SLINGELANDT,
PIETER STEYN EN LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL HERDACHT

DOOR

Mr. G. W. VREEDE

HOOGLEERAAR TE UTRECHT

UTRECHT — J. L. BEIJERS.

"The fate of all civilised Nations hung upon the preservation of Holland."
(17 Mei 1793).
Lord LOUGHBOROUGH aan Lord AUCKLAND.
(*Auckland Correspondence* II. 509.

Aan het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Ik wensch deze bladen als een geringe hulde, nog tijdig aan de Algemeene Vergadering van het Genootschap aan te bieden, nu het juist dertig jaren zal geleden zijn, dat de welwillendheid der toenmalige Bestuurders mij de eer van het Lidmaatschap waardig keurde, en uw tegenwoordige Voorzitter mij met het diploma aan zijne zorg vertrouwd, aangenaam verraste. Ik wensch ook mijne dankbaarheid te betoonen voor het Besluit der Algemeene Vergadering op den 7 April 1869 ter vereering der nagedachtenis van den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL genomen, hetwelk tot hiertoe door omstandigheden van den wil van het Genootschap onafhankelijk, niet heeft kunnen volbragt worden.

Het zou naar ik meen, van het vaderlandsch initiatief der Zeeuwen niet te veel geeischt zijn, het ontwerp tot het stichten van een standbeeld ter vereeuwiging der verdiensten van den door zijne tijdgenooten mishandelden Staatsman te vormen; maar duurzamer dan ijzer en steen, zijn VAN DE SPIEGEL's nagelaten geschriften, van welke een nog geheel onuitgegeven Bundel, door de krachtige medewerking van het Genootschap het licht zou kunnen zien. Was de eersteling van Mr. M. F. LANTSHEER op letterkundig gebied, een keurige en wèlgeslaagde proeve om Zeelands schuld jegens den grooten Raadpensionaris aanvankelijk te betalen, van den vermogenden invloed, gelijk van den standvastigen ijver van onzen geleerden Voorzitter, durf ik thans daarvan de volle kwijting te gemoet zien.

Maar nog een andere gedachte heeft mij gedreven. Niet alleen zijn onder de papieren van VAN DE SPIEGEL Verhandelingen, brieven en andere bijdragen te vinden, die met de geschiedenis van de eerste jaren van het Genootschap te Vlissingen in het naauwst verband staan, en die van zijne levendige belangstelling in den bloei der nieuwe Vereeniging getuigen, maar in deze dagen van jubel en feestviering mag naast den Briel, Zeeland niet vergeten worden.

De tweede eeuw der bevochten onafhankelijkheid werd door Zeeuwsche vernuften howenal herdacht. En terwijl onder de juichtoonen die nu in Nederland wurden aangeheven, in Staatsvergaderingen en in de pers, zoo menige

wanklank van politische of kerkelijke partijschap, ja van beide tegelijk wordt geboord, had ik er te midden der onbeilspellende voorteekenen, die Europa bedreigen, dubbele behoefte aan, mij tot uwen wetenschappelijken kring te wenden, die even als andere letterkundige Genootschappen, alle tweedragt zorgvuldig verhoedt en verbant. Dáár kan en mag geene rede zijn van kleuren, leuzen of rigtingen. Dáár trachten allen zonder onderscheid, de een van den ander in heusche, opregte en ongedwongen gedachtenwisseling te leeren. Dáár rakelt men lang vergeten of uitgedelgde bitterheid van het afgesloten verleden niet vinnig op: men herinnert zich liever, hoe de Geschiedschrijver HOOFT en Broeder GABRIEL, »Capucyn" te Leuven, over den opstand en oorlog tegen Spanje, vriendschappelijk brieven wisselden; hoe in de vorige eeuw VAN WYN, KLUIT en VAN DE SPIEGEL aan de eene, de Bisschop van Antwerpen DE NELIS, DE NIEUPORT, RAEPSAET en meerdere Belgische geleerden aan de andere zijde, in beide deelen van Nederland werden gewaardeerd. Dezelfde echtverdraagzame milde en vrije geest bezielde den achtbaren Voorzitter van het Genootschap, Mr. S. DE WIND, die trots de gebeurtenissen van Augustus 1830, de eenheid van het Nederlandsche Volk wetenschappelijk, getrouw en met zeldzame onpartijdigheid in 't oog hield. Diezelfde verdraagzaamheid roept ons nu weder uit het Zuiden en uit het Noorden, naar Middelburg, waar, zoo ik hoop, in de eerste dagen van September, even broederlijk als op de elf voorgaande Congressen, Priester en Predikant, geestelijke en leek elkander de hand zullen drukken, en tegenover de verstoorders of belagers van den vrede der Wereld, de onuitroeibare eenheid van het vrijheidlievend Holland en België, onafscheidelijk in weerwil der scheiding, op nieuw zullen bezegelen. — En hetzij CONSCIENCE, VAN BEERS of een ander Antwerpenaar zal even hartelijk, als in 1867 de veelbelovende en vurige, HENRY LENAERTS te Gent, den heldendood van VAN SPEYK met ons huldigen.

Nog eens: *Eendragt* is onze sterkste borstwering. Met deze, geene vrees voor welke reuzenmagt.

Utrecht, 31 Maart 1872.

Groot en menigvuldig zijn, ook na het sluiten van den vrede tusschen Duitschland en Frankrijk, ontegenzeggelijk de gevaren, die ons inwendig en van buiten bedreigen. Misschien zelfs zijn zij in den jongsten tijd nog aangegroeid. Een bloedige en alvernielende oorlog, opgevolgd door den ongehoorden burgerkrijg, die deels in gelijke mate, deels op nog schromelijker wijze het deerlijk geteisterd Frankrijk verwoestte en in vertwijfeling bragt, heeft wel is waar opgehouden, en het zegepralend Duitschland beweent insgelijks den ontijdigen dood van ontelbare veelbelovende zonen, in den bloei hunner jaren weggemaaid, onder hen menig edel vernuft, aan de wetenschap ontroofd. Maar is dan nu de liefelijke vrede in Europa verzekerd, terwijl men elkander steeds tot de tanden gewapend, wrokkend aangrimt, en in stilte of ook wel luidruchtig, zelfs in aangeplakte dichterlijke uitboezemingen, de felste weerwraak aankondigt?

„De nos palais brûlés, de nos maisons en cendre,
Le souvenir GUILLAUME, est vivant dans nos coeurs,
Et notre unique espoir est de pouvoir te rendre
Quelque jour *au centuple* et nos maux et nos pleurs."

Zoolang men te Berlijn, stoffende op de behaalde overwinning, de ijdele snorkerij van den thans weerloozen vijand met de opgeheven vuist blijft beantwoorden,[1]) waar is er kans op het behoud van den zoo duur gekochten en onmisbaren vrede, als doorluchtige magthebbers nieuwe ontwerpen tot vergrooting van hun gebied ten koste van *den zieken man* in het Oosten

[1]) „Frankreichs Maul und Deutschlands Faust," een gevierd blijspel. — Nooit was in de gezellige kringen der hoofdstad, het vermakelijk *krijgsspel* meer in zwang, op de Vredes-Congressen in 1848 en 1849, als een verderfelijke neiging in jeugdige gemoederen voedende gewraakt.

of van kleinere Staten in het Westen, schijnen te smeden? Wij kunnen slechts gissen, en middelerwijl standvastig en kloek onzen pligt betrachtende, eerbiedig den wil van een nog Hooger Wezen verbeiden, dat soms in een oogwenk den overmoedigen en meest opgeblazen Alleenheerscher, als een nietigen aardworm verplettert. Welke gevaren ons mogen bedreigen, het betaamt ons elkander de grondbeginselen van echt Nederlandsche Staatkunde in te scherpen tegen die waanwijze en ingebeelde profeten, die zelfs uit het diep gezonken Engeland, ons uiteinde als met iederen dag meer nabij en de inlijving bij het Duitsche Keizerrijk, als onvermijdelijk durven voorspellen. [1]) Maar is het Fransch kaartenhuis van militair geweld en Caesarisme in het vorig jaar onder algemeen gejuich ingestort en in Corsika zoowel als te Parijs eene onmogelijkheid geworden, waar zouden bij onze Duitsche naburen de waarborgen der duurzaamheid van het in het hoofdkwartier te Versailles geïmproviseerd Staatsgebouw te vinden zijn? De natuur der dingen kan zich laten verrassen en verkloeken, verschalken en overweldigen, maar niet uitroeijen en overwinnen. En is het Pruissisch Caesarisme eene copie, eene nabootsing van het Napoleontische, is dan niet dat waarschuwend voorbeeld der eensklaps ingestorte grootheid, even leerrijk als bemoedigend voor de toekomst?

Het is inderdaad opmerkelijk, dat terwijl de afgodendienaren onder ons, zich bijna zonder tegenspraak, op dezen vrijen grond, voor de rijzende zon der Bismarckiaansche despotie buigen, en men ons met de geschriften der lofredenaren van die politiek om het zeerst vergiftigt en overstroomt, tot hiertoe bij het bespreken der aangelegenheden van Duitschland, in de Nederlandsche pers niet de minste aandacht aan het dubbel lezenswaard boek van een schrander, waarheidlievend en rondborstig publicist uit Berlijn, met name CONSTANTIN FRANTZ, [2]) te beurt is gevallen. Het had niet slechts vermelding en aan-

[1]) Verg. de *Revue Britannique* Juillet 1871 (*L'avenir de l'Europe. Ce que deviendra la Hollande.*) Zie de Aanteekeningen en Bijlagen.

[2]) *Das neue Deutschland. Beleuchtet in Briefen an einen preussischen Staatsmann*, (Berlin, Juni 1871) uitgegeven te Leipzig. (460 bl.).

prijzing verdiend; het had recht op eene vertaling. In eene reeks van dertig brieven tot een Pruissisch staatsman gerigt, slaat de schrijver den hedendaagschen toestand, de nieuwe orde van zaken in het Duitsche Rijk zelfstandig en oordeelkundig gade. Hij legt dien toestand, hoewel in zeer bedaarden toon en in gematigde uitdrukkingen, met verwonderlijke onafhankelijkheid, vrijmoedig en onverholen bloot. Zij, die in ons midden geene moeite sparen om ons ter afwending van het krijgsgevaar, tijdig tot navolging van het Pruissisch model op te wekken, deden beter het boek van FRANTZ eens op te slaan, en daar den toestand van Duitschland als geheel ongewoon en onnatuurlijk, als voorbijgaand en onbestendig te leeren doorzien. In plaats van het Nederlandsche volk te verleiden, zich voor de erfelijke nationale vrijheid, den vreemden dwang op de schouders te laten leggen; in plaats van onzen volksaard door slaafsche instellingen te ondermijnen, in den grond te bederven of te verzwakken, zullen zij er den militairen druk als voor Duitschland zelf *ondragelijk* en op den duur ook dáár niet houdbaar, geschilderd zien. [1]) Thans mogen nog in de eerste opgewondenheid der zegepraal, de artillerie, kavallerie en infanterie de drie Staatsmagten der Pruissische despotie uitmaken, gelijk men elders in de constitutionele Monarchie een andere *Trias* erkent, die heerschappij van geschut en sabel en de theorie van een *kazerne*-philosophie zien hare dagen reeds tellen en het Volkenregt, het zedelijk en regtsbeginsel bestemd, zijn gezag iets vroeger of later te hernemen, [2]) zoowel als het geweld van den eersten en derden NAPOLEON ten laatste voor de magt der openbare meening is bezweken. Want *de Pruissische Staat* en *het Duitsche Rijk* zijn twee onverzoenlijke beginselen, en de eenheid van Duitschland in volslagen strijd met de geschiedenis der verschillende volksstammen, in hunne vrije en bondgenootschappelijke be-

[1]) „Der gegenwärtige Militarismus wird zuletzt als *eine unerträgliche Last* empfunden werden, *denn alles hat seine Zeit.*" (s. 445).

[2]) „*Es kann ja nicht lange mehr währen*, so wird sich das unabweisbare Bedürfnisz aufdrängen, *dasz es wieder ein gesichertes europäisches Recht geben musz.*" (s. 445).

trekking door alle eeuwen heen, van Caesar tot Tacitus af, is met het doordrijven van het Pruissisch militair stelsel in de overige Duitsche landen en met de uitsluiting van Oostenrijk, nimmer te handhaven. — Met onverbiddelijke strengheid toegepast, doodt het alle zelfstandige ontwikkeling, terwijl de slapheid en toegeeflijke oogluiking in de overige gewesten, op Pruissen zelf allernadeeligst zou terugwerken. Pruissen is veel te groot en te magtig, en heeft zich sints tweehonderd jaar, onder het krachtig, soms ijzeren bewind van krijgshaftige Vorsten, nooit door eene of andere minderjarigheid en voogdij verzwakt, [1]) te hoog verheven en te zeer uitgebreid, om zich zoo maar geheel te laten *verduitschen*; en daarentegen is geheel Duitschland weder te oud en te uitgestrekt en te ongelijkslachtig, om zich enkel als een aanhangsel van het jeugdig en eeuwen lang zeer onbeduidend Pruissen, gedwee naar de eischen van dezen Staat te voegen. En toch met de aanvaarding der keizerlijke waardigheid heeft men ondubbelzinnig verklaard, dat de titel van keizer dien van koning overschaduwt, en dat het Duitsche Rijk toch eigenlijk nog *boven* Pruissen gaat. — Laat de indruk der gebeurtenissen van 1866 en 1870, van Sadowa en Sedan slechts een weinig verflaauwen, met het dalen van dat bloedig prestige, zullen de bezwaren der nieuwe orde van zaken met elken dag meer onoverkomelijk worden. — Ziet de eerbiedwaardige Ewald uit Hannover zich op den Rijksdag telkens met een schaterlach beschimpt en bespot; wordt de eerlijke en uitnemend bekwame Moriz Mohl uit Wurtemberg door de onbeschaamde taktiek zijner tegenstanders verhinderd, zijne mannelijke taal te doen hooren, teregt durft een ander min bezadigd afgevaardigde [2]) openlijk verklaren, dat de dusgenaamde constitutie van het Duitsche Rijk, onder zulke omstandigheden, het papier niet waard was, waarop zij geschreven is.

Genoeg naar het schijnt, om voor 't minst de onverganke-

---

1) Aanteekening van den R. P. van de Spiegel, met zinspeling natuurlijk op Willem V en den Hertog van Brunswijk: »In 't Huis van Brandenburg is nooit een *minorenniteit* geweest, waarin de Regering van voogden te pas kwam."

2) Bebel.

lijkheid van het tweede Duitsche Keizerrijk, misschien even broos en bouwvallig als het Napoleontische zijn voorganger, te doen betwijfelen; althans om ons te vermanen, niet al te spoedig onze zekerheid in de overplanting op onzen bodem, van uitheemsche inrigtingen, van algemeene leer- en dienstpligt, belasting op de inkomsten, [1]) en wat dies meer zij, te gaan zoeken. — Hebben onze lieden eens met dien Pruissischen dwang *praktisch* kennis gemaakt, hebben zij zich eens in het gareel der onderdanigheid gekromd, door den korporaal laten drillen en in gelederen scharen, zij zouden het besef verliezen, dat den vrijen Nederlander nu nog in geval van nood, bezielt en ontvonkt — getuigen Julij en Augustus 1870 — om voor het vaderland en voor het genot der onwaardeerbare regten van den staatsburger, goed en bloed ten offer te brengen. — Nog is het waar, wat de edele VAN DE SPIEGEL in het bekoorlijk tafereel der voormalige Republiek, en in den lof van onze burgerlijke vrijheid uitweidende, in deze gulden regelen schreef. »Het eenig onderscheid tusschen de gehoorzaamheid der ingezetenen in een' vrijen en in een' willekeurigen Staat is, dat in den eersten *de wetten* regeren, en in den tweeden, *de wil* van den Oppergebieder. In ons gezegend land is de minste arbeider zoo volstrekt heer van het zijne, als de doorluchtigste edelman. *De wetten* van het land zijn bekend en in ieders handen; en zoolang hij geene daad begaat, door die wetten veroordeeld, kan niemand hem deeren of iets benemen. De belastingen, die hij betaalt, draagt hij in evenredigheid met alle andere ingezetenen; niemand is er vrij van; en dus is hij verzekerd, dat hij geen druppel zweet voor een ander laat. Hij beschikt als souverein over het lot zijner kinderen; *niemand zal hen, tegen zijnen wil en dank, van achter den ploeg nemen, om in den* oorlog

---

1) Bij de aanprijzing der Aceijnsen door GIJSBERT KAREL V. HOGENDORP, voegde zijn edele zoon, de uitgever der *Brieven en Gedenkschriften* van zijn doorluchtigen vader, in 1866 deze opmerkelijke aanteekening: (I. 264): »De nieuwerwetsche Wijzen passen het belastingstelsel van *Pruissenland* op Nederland toe en heffen *hoofdgelden*, en daarbij zal het niet blijven, bijaldien de *onnederlandsche* Wijzen aanblijven."

te dienen. Hij slaat zich met zijn huisgezin neder in zulk eene streek van het land, als hij meent, dat hem den kost verschaffen kan; hij verlaat denzelve als 't hem behaagt; en niemand dwingt hem te gaan of te keeren [1]." — Wanneer hier te lande onvermijdelijke belastingen worden opgelegd, is het — vroeg JOHAN MEERMAN in 1793 [2]) — »is het een monarch, die ze (gelijk FREDERIK WILLEM II in Pruissen) tot zijne wellusten behoeft, die er talrijke legers van onderhouden wil, om zijne uitgebreide heerschappij nog door *eene nieuwe provincie* te verruimen? [3])." — Worden hier — vragen wij — worden hier met de verfoeijelijkste inzigten, tot het voeren van nieuwe veroveringsoorlogen, millioenen op millioenen van eene vervalschte Volksvertegenwoordiging, op het toonbeeld van een slaafsch-napoleontisch *corps législatif* of *sénat conservateur*, bijeengeschraapt tot eene onuitputtelijke *krijgskas* en *tegen den wil* der in waarheid vredelievende en in diepen rouw gedompelde Natie?

Niets van dit alles, in het tot heden nog gezegend Nederland, afkeerig van het Pruissisch geweld en van den laatdunkenden trots, door gewetenlooze, arglistige staatslieden bij den anders goedwilligen, hupschen en lijdzamen nabuur zorgvuldig aangekweekt; — een hoogmoed, gepaard met dien door de Duitschers zelve erkenden »*Hunds-demuth*," voor welken de van hunne regten steeds bewuste Nederlanders aan de beginselen van het voorgeslacht getrouw, door de aangeboren fierheid van een vrij volk, tot op dezen dag zijn behoed gebleven. — Nog is het onderscheidend kenmerk der Hoogduitsche en van onze nationaliteit in den volksgeest even treffend, als toen de Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT, in het tijdperk van Hollands stadhouderlooze Regering, de moeijelijkheid om zoodanig eminent hoofd buiten de grenzen der Republiek

---

[1]) *Historie der satisfactie van de stad Goes, enz.* (1777).

[2]) *De burgerlijke vrijheid in hare heilzame, de volksvrijheid in hare schadelijke gevolgen voorgesteld.*

[3]) Zie nevens VAN DE SPIEGEL en MEERMAN, ADRIAAN KLUIT, *de rechten van den mensch in Frankrijk geen gewaande rechten in Nederland.* (Amsterdam 1793) bl. 51—62.

te vinden, in dezer voege schetste [1]). »Onder de Protestantsche Princen in het Duitsche Rijk, merkte de scherpzinnige staatsman aan, zoude men bezwaarlijk konnen een keuse doen, die niet seer gevaarlijk zoude wezen aan de wettige Regering van het land, en die teffens niet veel ongenoegen en jalousie zoude geven aan Princen, die *voorbijgegaan* zouden wezen. Behalve dat soodanige Stadhouders *geen kleine tijd* souden noodig hebben om te leeren de wetten en costumen deser landen, en misschien *nog meerder* om sig daarna *te leeren schikken*, als geboren en opgevoed onder een *seer despotique Regeering.*"— Duitschland was van ouds, GOETHE's vriend KNEBEL getuigt het, eene »*Terra obedientiae*," het land van slaafsche onderdanigheid: den Nederlander zat al vóór drie eeuwen, de vrijheid in merg en gebeente.

Het diep geworteld en schier onheugelijk verschil van volksaard, is ons krachtigst wapen ter handhaving van ons onafhankelijk bestaan [2]). — En een volk, dat jaarlijks eene begrooting van 200 millioenen aan staats- en koloniale uitgaven te dragen heeft, en dien voorheen ongehoorden last kan torschen, zulk een volk moest zich schamen in de Vertegenwoordiging en daarbuiten de vraag op te werpen, of Nederland wel *verdedigbaar* is? Wij zijn er Goddank nog niet aan toe, met een verfranschten afvalligen landgenoot een' kreet van wanhoop en vertwijfeling te slaken [3]), en met dien verbasterden Nederlander uit te roepen: »C'est presque une oraison funèbre que je te dédie, o mon infortunée patrie!" — een kreet, sedert bijna twintig jaren, door steeds toenemende stoffelijke welvaart gelogenstraft. Ook leeft bij de Natie nog wel zooveel besef van hetgeen zij aan het roemrijk aandenken

---

[1]) *Staatk. geschriften*, II. 6 volg.

[2]) Geen grooter gevaar, dan zoo men dit miskende. Thans geldt van den Pruissischen geest, wat HOGENDORP in 1782 van onze Franschgezindheid zeide. »Que peut-il arriver de plus *pernicieux à une nation* que de se plier ainsi sur un voisin puissant, monarchique, ambitieux perfide, même envers elle! voilà ce qui rend *peu à peu esclave*" enz. *Brieven en Gedenkschriften van* G. K. VAN HOGENDORP. I 213 volg.

[3]) SIRTEMA v. GROVESTINS in 1853.

der vaderen verschuldigd is, dat zij onlangs niet dan met luide verontwaardiging, van het onedel voorstel tot den afstand der kust van Guinea heeft hooren reppen. — Een volk dat niet vergaan wil, van de beginselen der voorouderlijke wijsheid doortrokken, eensgezind naar de wapenen grijpt, en de middelen bezigt welke de Almagtige en de natuur aan het voorgeslacht schonken, zulk een volk is zelfs sterker dan de uitgestrektste, maar uit ongelijkslachtige deelen zamengeflanste, ligt te ondergraven keizerlijke Monarchie.

Van die voorouderlijke wijsheid in hagchelijke tijden, wensch ik eenige proeven te leveren, en tegelijk de verdiensten te huldigen van een drietal Nederlandsche staatslieden, niet uit de gouden dagen der Republiek, maar veeleer uit die van haar toenemend bederf en verval, ja zelfs uit de jaren van haren aanstaanden ondergang, om op de gebiedende noodzakelijkheid van degelijke theoretische kennis, als vereischte voor den Wetgever en Regent te wijzen. Ik bepaal mij tot het onwraakbaar voorbeeld van drie Raadpensionarissen van Holland en Westfriesland, SLINGELANDT, PIETER STEYN en VAN DE SPIEGEL. De schitterende naam van den eerst- en van den laatstgemelde kan bezwaarlijk door mijne mededeeling winnen; wèl die, geloof ik, van den regtschapen en eerlijken STEYN, weinig meer dan als bekwaam Financier vermaard, maar gansch niet of althans zeer weinig tot hiertoe in zijne handelingen, als Eerste Minister van Holland tegenover vreemde Mogendheden uitblinkende; in de hoedanigheid derhalve van Hoofd van het Departement van Buitenlandsche Zaken. — Laat ik de theorie en de praktijk dier staatslieden, vooral in internationale geschillen, trachten in het licht te stellen, en den geest hunner politiek helder te doen uitkomen. — Een voor een mogen zij als tolk van hun Ministerie sprekende optreden.

Ik weet zeer wel, dat het buitenland steeds geneigd, onder het gekletter der wapenen, den krijgsroem onnadenkend toe te juichen, een deel van dien met het bloed en de schatten der onderdanen, door den zegevierenden Staat zelf zóó duur betaalden ijdelen glans, laat afstralen op het hoofd van een of anderen eersten Minister, wiens beleid, ijzeren wil en

veérkracht de legers op de been bragten, die de overwinning bevochten. En teregt zeide eens een vreemd diplomaat [1]) tot den laatsten Raadpensionaris van Holland: »Gij weet immers zoowel als ik dat het *niet de monarchen* zijn, die den oorlog maken, maar de ministers." — Het was een Oostenrijksch staatsman, de graaf DE MERCY D'ARGENTEAU, die ongevergd die waarheid beleed, van welke meer dan ooit, onze tijd weet te spreken, nu de naam BISMARCK zelfs dien van den Keizer en Koning, zijn meester overschaduwt. En ook wij verheffen nog heden, gedeeltelijk in dien zin, de verdiensten der Raadpensionarissen FAGEL en HEINSIUS, wier schrandere en onvermoeide zamenwerking WILLEM III de middelen verschafte tot de uitrusting der magtige vloot naar Engeland, en om na den troon van drie rijken bestegen te hebben, zich daarop kloekmoedig te handhaven, ten laatste zelfs door LODEWIJK XIV bij den vrede van Rijswijk plegtig erkend en bevestigd te zien. In dien zin hadden ook MARLBOROUGH en lord TOWNSHEND de ongemeene bekwaamheid en voortvarendheid van den toenmaligen secretaris van den raad van state, SIMON VAN SLINGELANDT, de ziel van dat collegie, gedurende den heldenstrijd voor het behoud van het evenwigt van Europa, van 1702—1713, leeren waarderen; een tijdperk rijk aan buitengewone gebeurtenissen, die in hare verrassend-snelle afwisseling, tot de ontwikkeling van zeldzame talenten op politiek en militair gebied beide, ruimschoots plegen bij te dragen. Wie onzer kent niet uit den Spaanschen successie-oorlog, den thesaurier-generaal der Unie JACOB HOP, door gewigtige en luisterrijke gezantschappen in veelzijdige ervaring gerijpt, aan hoven en te velde? Wie onzer herdenkt niet, nevens het driemanschap van MARLBOROUGH, EUGENIUS en HEINSIUS, de fiere onderhandelaren WILLEM BUYS en BRUNO VAN DER DUSSEN, die Frankrijks deerlijk gefnuikten overmoed en trots, te Bodegraven en te Geertruidenberg zoo onbarmhartig vernederden?

---

[1]) Zie (VAN DE SPIEGEL) *Nadenking van een' Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland* (1800), bl. 30 volg.

Actie — men weet het — wekt *reactie*, en zoo, vrij natuurlijk, door een kostbaren elfjarigen reuzenstrijd uitgeput, dommelde de Nederlandsche Republiek, in de jaren des vredes, met schulden beladen, in een doffen stilstand voort, die al meer en meer achteruitgang dreigde te worden. Als uit een heete koorts gekomen, bevond men zich eensklaps, merkte later VAN DE SPIEGEL aan, in een staat van magteloosheid. [1]) In dien neteligen toestand, trad de eerbiedwaardige SLINGELANDT, een bijna 70jarig grijsaard, in 1727 als raadpensionaris van Holland op, die als in den oorlog geboren en opgegroeid onder het schitterend bewind van JOHAN DE WITT, gevormd onder dat van FAGEL en ontwikkeld in tijdperken, niet ongelijk aan het onze, waarin een gewapende vrede slechts kortstondige verademing schenkt, diep bezorgd over den staat van 's lands vervallen geldmiddelen, de vrees voor het uitbreken van een nieuwen krijg, terwijl men daartegen weerloos en niet bestand zou zijn, in het vol gevoel der reinste vaderlandsliefde niet kon onderdrukken. Reeds eenige jaren vóór zijne verheffing tot het ministerie van Holland, doorzag de verlichte staatsman maar al te zeer de eindelooze moeijelijkheden aan het ambt van Raadpensionaris verbonden. »Een minister, zoo schreef hij, hoe bekwaam en hoe vol van expediënten hij ook zijn mag, niet wel kunnende gewigts genoeg hebben in een Staatsvergadering, bestaande uit zooveel leden en uit leden die zóó verscheiden interessen hebben als de vergadering van Holland, om dezelve te brengen tot eenparigheid en de zaken, waartoe *eenparigheid* vereischt wordt, dat is bijna alle deliberatiën van importantie, tot besluit." [2]) Even als HEINSIUS na den dood van WILLEM III, had hij in zooverre nogtans de handen vrij, dat hij geen' Stadhouder naar de oogen had te zien, maar daarentegen, tegen al de hinderpalen, welke hem omringden, miste hij den krachtigen steun en den zedelijken invloed van een' prins van ORANJE, geliefd bij de natie. Een paar proeven van den nadruk, waarmede de grijze staatsman in een politiek pro-

[1]) *Reflexiën over de gebreken in de gesteldheid der Regering.* (Januarij 1784) H.S.

[2]) *Staatk. Geschr.* II. 95.

gramma, niet veel verschillende van hetgeen in onze dagen niet zoo wijdloopig — ik erken het — maar ook niet met dezelfde openhartigheid, in eene *troonrede* gezegd wordt, den 11den September 1727 in de hem geheel vreemde vergadering der Staten van Holland, zijne inzigten en beginselen ontvouwde. »Misschien, verklaarde SLINGELANDT — misschien dat U Edele Gr. Mog. de zaken met andere oogen inzien en zich verlaten op de vigoureuse en prompte mesures welke UEd. Gr. Mog. zouden mogen vaststellen dat altijd kunnen genomen worden in een tijd van nood, en aan welke de nood zelve gelijk de geboorte, zoo ook de klem en *executie* geeft. Maar voor mij, die de vrijheid moet nemen van te zeggen, dat ressources van die natuur mij zeer onzeker en zeer gevaarlijk voorkomen, ik beken gaarne, Ed. Gr. Mog. Heeren, dat ik schrik als ik herdenk, wat geworden zou hebben, niet slechts van de finantiën van de provincie van Holland en West-Friesland, maar van de provincie zelve en van den ganschen Staat, zoo de zaken in den toestand der finantiën, welke boven aangewezen is, waren uitgebarsten tot een' oorlog." Om te geraken uit een zoo zorgelijke situatie, betuigde de Raadpensionaris, is niets overig, als de hand zonder uitstel te slaan aan het werk, niet op de wijze als gedaan is sedert het jaar 1678 of sedert den Nijmeegschen vrede, tot nu toe; [1]) niet met van tijd tot tijd te maken deze of gene veranderingen en verbeteringen in de ordonnantiën, waarop de middelen geheven worden (belasting-wetten); ordonnantiën, welke een doode letter zijn, wanneer de krachtdadige hand niet gehouden wordt aan de *executie*; niet met ernstige recommandatiën te hoopen op ernstige recommandatiën, beloften op beloften, eeden op eeden en meer dergelijke remediën, waarvan de iusuffisantheid door de ondervinding maar al te zeer gebleken is; *maar met den wortel van het kwaad aan te tasten.*" — Een heilig, onaantastbaar beginsel van staatsregt eischt in onze eeuw, dat

[1]) DE BEAUFORT, *Leven van* WILLEM *de* I, 2e Druk, IIe Deel bl. 236 (Leyden 1732) merkt aan, dat hetgeen gedurende den Spaanschen Successie-oorlog, door de ingezetenen der Vereenigde Nederlanden was opgebragt, »het geloof te boven gaet."

er in het stuk van belastingen, geene *privilegiën* verleend worden. [1]) In ons vaderland werd ook voorheen dit beginsel zonder aanzien des persoons, in wetten en ordonnantiën gehuldigd; maar het kwam hier bovenal op de naleving dier voorschriften, op de praktijk aan, en door allerlei misbruiken en slordig beheer en toezigt, bestond feitelijk sints eene reeks van jaren, in de heffing een groote en onverantwoordelijke ongelijkheid. In bijna alle steden van Holland, de rijkste en meest welvarende en bloeijende niet uitgezonderd, was men met de kohieren en met de invordering schromelijk ten achter; [2]) en terwijl de grofste inbreuken op het beginsel van gelijkheid in het dragen der algemeene lasten werden gepleegd, ondervond de berooide schatkist daarvan merkbaar het nadeel. — »De remediën — dus ging SLINGELANDT voort, zijn misschien niet zoo zwaar te vinden als het zich laat aanzien, *mits men met de borst valle* op de aangewezen oorzaken van het kwaad, en op dat soort van remediën, welke alleen de oorzaken kunnen wegnemen, en daardoor het kwaad genezen; en mits men te dien einde eerst en vooral overtuigd zij, dat dit het eenig middel van genezing is; — de invordering der middelen, het vervolg van de straffen gestatueerd tegen de overtreders der ordonnantiën en de judicature over de fraudes en contraventiën te stellen in handen welke meer als jegenwoordig, of liever welke geheel en al bestierd worden door UEd. Gr. Mog., welke zonder ander ontzag als het ontzag voor UEd. Gr. Mog. uitvoeren derzelver bevelen en ordonnantiën". [3]) Noch kracht en klem van betoog, noch moeite en vlijt in het onderzoek, ook zelfs van het verwijderd verleden in de registers van Staat geboekt, noch inzonderheid de meest naauwgezette nadenking en overpeinzing der meest doeltreffende middelen tot hervorming en herstel had SLINGELANDT gespaard, toen hij een jaar

---

[1]) Grondwet Art. 172. Zie wegens die eenparigheid en gelijkheid in het stuk van Belastingen, DE BEAUFORT t. a. p. «geen groote, geen Staatsbediende, zelfs geen Regeerders zijn daervan in een vrije Regering bevrijd."

[2]) Zie de Aanteekeningen en Bijlagen.

[3]) *Secrete Resolutien van Holland*, VII. 837 volg. Zie echter nog *Jaarboeken der Bataafsche Republiek*, VII. 133 (11 Febr. 1796).

na de aanvaarding van het raadpensionarisschap, rondborstig als altijd, uit pligtbesef zijn gemoed lucht gaf en ook tegenover de vergadering, wier minister hij was, de hardste waarheden niet smoorde. — »In effect, Ed. Gr. Mog. heeren, vroeg hij, kan er grooter hartzeer wezen voor een welmeenend minister en in het bijzonder voor een minister, welken UEd. Gr. Mog. uitdrukkelijk gedestineerd hebben om te arbeiden aan het herstel van haar vervallen finantiën, als te ondervinden, dat alle zijne pogingen daaromtrent onnut zijn, en dat het met de finantiën niet alleen niet *voorwaarts*, maar integendeel zoozeer teruggaat bij gebrek van ordre daarop te stellen, dat het schip (om die gewone gelijkenis te gebruiken) 't welk zijn voorzaat met moeite boven water gehouden heeft, het uiterste gevaar loopt van in het begin van zijn ministerie te grond te gaan." — Kent men in onze eeuw het geheim, bij het sluiten der zitting van de Staten-Generaal, aan de parlementaire werkeloosheid een zeker vernis van onvruchtbare bedrijvigheid te geven, zoodat het lijvig Bijblad een dun Staatsblad vergoeden moet, Slingelandt onthield geenszins aan het provinciaal Hollandsch parlement, eene wèlverdiende bestraffing. »Ik weet zeer wel, Ed. Gr. Mog. heeren, dat groote zaken tijd vereischen, en dat deliberatiën van een vergadering als deze, uit haar natuur langzaam voortgaan; maar dit belet niet, dat er onderscheid te maken is tusschen *alles in een jaar*, en in een geheel jaar *niets te doen*." [1]) Hij wees hun in het verschiet den Stadhouder als een schrikbeeld met den vinger aan, en de gemeente bij de eerste ramp die den Staat mogt overkomen, gaande gemaakt door lieden die zich nu stilhielden, maar die dan het hoofd zouden opsteken. Treffend eindelijk en beschamend voor zijne tegenstanders, luidde deze aandoenlijke verklaring. »Ik ben gereed niet alleen niet te sparen mijn jichtig ligchaam, hoezeer het anders rust van noode heeft, maar ook te risqueren in de dienst van UEd. Gr. Mog. de weinige reputatie, welke ik zoude mogen door 38 jaren naarstigheid en trouw verkregen hebben, dewijl

[1]) *Secr. Resol. van Holland*, 20 Julij 1728, VIII. 92—95, 106.

toch de wereld gewoonlijk naar de uitkomst oordeelt van menschen, zoowel als van zaken; maar ik zoude zeer noode, nu het nog tijd is, mij schuldig maken aan *verzuim*, en wanneer het zoude *te laat* wezen, geëxponeerd zijn aan wèl gegrond verwijt, — hetgeen de voorname redenen zijn, welke mij genoodzaakt hebben, UEd. Gr. Mog. lastig te vallen."

Wie gevoelt zich niet nog heden van eerbied doordrongen jegens den in 's lands dienst afgesloofden staatsman, die gesteld in een post, zelfs in onbewolkte en gelukkige tijden altoos aangemerkt als de moeijelijkste en zorgelijkste van alle bekende bedieningen, en in zijn rusteloos streven naar hervorming van misbruiken, door kleingeestigen naijver of door verachtelijke baatzucht telkens gedwarsboomd, desniettegenstaande op dien hooggeklommen ouderdom daarin onwankelbaar volhardde en zijn verdriet tot het graf negen jaren lang verkropte, met geen andere voldoening dan de rust van zijn gemoed en blank geweten? — Voor die eenvoudige, onopgesmukte oud-Hollandsche taal, voor ieder verstaanbaar, in de staatsbesluiten voor vergetelheid bewaard, mogten in die »*bedorven eeuw*" [1]) (want tot onze bemoediging zij het herinnerd, dat reeds toen dit verwijt werd gebezigd) de meesten doof blijven, de onzijdige nakomelingschap tracht zich die voorouderlijke lessen thans nog ten nutte te maken.

Men wachte zich evenwel hier voor al te eenzijdige opvatting en overdrijving, met opzigt tot de gesteldheid der Republiek en den zin, die hare voornaamste staatslieden bezielde. De geldmiddelen van den Staat waren gewis schromelijk verachterd, en met uitgeputte finantiën blaast men geene krijgstrompet. — Maar het was de tijd nog niet dat men elders van het verbond der Zeemogendheden, Engeland en Holland gewagende, die sints het Tractaat van Westminster van 1678 standvastig dezelfde politische gedragslijn op het Vaste-land hadden aangekleefd, met minachting van een bootje of van eene sloep zou hebben gesproken, door een magtig linieschip op sleeptouw genomen. Onder het ministerie van

---

[1]) SLINGELANDT's eigen woorden.

sir ROBERT WALPOLE en van SIMON VAN SLINGELANDT heerschte tusschen beide Zeemogendheden zoodanige goede verstandhouding in het behartigen van alle groote Europesche aangelegenheden, overal waar *zwarte stippen* van den politieken horizon moesten worden weggevaagd, [1]) dat het gemeen overleg der kabinetten van Londen en 's Gravenhage hun wèl beraamd beleid doorgaans met den gelukkigsten uitslag mogt bekroond zien. Was reeds vroeger te Madrid en te Weenen de vrede, eerst door een Italiaanschen, daarna door een Nederlandschen gelukzoeker, door ALBERONI en RIPPERDA beurtelings belaagd of gestoord, door welbestuurde maatregelen bij tijds gezamentlijk bewaard of hersteld en gehandhaafd, het edel en mannelijk initiatief ging niet zelden van SLINGELANDT persoonlijk uit. Reeds toen, al eenige jaren vóór de troonsbeklimming van FREDERIK DEN GROOTE, beleefde men dagen, waarin men te Londen zoowel als te 's Hage, de onverzadelijke roofzucht van den militairen Staat bij uitnemendheid, van het overmoedig toen pas opkomend Pruissen duchtte, zoodat men zich bekommerd afvroeg, wat er van de vrijheid van het vaderland worden moest, indien de krijgshaftige koning, de zonderlinge en gramstorige FREDERIK WILLEM I enkel »desselfs insatiabiliteyt consulteerde? [2])."

Haast zou men tegenwoordig, bij het aanschouwen der onverklaarbare lijdelijkheid van Engeland en Rusland — om niet van Oostenrijk en Italië te spreken — gedurende de gebeurtenissen van het afgeloopen jaar, durven betwijfelen of ook onze staatslieden nog even flink en onversaagd het militair geweld van een naburigen Alleenheerscher te keer zouden gaan, als onder het uit den aard der zaak zeer vredelievend bewind van SLINGELANDT, in 1733 tegenover den koning van Pruissen

---

[1]) Wat al te eenzijdig schrijft G. K. VAN HOGENDORP (*La Hollande à la fin du XVIIIe siècle*). »L'an 1733 l'Europe fut troublée par l'élection D'AUGUSTE de Saxe au trône de Pologne. — *Graces au système pacifique du ministère anglais*, la Hollande ne fut point entraînée dans la guerre." (*Brieven en Gedenkschr.* II. 4).

[2]) Depêche van den gezant HENDRIK HOP aan den Raadpensionaris V. SLINGELANDT, 2 Mei 1732.

en zijn strijdbaar leger geschiedde. — Men verbeelde zich, dat niet onze eerlijke en nijvere zalmvisschers alleen in hun bedrijf en kostwinning wierden belemmerd en dat men hun de vangst afhandig zocht te maken, [1]) maar dat het Nederlandsch grondgebied geschonden wierd door Pruissische wervers en zielverkoopers of zelfs door vermomde huurlingen, ambtenaren of officieren, die op last van den Autokraat uit Berlijn, door list of menschenroof de krachtigst en stevigst gebouwde boerenzonen of de langst opgeschoten en weerbare jongelieden, echte kerels voor eene lijfwacht, overal in de nabijheid der grenzen van Groningen af tot Limburg toe, trachtten meester te worden. — Meent men, dat men in onze dagen, na herhaalde ernstige en vruchtelooze vertoogen, zoo ligt het moedig besluit zou nemen, het gepleegd onregt, zonder aanzien des persoons in de daders, onderdanen van een geduchten en oorlogzuchtigen Vorst, die begeerig de voorwendselen tot *annexie* aangrijpt, openlijk te straffen? Verbeeld u, hoe men te 's Hage op zijn gemak zou zijn, wanneer men thans aldaar een telegram of ander kort berigt van den overwinnaar te *Sadowa* en te *Sedan* had te ontvangen, zoo zoetvloeijend als het briefje, door den vader van den grooten FRITS, den barschen FREDERIK WILLEM I, na de teregtstelling en doodstraf van een Pruissisch officier te Maastricht, met den wrok in het hart, aan den Nederlandschen gezant Baron VAN REEDE—GINKEL geschreven, in antwoord op de kennisgeving van het afsterven van den Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger, den Koning uit den Spaanschen successie-oorlog eervol bekend. »Monsieur, [2]) — zoo luidde het billet — je vous suis obligé de la nouvelle que vous m'avez mandée, que le général comte DE HOMPESCH est mort, dont je plains la personne de tout mon coeur *et me rejouis* que la République *perd un si brave homme!* — Vous pouvez être persuadé que ce qui s'est passé à Maastricht, est inscrit où cela doit être. Dieu nous donnera bientôt, l'occasion

[1]) Zie de Aanteekeningen en Bijlagen.

[2]) Zie den Generaal-gezant VAN GINKEL nog in het jaar 1740 vermeld bij Dr. ADOLF BEER, *Holland und der Oesterreichische Erbfolge-Krieg*, Wien 1871, s. 4.

de faire voir à ces messieurs, avec qui ils ont à faire." — Nu dit wisten de Staten-Generaal en de Raadpensionaris, even zoo goed als de Gezant VAN GINKEL, al lang te voren; de zachtmoedige Koning, die zijn genialen zoon den Kroonprins, ter naauwernood de doodstraf kwijtschold, maar hem desniettemin noodzaakte, uit zijn kerker de executie van zijn boezemvriend VON KATTE te aanschouwen, en die zijne eigen dochter, de latere Markgravin van Baireuth mishandelde en bont en blauw plag te slaan, was onzen Regenten te wèl bekend, om niet deze zaak — de aangekondigde wraakneming over den geleden hoon — zeer ernstig op te vatten, en onmiddellijk op veiligheid en tegenweer bedacht te zijn. — De commentaar op het veelbeteekenend briefje in de begeleidende depêche van den Baron VAN GINKEL, was dan ook te duidelijk om zulke voorzorgen te verwaarloozen, en die Minister bij een vreemd Hof was niet plooibaar genoeg, maar insgelijks een te cordaat man, om zich en zijnen meesters, den Hoogmogende Heeren in den Haag, lafhartige toegeeflijkheid in te boezemen. »Alhoewel, zoo meldde hij den 3 Februarij 1733 uit Berlijn, de Koning met den Generaal v. SECKENDORF, noch den Hertog van Beveren, die een dag tot Potzdam is geweest, over deze affaire direct of indirect niet heeft willen spreken, zoo ben ik van goederhand geïnformeerd, dat de Koning van Pruissen met violente expressien heeft gezworen, dat hij het zoude wreken, al zoude het Z. M. zijn land, kroon en leven kosten; en mij is ook onder de hand gewaarschuwd en laten weten, op mijne hoede te zijn, en den Officier die bij mij is, *niet te exponeeren;* terwijl ordre was gegeven, om eenige Officieren van de Republiek te *affronteren* of *massacreren;* hebbende tot precautie een ander, die zich hier bevond en niet in mijn huis was, doen vertrekken. Ik beken gaarne, zoo besloot de Gezant, aan deze waarschuwing van verscheiden personen geen geloof zoude hebben kunnen geven, indien de brief van den Koning mij niet confirmeerde bekwaam te zijn tot alle *extravagantie*: zoodat ik wil hopen de Staat goede mesures en precautiën zal nemen, om hare regtvaardige zaak met eere te sousteneren — hetgeen mijns oordeels niet te doen

is, als met een goede armée op de been te houden en de frontieren, die geëxponeerd zijn, in *staat van defensie* te stellen." Men ziet, dat ook zelfs in dat dikwerf door onze geschiedschrijvers als zoo slaperig afgeschilderd tijdperk en in weerwil van den ongunstigen stand van 's lands geldmiddelen, de wijze Voorouders zich niet door een klein gerucht vervaard lieten maken; zij zaten niet met de handen in het hair, en mogten zij in het eerste oogenblik een weinig verrast en verbluft staan, zij lieten die niet slap en moedeloos hangen, maar staken de handen uit de mouw om de regten en waardigheid der Republiek onwrikbaar te handhaven. — Nog ruim 40 jaren later, herinnerde een onzer schranderste regtsgeleerden, hoe zekere naburige Koning, toen men alhier de oude Placaten tegen zijne wervers had ten uitvoer gelegd, zich in zijne gramschap had laten ontvallen, »dat hij den Hollanderen het hangen zijner wervers wilde verleeren: gelukkig — merkt VITRINGA aan, is het echter bij de dreigementen gebleven." [1]) — Want onze Staatslieden, die voor de algemeene belangen van Europa, voor de bewaring van het evenwigt, voor vrijheid en godsdienst, de grootste offers hadden veil gehad, telden op hunne beurt vrienden en bondgenooten, die zich hunner natuurlijk aantrokken, en in het algemeen belang door tijdige en wèlberaden tusschenkomst, die onweêrswolk op eene voor beide partijen betamelijke wijze wisten te verdrijven. Het geschil liep dus met een' sisser af, maar niet dan nadat de Koning van Groot-Britannië GEORGE II op den aandrang van der Staten-gezant HENDRIK HOP, krachtens de bestaande Alliantie met de Republiek, terstond tegen alle aanranding van den kant van Pruissen, de bedongen hulptroepen beloofd had. — Bijna gelijktijdig bevond SLINGELANDT zich door een netelig voorval, in niet geringe verlegenheid tegenover het Britsch Kabinet wegens een huwelijksontwerp, door den Koning als eene zuivere familiezaak

[1]) Mr. LAMBERTUS JULIUS VITRINGA, *Gedachten over de belangens en plichten der onzijdige mogentheden en hunne onderdanen, bijzonder van dezen Staat: bij gelegentheid der jegenswoordige Noord-Americaansche onlusten*, 's Hage, 1778 bl. 73 volg.

beschouwd, maar van het uiterste gewigt in de oogen der Staten van Holland en van hunnen Raadpensionaris, voor de toekomst der Republiek. Het was bij SLINGELANDT een gevestigde overtuiging, dat in 't bijzonder tot behoud der vrijheid, gelijk die destijds werd begrepen, voorheen de omstandigheid aanmerkelijk had bijgedragen, dat alle provinciën niet onder één en denzelfden Stadhouder geplaatst waren. Voor het regt van de Staten, voor het ongekrenkt bewaren der privilegiën van het land, was dit onmiskenbaar van heilzamen invloed geweest. [1]) De Raadpensionaris had in de kracht van den mannelijken leeftijd, en met zijn scherpen blik, het groot gezag van Prins WILLEM III, van den Koning-Stadhouder van nabij aanschouwd, en juist daardoor niet lief gekregen. — »Wettig of *geüsurpeerd*, zegt hij ergens, is van een ander onderzoek." [2]) — En nu, terwijl WILLEM KAREL HENRIK FRISO, de eerzuchtige toekomstige Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden, niet enkel in Friesland, maar ook in Groningen, Drenthe en Gelderland het bewind voerde, vernam men eensklaps, dat die Prins van ORANJE, het schrikbeeld der Staatsgezinde Regenten, naar de hand van ANNA, dochter van Koning GEORGE II dong, en eerlang met die Vorstin in den echt zou treden. Goede raad was duur, maar zoo ooit, was het nu de tijd, in de Staatsvergadering van Holland den Stadhouder in het verschiet en als met den vinger aan te wijzen, en hoe de gemeente de verheffing van FRISO ook in de overige gewesten zou eischen. [3]) En wat had niet vroeg of laat, de Republiek van de heerschzucht van een Prins te duchten, die met de hoogste erfelijke waardigheden, met het Opperbevel der land- en zeemagt bekleed, gehuwd met eene Koningsdochter, op den steun en de aanmoediging van zijn magtigen schoonvader kon rekenen? [4]) Na rijp beraad, aarzelden de Staten van Holland dan niet,

---

[1]) SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.*, II. 6.

[2]) *Staatk. Geschr.*, II. 129.

[3]) SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.*, II. 106.

[4]) In weerwil van de hooggaande geschillen van den Prins en zijne gemalin met GEORGE II over geldzaken, wien de eigen dochter ANNA in een' brief eens

de pen en de tong van hunnen Eersten Minister daartoe inroepende of liever SLINGELANDT daartoe magtigende, den Koning van Engeland onbewimpeld te verklaren, dat daar zij voor zich »geresolveerd" waren den tegenwoordigen regeringsvorm zonder Stadhouder, ongekrenkt te handhaven, zij met groote reden bezorgd waren, »dat het voorz. huwelijk zoude kunnen aanleiding geven *tot bekoeling* van vriendschap en confidentie tusschen hoogstgedachte Z. M." en de Republiek, en onvermijdelijk tot onderlinge oneenigheid tusschen de provinciën *met* of *zonder* Stadhouder; weshalve zij van 's Konings vriendschap wilden hopen en ook vastelijk verwachten, dat Z. M. hunne regtmatige bekommering vertrouwelijk (in secretesse) vernomen hebbende, te hunnen gevalle van dat huwelijk wel zou willen afzien. Maar SLINGELANDT deed dien bedenkelijken stap met aandrang en nadruk bij den Britschen Gezant FINCH te vergeefs, die te Londen groot opzien baarde en den prikkelbaren Monarch ten uiterste belgde. Hadden Zeeland, Utrecht en Overijssel het doorzigt en den moed gehad, zich aan het Hollandsch staatsbesluit eendrachtig aan te sluiten en even stoute taal aan het Hof te doen hooren, de vrees van de Alliantie der Nederlandsche Republiek ten behoeve van zijn geliefd keurvorstendom Hannover te zullen derven, zou welligt in dat geval, GEORGE II nog hebben overreed, [1]) het huwelijk zijner dochter ANNA met den Prins van ORANJE, die wel een gezond hoofd, maar een alles behalve fraai en verleidelijk uiterlijk bezat, — een huwelijk, dat van het eerste oogenblik af zooveel bezwaar en tegenkanting ontmoette, bij tijds te

---

zijne gierigheid („avarice") verweet. Verg. de Anecdotes van den wèl onderrigten gezant H. HOP.

[1]) Te meer, daar het huwelijk meer dan eens wegens persoonlijke min-gunstige indrukken, op het punt scheen van te zullen afspringen. WILLEM IV had reeds destijds „geen kleyne inbeelding van syn eygen bequaemheyt;" en zijne „seer gestudeerde, en, zoo hij meende, eierlijke aenspraek," bij de eerste ontmoeting met GEORGE II, had den koning „eeo seer groote *aversie* jegeos den Prins" ingeboezemd. *Annecdotes aengaende het huwelijk van de Prince van Nassau-Orange en de Princes-Royael; alsmede ten opsigte van de gerese mis-intelligentie.* (H. S. eigen hand van den Envoyé H. HOP).

laten varen en af te breken. Doch nu Holland alleen bij monde van den wijzen Raadpensionaris zijne stem dorst verheffen, nu heette het integendeel dat de zaak niet meer in haar geheel, en de kogel al door de kerk was, en het plan onherroepelijk moest doorgaan; terwijl men in den toenmaligen stand der gebeurtenissen op het Vasteland begreep, te 's Hage zich te moeten schikken naar hetgeen niet meer te veranderen viel, te Londen de opbruisende gramschap te moeten matigen en de goede verstandhouding der beide Zeemogendheden ter afwending van alle gevaarlijke Europesche verwikkelingen, zorgvuldig aan te kweeken. — Aan dit gemeen overleg, maar meer bepaald aan de veerkracht en aan het staatsbeleid van den Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT, mag de verzekering der neutraliteit van België of van de Oostenrijksche Nederlanden, [1]) na het uitbarsten van den oorlog in Polen, met een' aanval uit Frankrijk bedreigd, worden toegeschreven, zoowel als de eervolle rol door den Ambassadeur FRANS VAN DER MEER in Spanje, [2]) bij de onderhandelingen te Seville vervuld. — En zeer merkbaar is de afstand tusschen den eerbiedigen toon van de tolken der vreemde diplomatie, en de bejegening onder het bewind van dien achtbaren en kloeken Staatsman ondervonden, vergeleken met de beleedigende dubbelhartigheid, [3]) tien jaren daarna, onder de Raadpensionarissen VAN DER HEIM en GILLES geleden en verkropt. Genoeg zij het, de treffende regelen van een bevoegd tijdgenoot, van ONNO ZWIER VAN HAREN hier in te vlechten, die van het nog onlangs zóó hoog aanzien der Republiek het volgende getuigt. »Terwijl PATINHO eerste Minister in Spanje was, en SLINGELANDT in Holland, was er een doorstralende naijver tusschen hen, waar 't mid-

---

[1]) Verg. de Aanteekeningen en Bijlagen.

[2]) Verg. de Aanteekeningen en Bijlagen.

[3]) »*Mal* — entendu (er staat gedrukt *même*) — occasionné par un faux exposé de Mr. TREVOR — par complaisance pour monsieur V. D. HEIM. Après la mort de Mr. VAN DER HEIM, Mr. TREVOR redemanda son précis mutilé et faux, et en donna un autre véritable." ADOLF BEER, *Holland und der Oesterreich. Erbfolge-Krieg* s. 94

delpunt van de negotiatiën in Europa zoude zijn, te *Madrid* of in *den Haag.*" [1])

En hoe al spoedig na het verlies van SLINGELANDT, het gemeen overleg met het Britsch Ministerie een zeer gevoeligen knak had geleden, is nergens duidelijker te ontwaren dan uit de Memorie van den Gezant HENDRIK HOP, die persoonlijk als krijgsman bij GEORGE II wél gezien en reeds lang in Engeland verkeerd hebbende, zich in het begin van 1741 gedrongen vond, den Staten-Generaal zijne klagten mede te deelen en de middelen aan te wijzen, »*waerdoor haer Ho. Mo. Minister aen het Hof van Groot-Brittanniën in staet soude worden gesteld om aen haer Ho. Mo. meerder genoegen te geven, en aen haer intentie te voldoen, door het geven van informatie van de gedagten van het Hof op saeken van eenige importantie.*" [2]) Hoe allernadeeligst dit zoo voor het aanzien der Republiek bij andere hoven, als voor de behandeling der gemeene zaken van de beide verbonden Zeemogendheden, en voor de goede verstandhouding der Gezanten van Nederland en Groot-Britannië meermalen reeds gewerkt had, toonde HOP aan uit hetgeen te Parijs, te Weenen, te Konstantinopel, te Stockholm en welligt elders beurtelings was voorgevallen. [3])

Voor het overige kan het niet bevreemden, dat met de verheffing van WILLEM KAREL HENRIK FRISO in 1747 tot het Erfstadhouderschap, de invloed van Engeland, en het gevoel van meerderheid der drie Rijken van den schoonvader GEORGE II nog aanmerkelijk hier te lande stegen. De reeds genoemde Gezant HOP, die in een ander opstel, de naaste aanleiding tot die gewigtige omwenteling in de Republiek heeft ontvouwd, [4]) en uit zijne gedachtenwisseling met Lord CHESTERFIELD, als uit eene niet-verwerpelijke bron, den loop

[1]) *De Geuzen*, X[de] Jaarg, *Ophelderingen* bl. 182 (uitg. van 1772).

[2]) »Het dubbelt biervan, schrijft HOP, aen mijn broeder (CORNELIS) overgesonden, den 14 Febr. 1741." (Medegedeeld door wijlen Prof. H. W. TYDEMAN).

[3]) Zie de Memorie van HOP in de Bijlagen.

[4]) *Remarques en anecdotes op de aenstelling van Syn Hoogh. den Heer Prince van* ORANJE EN NASSAU *tot Stadhouder-Capitain en Admirael-Generael van Hollant, Zeelant, Uytregt en Overyssel* 1747. (H. S. oorspronkelijk). Een geschenk van Prof. TYDEMAN.

der gebeurtenissen zeer juist heeft kunnen nagaan, schrijft het voorgevallene te Veere (25 April 1747), vervolgens te Middelburg en te Vlissingen, na den inval der Franschen in Staats-Vlaanderen, wel onmiddellijk toe aan den nood waarin Zeeland weerloos verkeerde, en aan de onverwachte hulp in schepen en manschap, nog vóór het dringend verzoek der Staten van die provincie uit *Londen* opgedaagd, maar eigenlijk aan het dieper schuilend misnoegen der Zeeuwsche Regenten, met name van den Burgemeester VAN CITTERS, over de diplomatische achterhoudenheid der Hollanders. Die schrandere Staatsman had, — dus verzekert HOP — na te vergeefs te hebben uitgevorscht wat toch op het Congres te Breda werd verhandeld, over die minachtende bejegening verbolgen, [1]) volstrekt niet ontveinsd, dat indien men dan zoo weinig om Zeeland gaf en die provincie aan haar lot scheen te willen overlaten, hij met zijne vrienden den Prins tot Stadhouder zoude maken, [2]) zonder zich aan de Heeren in den Haag te kreunen.

Mogt men met den scherpzinnigen Portugeschen Minister DON LOUIS D'ACUNHA, die SLINGELANDT'S verdiensten naar eisch huldigde, den val van Nederland wanneer ook FAGEL, de Griffier van H. H. Mog. zou bezweken zijn, als ontwijfelbaar stellen en aankondigen? WILLEM, Graaf van BENTINCK, Heer van Rhoon, leefde immers ook nog, wiens bekwaamheid te Londen, te Weenen en te Brussel, gelijk vroeger te Aken, door de Diplomaten van den dag zou worden gewaardeerd. En na de verheffing van WILLEM IV en gedurende de tamelijk monarchale voogdij van de Vrouwe Gouvernante-Prinses-Douairière

---

[1]) "Piqué entre autres jusqu' au vif de l'entêtement avec lequel on refusoit de lui donner la moindre ouverture de la véritable situation des affaires au congrès de Breda."

[2]) "Nous ferons le Prince D'ORANGE Stadhouder, et j'y aideray en dépit de ceux qui me meprisent tant." Naamlooze brief uit den Haag aan Lord CHESTERFIELD, 2 Mei 1747.

[3]) Zie bij ADOLF BEER, fraaije fragmenten uit de Memorien en depêches van BENTINCK (1746, 1747) — s. 94 — 114 (uit het Huis-Archief van ORANJE-NASSAU).

ANNA over den minderjarigen Erfstadhouder, zou nevens den Prins-Veldmaarschalk LOUIS VAN BRUNSWIJK-WOLFENBUTTEL, te rekenen van 1749—1772, een bekwaam en eerlijk staatsman PIETER STEYN, aan het roer staan, en in het hagchelijkst tijdperk van den zevenjarigen oorlog, koelzinnig en wèlberaden de Republiek in het vol genot der weldaden van den vrede, in de veilige haven brengen. Het valt niet te ontkennen, dat de Eerste Minister van Holland, gedurende zijn bijna 25jarig Bewind, door den luister der Stadhouderlijke waardigheid of door den praal van andere doorluchtige personen overschaduwd, ietwat op den achtergrond geraakte; [1]) dat vreemde Gezanten zich niet, gelijk onder een enkel-Staatsgezinde Regering, naar vast gebruik, in *alle* gevallen, het eerst tot hem vervoegden, en hem vóór allen, diplomatische geheimen vertrouwden of openingen deden. Het kan evenmin worden geloochend, dat de meer en meer, na het overlijden van SLINGELANDT, voor het buitenland uitgelekte, niet langer te verbloemen gebreken van onze Constitutie en tevens van onzen volksaard, de Republiek in de schatting van Europa zeer hadden doen dalen; [2]) terwijl de partijschap door het kortstondig Bestuur van WILLEM IV en van de Prinses-weduwe kwalijk bedwongen, onder de asch was blijven smeulen en in den zevenjarigen krijg, door den naijver der Fransche en der Britsche Ambassadeurs werd aangewakkerd. Aan Neêrlands Oostzijde was met de verovering van Silezië, met den glans die FREDERIK DEN GROOTE omstraalde, het uit Pruissen al vroeger een en andermaal dreigend gevaar ver-

---

[1]) In een verfoeijelijk gedrukt lasterschrift door de voorstanders der Revolutie van 1795, in de laatste dagen der Republiek verspreid en getiteld: *Waarschuwing aan de Haagsche Burgers*, wordt van VAN DE SPIEGEL gezegd: „de Prins (WILLEM V) gaf Hem het Paleis, weleer de wooning van de Eerlijke Braave STEYN, de Rechtehand van WILLEM DE VIERDE, een man die 's Lands belangen met 's Prinsen Huys wist te vereenigen."

[2]) BENTINCK aan WILLEM IV (14—25 Aug. 1747) over den Minister PELHAM sprekende, merkt aan: „J'allai chez PELHAM: je le trouve craintif et plein de précautions. — Il était prévenu *contre* la Republique sur l'article de l'impuissance et sur plusieurs autres points." ADOLF BEER s. 84.

dubbeld; en reeds toen gaven invloedrijke Staatslieden, BERNSTORFF in Denemarken, en de Hertog DE CHOISEUL, de vermogende Minister van LODEWIJK XV, elkander in hunne gemeenzame gedachtenwisseling die zeer onlangs het licht heeft gezien, de bekommering te kennen over eene in de toekomst te duchten *soldaten-heerschappij*, [1]) die zoo eens de Russische Czaar, en de Autokraat te Berlijn de handen inéén sloegen, de vrijheid in Duitschland dooden en de regten der kleinere naburige Staten vernietigen zou. — Een te gevaarlijker verschijnsel, wanneer in den boezem dier zwakke Mogendheden, de tweespalt de handelingen der Regering iederen dag meer dwarsboomde of verlamde; en nog bedenkelijker, wanneer hooggeplaatste vreemdelingen met niet gering aandeel in die Regering, maar niet met dezelfde liefde tot het land waar zij zich tijdelijk ophielden bezield, als de inboorlingen wier belang zij heetten te vertegenwoordigen en te behartigen, zich integendeel niet ontzagen, hunne minachting jegens de Staats-instellingen en de mannen, die op het kussen zaten, luide uit te spreken. — Zoodanig was de onedele houding van den Voogd van WILLEM V, den te kwader ure herwaarts op aandrang van den Graaf VAN BENTINCK-RHOON, uit Weenen ontboden Hertog VAN BRUNSWIJK, uit Oostenrijksche dienst in de Nederlandsche overgegaan, [2]) en die zelf eene magtige stem in Staat kunnende uiten, toch niet naliet in heftige taal over de regeringloosheid hier te lande te klagen, en daartegen met schimp en smaad uit te varen.

[1]) „Tout ce que vous faites aujourd'hui vous-même, schreef de uitstekende Deensche Minister aan den heerschzuchtigen Franschman — tout ce que vous faites pour empêcher, qu'il ne s'élève au milieu de l'Allemagne *une Monarchie toute militaire* dont le bras de fer écraserait bientôt les Princes faibles et tomberait ensuite sur les plus puissants, pour leur arracher au moins leurs droits, leur autorité et leur gloire, sera fait en vain. L'Europe se verra de nouveau menacée de ces maux dont nombre de siècles ont fait perdre jusqu' à l'idée." Kopenhagen, 16 April 1759. *Correspondance entre* le Comte J. H. E. BERNSTORFF et le Duc DE CHOISEUL (1758—1766) p. 26 (Copenhague 1871).

[2]) GIJSBERT KAREL, de kleinzoon van den Dichter der Geuzen, O. Z. VAN HAREN, noemde den Hertog: „un imbécile et ambitieux étranger." *Brieven en Gedenkschriften van* G. K. v. HOGENDORP, I: 232 (1782 of 1783).

Hoe vele Nederlanders zelf tot die geringschatting van de Republiek en hunne onwaardeerbare regten, van lieverlede in het buitenland aanleiding hadden gegeven, heeft de echt-vaderlandsche DE BEAUFORT overtuigend aangewezen, waar hij de nadeelen in het licht stelt van het *onrijp* en *onvoorbereid reizen*; een onberekenbaar kwaad, tot een hoe lang zoo meer inkruipend euvel in onzen leeftijd aangegroeid, en thans ten gevolge der ongeloofelijk vermenigvuldigde en versnelde middelen van gemeenschap en verkeer niet enkel onuitroeibaar, maar zelfs bezwaarlijk eenigermate te beteugelen. — »Het is onder ons de gewoonte, en het is wèl gedaan, erkent de verlichte Publicist der XVIIIe eeuw, dat de jongelingen van goeden huize, en die tot de ambten van Staat en Regering worden geschikt, gaan reizen om vreemde landen en rijken te bezien." Hij stelt echter de voorwaarde, dat alleen die jongeling ga reizen, »die kennis heeft van de geschiedenissen van ons land, die onderwezen is in de regten, oudheden en regeringswijze van hetzelve, maar wel bijzonder, die weet, wat de vrijheid is. Die zal niet gelijk de meesten, zich vergapen aan de uiterlijke pracht en praal van de Hoven en in de levenswijze der groote heeren en hovelingen een grooten lust krijgen;" maar hij zal veeleer zijn oog slaan op de gesteldheid van de Gemeente, op den koophandel en nering, den landbouw, en in 't gemeen op het welvaren, rijkdom en armoede van het volk, zoo in de steden als ten platten lande. Terwijl die anderen, »de hoofsche grondregels" met de pracht en overdaad in ons land brengen, — de eigenlijke oorzaak van het verval en verderf van alle vrije Staten —, zal de met scherpen blik en met wetenschap toegeruste jongeling bevinden, »dat een iegelijk, tot den landman toe, onder de zachtheid en gematigdheid van een vrije Regering, naar zijn staat in overvloed leeft. Of om goed Hollandsch te spreken: hij zal bevinden, dat een welgestelde Hollandsche boer veel gelukkiger leeft en een grooter heer in het zijne is, dan een groote Edelman in de landen, waar een onbepaalde heerschappij plaats heeft. Thuis gekomen zal hij in tegendeel van de anderen, alles van zijne zijde toebrengen, om de vrije Regering van

zijn land, waarvan hij het geluk regt heeft leeren kennen, staande te houden." [1]) Geen gering kwaad had ook inmiddels de hand over hand meer in zwang geraakte deelneming in vreemde fondsen gesticht, zoodat wel eens van eene *Natie van renteniers* werd gewaagd, [2]) die niets meer te verrigten had dan te verdeelen en te verteren, wat door andere Mogendheden, hare schuldenaren, betaald werd.

Het leed niet lang meer, of een vurig vaderlander zag zich verpligt, ten gevolge van de toenemende miskenning in den vreemde van de nog kort geleden door de gansche wereld bewonderde en in Oost en West gebiedende Republiek, met zijne wèl versneden pen de *eer der Hollandsche natie* te handhaven. [3]) — Wat ENGELBERTS vóór eene eeuw schreef, geldt gewis nog evenzeer in dagen, waarin de zucht om vreemde landen en zeden te leeren kennen, tot eene *reiswoede* is overgeslagen; waarin maar al te vaak de Nederlander thuis gekomen, alles minacht en bij het uitheemsche met spot vergelijkt; waarin weinigen na Duitschland, laat staan Engeland en Noord-Amerika bezocht te hebben, met GIJSBERT KAREL zouden uitroepen: »Ik verkies geen ander land boven mijn vaderland." (*Brieven en Gedenkschriften* I. 380.) »Dat onze natie dan, zoo sprak ENGELBERTS, haar eigen waarde meer leere kennen, en de doorluchtige bedrijven harer Voorvaderen zich steeds te binnen brenge; niet om een belagchelijken hoogmoed te voeden, maar om voor derzelver nagedachtenis een onuitwischbaren eerbied in het hart te bewaren, en dezelve door een onwaardig gedrag niet te onteeren. — Dat zij naauwkeurig onderzoeke waarin hare wezenlijke belangen gelegen zijn, om een dankbaar besef van haar geluk, en een zorgvuldige bevordering van haar belang bij elkander te paren. — Dat wij bij aanhoudendheid onze krachten beproeven en aanleggen, om den buitenlander nergens in toe

---

[1]) DE BEAUFORT, *Het leven van Willem I;* Voorrede, bl. LXXII—LXXVI.

[2]) M. STUART, *Vaderlandsche Historie*, *Inleiding* bl. 27.

[3]) Verg. het smaakvol geschrift van den Predikant E. M. ENGELBERTS, in 1763 uitgegeven en sedert (1776) herdrukt, bl. 111.

te geven: wij hebben gezien wat onze vaders vermogten, wij ademen dezelfde lucht in, bewonen denzelfden grond, maar hebben *meer* rust en vrede, *beter* hulpmiddelen dan zij: zij hebben in de meeste opzigten, den weg gebaand, laten wij hun spoor volgen zonder dat traagheid of schroom ons terughoude; en wij zullen ondervinden, dat hetgeen elders mogelijk was, voor zooveel de gelegenheid des lands het niet volstrekt verhindert, ook mogelijk is in Nederland, waar het den inwoners noch aan hersenen noch aan handen ontbreekt." [1]) Van onze politiek tegenover vreemde Mogendheden getuigde hij het volgende: »De Verbonden komen zij getrouwelijk na. De landpalen niet uit te breiden, en het heil van den vrede boven de onzekere uitkomsten van den vernielenden en kostbaren oorlog te stellen, is onder hen een eerste en onveranderlijke staatsregel; hoewel zij ook gedurig en lang getergd, gereed zijn, om, tot verdediging van hun land, vrijheid en godsdienst, alles te wagen, of het evenwigt van Europa te handhaven". [2])

Toen laatdunkende en verwaten Engelschen in hunne hoop van de Republiek als Bondgenoot in den zevenjarigen krijg te wikkelen, teleurgesteld en over onze standvastige neutraliteit vergramd, vergiftigde pijlen tegen Nederland afschoten, op zoo waardige wijze onschadelijk gemaakt, had PIETER STEYN als eerste Minister van Holland, de teugels van het opperbewind in handen. — Kon voor den scherpzienden Diplomaat uit Versailles of Londen, voor den Graaf D'AFFRY of voor den Ridder YORKE, de ware staat van zaken niet verholen blijven of verbloemd worden, niet beter dan voorheen voor D'ESTRADES en D'AVAUX, voor DUDLEY-CARLETON of Sir WILLIAM TEMPLE, men kan zich dan eenigermate de moeijelijkheden voorstellen, met welke de Raadpensionaris bij het in- en uitwendig verval van het Gemeenebest, voortdurend te kampen had, maar wel inzonderheid in de jaren der mededinging van Engeland en Frankrijk naar het genot der onuitputtelijke hulpbronnen van den Vrijstaat,

---

[1]) Bl. 113 volg.

[2]) *Verdediging van de Eer der Hollandsche natie* bl. 45 volg.

hetzij dan in Europa of in Indië. Den naam van Steyn vindt men in de gedrukte gedenkschriften der te 's Hage geaccrediteerde Gezanten in het meer dan twintigjarig tijdperk van zijn Raadpensionarisschap, of in 't geheel niet gespeld, of slechts onduidelijk, naauwlijks merkbaar vermeld, wél dien van den Graaf van Bentinck en van den Hertog van Brunswijk, ook na de meerderjarigheid van den toen en geheel zijn leven, inderdaad onmondigen Willem V. [1]) Het lust mij, uit stukken onlangs uit het Rijks-Archief met heusche bereidvaardigheid verstrekt, te laten oordeelen, of niet de Raadpensionaris Steyn, die tot nu toe in 's Lands geschiedbladen nagenoeg uitsluitend als kundig en regtschapen Financier geroemd wordt, [2]) voortaan voor het minst evenzeer met erkentelijkheid herdacht moet worden voor hetgeen hij wel niet met schitterend vertoon naar buiten, maar eerlijk en degelijk, rustig en onverschrokken, en even behendig als omzigtig de klippen vermijdende, met mannelijk beleid zoo gelukkig en doeltreffend ter afwending van een verwoestenden oorlog, in het onwrikbaar handhaven der Neutraliteit, zeven jaren lang, volbragt en gelaten verduurde. [3]) — En thans mogen enkele proeven uit een honderdtal en meer vertrouwelijke brieven tot den Nederlandschen Ambassadeur bij het hof van Frankrijk Lestevenon van Berkenrode gerigt, het bewijs leveren, hoe de vroegere Secretaris en Burgemeester van Haarlem, gecommitteerde Raad en ter Admiraliteit, eerste Minister van Hol-

[1]) De onedele Voogd bad zijn pupil mistrouwend en achterdochtig en aldus weifelend en besluiteloos gemaakt. — „Je me souviens" schrijft Hogendorp, (*Brieven en Gedenkschr*. II 154) „que van de Spiegel me dit un jour, que le vieux Duc avait nourri le Prince dans l'idée que tous les régents étaient des *faquins*, et qu'il fallait travailler à détruire cette erreur."

[2]) De Financier Steyn, die van aflossingen hield, maakte geen bezwaar nu en dan de reserve-kas aan te spreken, in der tijd opgerigt om *„een ei in het nest te hebben.*" M. Stuart Vaderl. Hist. III. 346.

[3]) Hogendorp schrijft teregt: „La guerre de sept ans mit en évidence tous les dangers de sa situation pour la République." Maar was het billijk Steyn geheel voorbij te zien, en het behoud van onze neutraliteit enkel aan een *„concours de circonstances heureuses*", ja zelfs aan het eigenbelang van Engeland toe te schrijven? *La* (*Hollande à la fin du* XVIIIme *siècle.*).

land geworden, tegen de snorkerijen van dien anderen toenmaligen eersten Minister te Versailles, Hertog DE CHOISEUL zeer wel was opgewassen, en hem onvervaard het hoofd bood. — »Ik heb, meldt hij den 12 December 1760, met veel surprise gezien de *menacerende* uitdrukkingen in Uw Excellenties missive van den 4 dezer, en welke de heer Hertog DE CHOISEUL bij continuatie aan Uw Exc. komt te doen in een zaak, waarin de Staat gehandeld heeft op eene wijze, dat dezelve niet anders heeft kunnen doen. — In 1756 is op dit en diergelijke gevallen een Placaat bij Haar Hoog. Mog. gearresteerd en wel ter gelegenheid van klagten over de Engelsche kapers in dien tijd. Engeland noch Frankrijk hebben in dien tijd gemeend, dat de Staat daardoor iets kwam te statueren, dat tegen het Volkenregt als anderszins kwam aan te loopen, en het effect van dat Placaat is ook geweest, dat sedert deze zaken zich *buiten éclat* hebben gehouden, en geschikt zijn. — Wij hadden dus moeten verwachten, dat men zeer wel tevreden zoude zijn geweest, dat men hier dit geval zoo had behandeld, als of er niets door den kaper was gedaan contrarie aan die wet; en zooals wij altoos hebben getoond, en zullen voorts trachten te betoonen, hoezeer wij de vriendschap van Z. M. estimeren, en meer en meer zullen trachten te cultiveren, zoo hadden wij niet kunnen denken, dat bij repetitie zulke dreigementen zouden worden gedaan, en welke zoo dikmaal gerepeteerd wordende, eindelijk impressiën moeten geven, en dat dezelve meer als (dan) een vivaciteit te considereren zijn. — Ik heb den heer Grave D'AFFRY bij mij zijnde in substantie hetzelve voorgehouden, doch *d'ami en ami*, en niet in onze qualiteiten." — In het naschrift tot den uitvoerigen, door mij ietwat bekorten brief van den Raadpensionaris leest men verder: »Dezen reeds afgeschreven hebbende, meen ik nog hierbij te moeten voegen, dat het er weinig toe kan doen, of een placaat van den Staat bij een andere Mogendheid wordt *gegoûteerd* dan niet, dewijl dezelve *Souverein* zijnde, zoodanige ordres stellen kan, als zij meent te behooren, wanneer zij daardoor niemand *laedeert*, noch in haar neutraliteit de een

boven de andere praefereert; en ik kan niet verwachten, of de Hertog DE CHOISEUL hierop bedaard denkende, zal terug moeten komen, en zien wat nadeel hij hierdoor aan Frankrijk doet; en het is bijzonder, dat om een bagatel van 100 duizend guldens, zouden worden ondernomen zaken van zoo groot een consequentie. — In alle gevallen zoude het aan den Staat verantwoordelijker (ligter te regtvaardigen) zijn, wanneer hare ingezetenen kwamen te lijden wegens een *onbillijk* ressentiment, als wanneer dezelve iets zoude overkomen over een gedrag, dat met reden zoude kunnen worden *geresenteerd*, als in deze gedaan zoude kunnen worden door Engeland, wanneer men naar het placaat van 1756 niet kwam te handelen." — Immers kon men van dat placaat niet afwijken, of ten gunste van eene der oorlogvoerende partijen verandering brengen, of men gaf »regtvaardige klagten aan de andere." [1])

Het zal niet overbodig zijn, hierbij te herinneren, dat het Placaat van 1756, waarvan in de depêches van STEYN telkens de rede is, en hetwelk tijdens de uitbarsting van den zevenjarigen oorlog door de Staten-Generaal was uitgevaardigd, ter voorkoming in 't bijzonder van moeijelijkheden met Frankrijk of Engeland, onze havens en reeden niet gelijk in onze eeuw, hetzij uit flauwhartigheid of onbezonnen al te dikwerf heeft plaats gehad, onbepaald vrij en open stelde, maar integendeel wijselijk voor alle oorlogschepen en commissievaarders of kapers, zonder onderscheid van strijdvoerende magten, gesloten hield; [2]) met de eenige uitzondering van het geval van storm of anderen nood en onheil, en met inscherping in zoodanig geval, van de verpligting zoowel om de reden der aankomst zonder verwijl te doen kennen, als om zich met de meeste bescheidenheid te gedragen." — De havens van den Staat, meende de Raadpensionaris, moeten aan geen Mogendheden dienen om daarin te *salveren* prijzen, die zij tot de hare niet zouden kunnen brengen. [3]) — De loffelijke ver-

[1]) Aan LESTEVENON 2 Januarij 1761.

[2]) Verg. ARENDT. *Essai sur la Neutralité de la Belgique*, p. 145—148.

[3]) Aan LESTEVENON 23 December 1760.

melding niet alleen, maar de letterlijke vertaling en invlechting van den tekst dier verordening van onze Staten-Generaal van het jaar 1756 in de geschriften van buitenlanders, Leeraren van het Volkenregt in onze dagen, is dáár ten blijke, hoe nog heden, in netelige omstandigheden, de houding van den Raadpensionaris STEYN en van zijne medearbeiders wordt gewaardeerd en meer dan éénen nuttigen wenk aanbiedt, om de waardigheid en regten van eene onafhankelijke Natie met veerkracht voor te staan, en tegelijk niet jegens eenige, maar jegens alle oorlogvoerende partijen de pligten van Neutraliteit te betrachten. — Was de Republiek haar beginsel, groei en grootheid aan de zee verschuldigd, op dat gebied deden zich nu als van zelf de meeste moeijelijkheden voor. — Zeker was er beleid en dadelijke voorziening noodig, toen een fransch oorlogschip eens door drie Engelsche schepen in de onmiddellijke nabijheid van den zetel der Regering, bij 's Gravesande op strand was gejaagd. [1])

Wij kunnen ook in het onverhoopt geval, dat vreemde Mogendheden zich soms op het vermeerderen van onze strijdkrachten, op het beveiligen en in verdediging stellen van onze kust en havens, of hier of daar van onze grenzen en in 't algemeen, op het versterken van onze weerbaarheid eene aanmerking of waarschuwing mogten veroorloven, met het gedrag van PIETER STEYN voor oogen, het onbetwistbaar regt van een vrijen Staat doen gelden. Hooren wij wat tusschen hem en den Franschen Ambassadeur voorkwam, en eene woordenwisseling uitlokte. — »Ik heb eenige dagen geleden, schrijft de Raadpensionaris, den 9 Februarij 1762, »bij mij gehad den Heer Grave D'AFFRY, dewelke mij heeft onderhouden over de augmentatie van onze troupes: dat zulks alhier zoude in consideratie komen ter instantie van Engeland, en zulks een aspect zoude uitleveren als een *diffidentie* tegens Haar (jegens Frankrijk), en een inclinatie en geneigdheid voor hare vijanden. Ik heb daarop gezegd, dat uw Exc. (LESTEVENON VAN BERKENRODE) mij daarover reeds tweemaal onderhouden had we-

[1]) Aan LESTEVENON, 27 Januarij 1761.

gens conversatiën daarover gevallen met de Heeren Hertog en Grave DE CHOISEUL; dat hetzelve hier *surprise* had veroorzaakt, dewijl men niet konde beseffen, dat Frankrijk meer belang moest toonen in den Staat *gedesarmeerd* te zien blijven als Engeland, dewijl de evenementen van den oorlog altoos onzeker zijnde, de Staat door op haar veiligheid zorg te dragen, een middel was om zich in haar aangenomen neutraliteit te *maintineren;* en dat ook het doen van een geringe augmentatie, gerekend naar den voet van de troepen die de Staat op de been heeft, geen *ombrage* konde geven; en het bovendien ook *aan een Souverein competeert* te beoordeelen, tot hoe verre een vermeerdering van hare troepen tot haar veiligheid noodig is, en het zekerlijk in een situatie, waarin Europa zich bevindt, en van tijd tot tijd *verwarder* wordt, geoordeeld moet worden redenen genoeg uit te leveren, dat men daartegen ook tot eigen veiligheid was bedacht." [1]) Op die onontbeerlijke versterking der Landmagt, kwam STEYN in het volgend jaar, met zekere warmte en fierheid terug. — »Omtrent *de augmentatie* van de troepen, heeft Uwe Exc. merkt hij aan, aan den heer Hertog naar mijn gedachten, zeer wel geantwoord. Echter kan ik niet ontveinzen, dat het mij eenigzins heeft verwonderd, dat de heer Hertog DE PRASLIN daarover een discours aan Uwe Exc. heeft geformeerd, dewijl Europa zijnde *gepacifieerd* (het was na de sluiting van den algemeenen vrede,) de reflectie daarop anderszins kunnende vallen, niet *exteert*, en het aan de Staten alleen te beoordeelen staat, hoedanigen voet van troepen dezelve noodig meenen te hebben, dewelke wanneer men uit een luctueusen oorlog komt, ter herstelling der vervallen en bezwaarde Finantien, wel eens *bekrompener* wordt *gereguleerd*, als wel zoude vereischt hebben. — Op dit punt is geen deliberatie subsisterende, maar dat het te wenschen was dat de troepen van den Staat op *een ruimer* voet konden worden vastgesteld, zal niet ontkend kunnen worden, en bij

---

[1]) Aan LESTEVENON 9 Febr. 1762; 21 Januarij 1763.

alle degenen die het wel met de Republiek meenen, gegouteerd moeten worden." [1])

Het is niet zonder grond, dat in latere tijden, zoowel als in onze dagen, over de heerschappij der bladen en vlugschriften geklaagd werd, door de meerderheid der Natie op hun woord onnadenkend geloofd. In de tweespalt van 1780—1787 en in de eerste jaren na de Fransche Omwenteling, werden die bladen als verslonden, en was de magt dier vervalschte openbare meening zóó groot, dat zij den zedelijken invloed der zoo lang geduchte Aristocratie onberekenbaar knakte. Sommigen tellen die hebbelijkheid en daaruit ontstane verbastering van den volksgeest reeds van het begin der worsteling in Noord-Amerika, van 1776 af, met het verwijt dat »*het groote gros*" hier te lande »geleid en bestierd wordt door *de couranten*, oneindig meer dan in vorige tijden." [2]) Alleen deze en niets anders lezende, zwoer men bij hun gezag als onfeilbare waarheid. — Gedurende het Bewind van den Raadpensionaris STEYN, zoolang vooral de geschillen met Engeland en Frankrijk in den zevenjarigen oorlog hangende waren, en ieder oogenblik tot een gevaarlijke verwikkeling konden leiden, was de belangstelling van het Algemeen niet minder levendig, maar het getal der woordvoerders veel geringer en tot meer of min bevoegden bepaald. — Zeer voordeelig, zoowel wat den inhoud betreft als met opzigt tot den keurigen vorm, onderscheiden zich de politieke vertoogen van den geschiedschrijver JAN WAGENAAR, waarin nu eens schertsend dan weder in deftigen stijl en met waardigen ernst, de regten der neutraliteit en ons stilzitten worden bepleit met eene kennis van zaken, die aan inlichtingen uit 's Hage verstrekt, hier en daar doet gelooven. [3]) — Met die vertoogen en de bondige wederlegging

---

[1]) 21 Januarij 1763.

[2]) ADRIAAN KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen oorlog met de Republiek, enz.* (1794) bl. 24 volg.

[3]) *Vierde Brief van een Koopman te R.* (WAGENAAR, Hist. Polit. Tractaten I. 165): »en ben, na veel aangewende moeite eindelijk *van zeer goeder hand onderrigt*, dat de HH. DE BONNAC en D'AFFRY in eene conferentie — verklaard hebben" — Verg. nog bl. 183.

der bestrijders van het gedrag der Regering, vindt men zich op het netelig standpunt van den Raadpensionaris, helder verplaatst. Protesten en contra-protesten over de buitenlandsche staatkunde, waren ter Vergadering van Holland aan de orde. Zou men voor Frankrijk dan wel voor Engeland, of voor geen van beide partij kiezen, en zelfstandig handelen? Moest men niet even als voorheen, vertrouwen stellen op de krachten en hulpbronnen, welke de Republiek in de vaderlandsche zucht en in den ijver der ingezetenen nog altoos bezat? Mogt men zich zonder slag of stoot, een staat van afhankelijkheid laten welgevallen, waartoe men niet anders dan als overheerd en door het geweld der wapenen, moest kunnen gebragt worden? [1]) Moest de Land- en Zeemagt tegelijk, dan wel de laatste bij voorkeur versterkt worden? Zou het gevoelen der Prinses-Gouvernante, dan wel dat van de stad Amsterdam bovendrijven en de eigenzin of het *point d'honneur*, aan beide kanten tot het uiterste worden gedreven? — In dien strijd van meeningen zag PIETER STEYN zich verpligt koel en welberaden den evenaar te houden, — hetgeen hem bij de vurigste Oranje-lieden wel eens werd misduid, en hem gemakkelijker moet gevallen zijn, [2]) toen aan de voorstanders der Alliantie met Engeland, hun natuurlijke en magtigste steun, de Gouvernante in de eerste dagen van Januarij 1759 werd ontrukt. De dood dier Vorstin, moeder van den elfjarigen WILLEM V, scheen bijna meer een geluk dan als een nationale ramp te betreuren. De Raadpensionaris wist onder den verschen indruk van dien rouw, de gemoederen tot eensgezindheid te stemmen, zoodat hij aan den Ambassadeur LESTEVENON VAN BERKENRODE melden kon: »begrijpende men hier, dat wij

---

[1]) KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen oorlog*, bl. 11 volg.

[2]) Althans zeide WILLEM V in 1787 tot GIJSBERT KAREL, toen men VAN BLEISWIJK als Raadpensionaris wilde afzetten: »Quand *on démit* M. GILLES, feu M. DE RHOON prétendit qu'il n'y avait pas de perruque qui ne valût mieux que la sienne, et puis on se trouva fort embarrassé *et obligé enfin à prendre* M. STEYN." *Brieven en Gedenkschr.* II. 206. Daar van de onbekwaamheid van dezen staatsman de rede niet kon zijn, moet zijne zelfstandigheid nu en dan, naar het schijnt, mishaagd hebben.

door goede *harmonie* alleen behouden kunnen blijven, en dat dit ongelukkig evenement moet contribueren, *om handen en harten incen te slaan;* en ik kan er bijvoegen, merkt hij aan, dat ik de effecten van die regt-*patriotsche* sentimenten reeds dagelijks zie, waarvan ik gemeend heb om weg te nemen alle verkeerde impressiën van onze tegenwoordige situatie, Uwe Exc. kennis te moeten geven." [1]) — Het was immers niet onverschillig, dat men te *Versailles* wist, hoe eendragt hier weder *magt* maakte; op dezelfde wijze als in het vorig jaar, nog in 1870, bij het uitbarsten van den krijg tusschen Frankrijk en Duitschland, van het midden van Julij tot in September de nationale strijdkrachten in allerijl opgeroepen, en meest bereidwillig en met geestdrift zamengestroomd en in gelederen geschaard, even als in het naburig België en in het heldhaftig Zwitserland, een hecht en onoverwinnelijk bolwerk van onze neutraliteit stichtten.

Iets anders is een geletterd Staatsman, iets anders een geleerde of theoretisch Publicist, die iets vroeger of later op het Regeringskussen mogt geraakt zijn, en aan de groene tafel plaats mogt hebben genomen. De zoodanige, hoe hij het keere of wende, verraadt zijne afkomst of oorsprong, onvermijdelijk en meermalen. — De Raadpensionaris Steyn, een bij uitstek praktisch, maar desniettemin tevens wetenschappelijk man, bleef bij voorkomende zaken, nooit uiterlijk en aan de schors hangen, maar wenschte telkens tot in de kern door te dringen. In de briefwisseling met den Gezant Lestevenon, vindt men daarvan sprekende blijken. Zijn onderzoeklievende geest versmaadde zelfs niet de moeite, om in het werk van St. Remy de redenen na te gaan van de al- dan niet bruikbaarheid van metalen geschut, en om niet voldaan over hetgeen hij dáár gevonden had, nadere ophelderingen uit Frankrijk, zoo mogelijk door tusschenkomst van den Nederlandschen diplomaat, te erlangen. — Daarentegen hoe vèr zijn weetlust zich al uitstrekte, was hij huiverig zich met avontuurlijke ontwerpen, naar kwakzalverij riekende, in te

[1]) Depêche van 26 Januarij 1759.

laten. Verlicht staathuishoudkundige, was hij afkeerig van maatregelen van retorsie en represailles. »Want, als men wederzijds zal gaan verbieden en belasten [1]) naar welgevallen, hetgeen van de eene zijde geschiedende, van de andere zijde verwacht kon worden, zoo zal de Commercie daardoor moeten lijden." Een mild Tractaat van koophandel zou integendeel een krachtig en overredend middel zijn om de Volken tot elkander te brengen, of zoo als STEYN het uitdrukte, »met den anderen te *consolideren*." [2]) — Klagten der Fransche Regering over de losbandigheid der drukpers in de Nederlandsche Republiek, werden beantwoord op eene wijze, die de nagedachtenis van den Raadpensionaris, als vrijheidlievend Staatsman, nog heden zal doen eeren. Met terugzending van de geïncrimineerde stukken aan den Ambassadeur LESTEVENON den 10den Januarij 1772, het jaar van het overlijden van den eersten Minister van Holland, erkent STEYN gaarne daarin, »diverse indecente expressiën en stellingen" te hebben aangetroffen, die wel eene kastijding zouden verdienen, hoewel hier en daar de teekenen van een verbijsterd brein (»van een *geëgareerd* man") niet waren te miskennen, en die smaadschriften dus met reden »te verachten" waren. »Uwe Exc., — zoo gaat STEYN voort — is bekend dat men hier te lande niets kan doen als door den weg van *de Justitie*, en dien inslaande zoude ik de stukken aan de Justitie moeten overgeven, en afwachten in hoeverre zij zoude bevinden tegen dien man te kunnen worden geprocedeerd. Ik behoeve Uwe Exc. hierop niets verder toe te voegen. *De Privilegiën en Grondwetten van den lande* zijn Uwe Exc. bekend; ik vertrouw dus dat den heer Hertog D'AIGUILLON wel zult kunnen doen begrijpen, dat hoezeer het ons genoegen zoude geven, aan deszelfs verlangen te kunnen voldoen, zulks niet kan geschieden als door een' weg, die somtijds onaangename gevolgen [3]) zoude kunnen hebben,

---

[1]) Dit sloeg op het verbod van den Hollandschen haring in Frankrijk. Depêche van 1 April 1763.

[2]) Depêche van 16 Febr. 1751.

[3]) De Raadpensionaris bedoelde waarschijnlijk eene vrijspraak van den paskwilschrijver.

en dat daarvan overreed, hierop *niet nader zal insteren.*" [1])

Hoe naijverig op 's Lands regten en hoe achterdochtig jegens mogelijke inkruipselen of inbreuken op de nationale instellingen, zeden of denkwijze *Holland* zich in dat tijdperk nog wel eens betoonde, bleek uit het langdurig verzet van die provincie en schier nog meer van Utrecht, tegen het huwelijk van Prinses CAROLINA, de oudere zuster van WILLEM V met den Prins van Nassau-Weilburg, een verzet, dat zonderling afsteekt bij de nu zeer onlangs met de uiterste toegeeflijkheid, ja met ingenomenheid verleende toestemming der Staten-Generaal tot het huwelijk met den Prins v. WIED. Het huwelijk had voortgang, niettegenstaande de bezwaren door die beide Gewesten geopperd, [2]) en waarvan de overpeinzing een vol jaar en langer, den wensch der beide »Hooge Gelieven" had gedwarsboomd. De gemoedsbezwaren mogen hoofdzakelijk uit het punt van Godsdienst [3]) zijn voortgesproten, het schijnt aannemelijk, dat men onder den klimmenden invloed van den Hertog van Brunswijk, van lieverlede meer oplettend was geworden op den nadeeligen nasleep van Duitsche gunstelingen, hoogere en lagere, die in ambten en bedieningen, militaire en burgerlijke, zelfs in Staats-collegien met iederen dag meer, voet hadden gekregen.

Zeer omzigtig van aard, vermeed de Raadpensionaris met de uiterste zorg zoodanige gemeenzaamheid met de leden van het Corps Diplomatique, waaruit alligt eene of andere regtstreeksche of zijdelingsche instemming of zamenwerking met deze of gene plannen door het eene vreemde Hof tegen het ander gesmeed, had kunnen afgeleid worden, die de Neutraliteit der Republiek of hare pligten jegens een' Bondgenoot zou hebben gekrenkt. En hoewel zeer zelden het initiatief nemende of jegens de Gezanten van den Staat het meesterschap oefenende, zag hij zich nu en dan gedrongen, onthou-

[1]) Verg. evenwel de depêche van 4 Februarij 1772 over la Gazette *cuirassée* of le Gazetier *cuirassé*, gedrukt te Amsterdam bij M. REY.

[2]) M. STUART *Vaderl. Historie* II. 3—21, 23 (Van Januarij 1759 tot Februarij 1760.)

[3]) Hervormd-Luthersche.

ding van zulke onvoorzichtige aanraking en gedachtenwisseling, als niet zonder bedenking en gevaar, hoffelijk en wellevend als hij was, maar toch niet zonder eenige berisping in te scherpen. — Meermalen in den loop van den 7jarigen oorlog, was eene voorgenomen landing of *invasie* van Engeland door de Franschen, onder het Bewind van den doortastenden Hertog DE CHOISEUL op het tapijt, of maakte zij het onderwerp uit van diplomatische gesprekken of brieven. En zoo had de Ambassadeur LESTEVENON VAN BERKENRODE, zich in een onderhoud met dien Eersten Minister, laten ontvallen, »dat men alhier (in den Haag) daarover (over de gemediteerde *descente* van Frankrijk in Engeland), zeer inquiet was; [1]) met bijvoeging dat de Nederlandsche Republiek jegens de Britsche Kroon gehouden was, het Huis van Hannover te handhaven. Dit had men aan den Graaf D'AFFRY overgebriefd, die nu den Raadpensionaris vroeg, of LESTEVENON gelast was over dit punt »in discussie te treden?" — »Waarop ik, zoo meldt STEYN aan onzen Gezant, geantwoord heb daarvan geen kennis te hebben," en dat hij de woordenwisseling met den Hertog DE CHOISEUL aanzag als een particuliere *conversatie zonder but* geschied, waarvan LESTEVENON dan ook geheel had gezwegen. In geheimschrift, uit vrees dat deze depêche mogt worden onderschept, gaf hij er evenwel nog dezen wenk of raad bij: »Ik vind mij vervolgens verpligt," zeide hij, uwe Exc. hiervan kennis te geven, als vindende hetzelve van genoegzame importantie. — Dat een *descente* aan ons moet *onaangenaam* zijn, is buiten hesitatie, maar om daarover buiten nood in discussie te treden, zeer gevaarlijk, zoo als uwe Exc. uit de replique door den Heer DE CHOISEUL zekerlijk zal hebben gevoeld; om welke reden ik hetzelve altoos heb *geëviteerd*. De Heer D'AFFRY heeft mij het dessein ook van zijn Hof mondeling gecommuniceerd, met bijvoeging »qu'il ne serait *pas question de Pré-*

---

[1]) Dépêche van STEYN 14 Junij 1759. Voor 't overige mogt men met WAGENAAR te regt vragen: »*Wanneer* hebben de Fransche *invasiën* in Groot-Brittanje, in latere tijden eenig duurzaam succes gehad?" (*Hist.-Polit. Tractaten* I. 140, en zie nog verder wegens die mislukte invallen, bl. 183.)

tendant ni de la maison de STUART;" en ik heb mij daarop met stilzwijgen gecontenteerd. En dewijl — nu volgt de les — diergelijke conversatien aanleiding tot *verre uitziende* deliberatien zouden kunnen geven, zoo heb ik niet kunnen manqueren, uwe Exc. bij deze hetzelve te doen remarqueren, met verzoek van in 't vervolg diergelijke discussiën op alle wijze zonder nader Resolutie te willen eviteren."

Ik heb dat tijdperk van STEYN's Ministerie hiervoren hagchelijk genoemd en wat ware van het Gemeenebest geworden, indien men zich, hetzij dan door Engeland op sleeptouw krachtens de Alliantie, had laten nemen, of wel anderszins de openbare vredebreuk met Frankrijk niet had kunnen ontgaan? Wij hadden geene troepen om een magtigen vijand te keeren; de fortificatiën waren in een jammerlijken staat; de finantiën deerlijk vervallen; sedert het jaar 1740 was men, — zoo luisterde men elkander in 't oor, — *zestig* millioenen ten achter [1]). Wij moesten ons dan wel buiten den oorlog houden, zoolang wij niet aangetast werden, om de twee beste redenen van de wereld; het was ons *belang* niet te oorlogen, en wij *konden* niet. — Zij, die ons voor Engeland tegen Frankrijk aanhitsten en zochten in den strijd te wikkelen, beloofden ons, *tien duizend man* Hannoversche troepen, gereed om meê te vechten. »Zou dat — mogt men wel vragen — niet magtig veel helpen om een leger van *meer dan honderd duizend man* te wederstaan [2])? Hebben wij in 't jaar 1747 en eerder, niet ondervonden dat de Franschen *doen* bij *dreigen* weten te voegen? In minder dan ééne campagne zouden zij het ons, tot onze uiterste schade, wederom kunnen leeren." — Gelijk sommigen in den afschuwelijken oorlog van 1870, elkander onder ons van Fransch- of van Pruissischgezindheid verdacht hielden en dorsten betichten, zoo schold men in de vorige eeuw, hangende de crisis van *Neutraliteit* of van bepaald partij te kiezen,

---

1) *Brief van een koopman te R. aan een zijner vrienden te A. ter gelegenheid der overgeleverde Memoriën van de* H.H. D'AFFRY *en* YORKE. (WAGENAAR, *Verzameling van Histor. en Polit. Tractaten* I. 74—76. Februarij, Maart 1756).

2) WAGENAAR t. a. p. en bl. 132. (*Derde Brief van een koopman te R.*).

den een voor *Engelschen voorvechter*, *Hollandschen Engelschman*, zoo niet zelfs voor *loontrekker van Engeland;* den ander voor *Franschen voorvechter*, *Hollandschen Franschman*, zoo niet voor *loontrekker van Frankrijk.*[1]) Het kwam er op aan, niet om een vrij volk moedeloos, maar wel om het voorzichtig te maken. Beweerde de een, dat Pruissen geen belang had *bij onze vernieling*, de ander begeerde niet naar de inzigten van den Koning van Pruissen te gissen, en zeide: »wij weten wat hij (die groote Monarch) zou *kunnen* doen; maar weten wij zoo zeker, wat hij zou *willen* doen?"[2]) Nederland kon alleen geheel gerust zijn onder het schild der onschendbaarheid van België[3]) eenerzijds, en voorts van de Neutraliteit van het Duitsche Rijk; eene neutraliteit, omtrent welker begrip en omvang Frederik de Groote in die dagen eene vrij dubbelbelzinnige verklaring had afgelegd, die wèl de onzijdigheid van *Duitschland*, maar niet van het *Roomsche Rijk*, en alzoo tevens van den Bourgondischen Kreits, onder welken het toenmalig België gerekend werd, wilde beloven.[4]) Bij den Westfaalschen Vrede van 1648, was dit beding van de neutraliteit van het Duitsche Rijk,[5]) tegelijk een der zekerste waarborgen van Europa's evenwigt en meteen van de onafhankelijkheid der Nederlandsche Republiek geoordeeld, en nu wederom in 1763, moest de onzijdig-verklaring van Duitschland den grondslag van het hersteld vertrouwen en van den algemeenen vrede uitmaken. — Zoo nogmaals in onze eeuw, na den val van den Eersten Napoleon, moest de roeping van den Duitschen Bond bij uitstek vredelievend zijn en weldadig

---

[1]) *Tweede brief van een koopman te R.* (Wagenaar I. 100 volg.).

[2]) *Derde brief van een koopman te R.* bl. 131 volg.

[3]) Zie wegens de neutraliteit der Oostenrijksche Nederlanden, *Derde brief* bl. 123, 183. A. 1733.

[4]) *Vierde Brief*, bl. 188.

[5]) Art. 53 Tractaat van Munster: »continuatie ende observatie van de *Neutraliteyt, vrundtschap ende goede nabuirschap*, van wegen *sijn Keyserlicke Majesteyt, ende het Rijk mette voorz. Heeren Staten;* tot welcke continuatie ende observatie de voornoemde Heeren Staten *sich* insgelijken *reciproquelyk verbinden*" enz.

het bestaande handhaven; geenszins eene aanvallende, veelmin zich geregtigd wanende eene nieuwe orde der dingen te scheppen, ten koste van stroomen bloeds en op rookende puinhoopen door de vratigste heerschzucht, zonder ontzag van regt of van aloude grenzen, met uitbreiding telkens van een onmetelijk grondgebied gesticht.

Aldus mogen wij het dan, aan het slot van deze beschouwing der gevaren, waarin de Republiek zeven jaren lang verkeerde, aan het onwrikbaar en bezadigd staatsbeleid van den Raadpensionaris STEYN dank weten, dat Nederland noch door dreigen en dringen, noch zelfs door geweld en kwalijk te verduren rooverijen der Engelsche kapers, in den krijg gewikkeld werd, tusschen verscheiden Mogendheden ontstoken. — Een voorregt, door een Pruissisch diplomaat van dien tijd, den Baron v. BIELFELD, naar eisch hoog geschat, daar hij, de dienaar van een krijgshaftigen Vorst, zich niet ontveinzen kon dat de *Neutraliteit* allernuttigst is voor kleine Staten en Gemeenebesten. [1]) — Is het nieuwe Duitsche Keizerrijk, even als het voormalige, dat vermolmd en bouwvallig ten laatste in 1806 instortte of door veeljarige scheuring en verdeeldheid werd uiteengereten, tot de hoofdtaak bestemd om menschen te leveren, »die voor eene kleine bezolding zich als *bloedvergieters* willen verhuren," [2]) — wel is waar niet meer ten dienste van geheel vreemde Mogendheden, maar toch prijs gegeven aan de luimen en grillen van alvermogende Despoten, die hen misbruiken en slepen werwaarts zij goedvinden, naar het Westen of het Zuiden, naar het Noorden of het Oosten, — Nederland, België en Zwitserland zullen — men mag het vertrouwen — pal blijven staan in het verdedigen van het dierbaar erf, tot hiertoe de wijkplaats tegen dien gruwel der menschheid, en waar men de door een valsche Staatkunde sluw beraamde en uitgelokte oorlogen door alle tijden heen, met hart en ziel verfoeid heeft. Of welk zou

[1]) »C'est une situation bien avantageuse et bien favorable en effet surtout pour les petits Princes et les Républiques." *Institutions politiques* Part. II chap. VII § 24. VITRINGA, t. a. p. bl. 56.

[2]) Woorden van Mr. L. J. VITRINGA bl. 75.

het verschil zijn, thans voor die tallooze ongelukkigen, [1]) onder de leus van *algemeene dienst-* of *weerpligt* jaar op jaar op bevel van den alverslindenden *Leviathan* ter dood gedoemd, of zij gelijk voorheen, als kudden naar Engelsche of Nederlandsche Koloniën door schraapzuchtige en geldgierige kleine Dwingelanden worden ingescheept, dan wel of men hen eensklaps over de spoorwegen als gedweeë lammeren, onder den glimp van Duitschen trots en de inblazing van den kunstmatig opgeschroefden roem van het Rijk van KAREL DEN GROOTE en van BARBAROSSA in onafzienbare drommen, dag en nacht ter slagtbank drijft? — Men verhaalt, dat FREDERIK DE GROOTE op zijn sterfbed verklaarde het moede te zijn, *over slaven* te heerschen. [2]) En het is bijna honderd jaren geleden, dat onze VITRINGA in waardige taal dien »*handel in menschenvleesch*," die tegenwoordig slechts eene andere gedaante heeft aangenomen, maar werkelijk in gewijzigden vorm voortduurt, in dezer voege heeft gebrandmerkt: »mijne pen doet eerbiedig hulde aan Bestierende Machten; mijne pen eerbiedigt hen, maar boven alles de waarheid. — En zal men deze niet verkrachten, dan schijnt het een vreeslijk vooruitzicht, wanneer men deze doorluchtige personen eens dagvaart voor de Vierschaar der menschelijkheid, daar de gezonde rede op haren achtbaren Rechterstoel is neergezeten, en de billijkheid aan hare rechterhand geplaatst heeft. Hoe zullen zij immer dáár zich kunnen verantwoorden, voor die beschuldiging: »gij hebt uwe landzaten, welker bloed en arbeid gij *tot duizendmaal nutter einden* kondt besteden, blootgesteld om hun leven te verliezen tot verdediging eener zake, welke hun niet aanging; van belangen, welker bescherming hun nimmer was aanbevolen, — in een vreemd gewest strijdende tegen een vreemde Natie, welke nimmer tegen hen iets misdreven had. Of" — dus vervolgde onze kundige en regtschapen Landge-

[1]) Zie hierbij MIRABEAU, *Conseils à un jeune Prince* (aan FREDERIK WILLEM II 1788) p. 24. *Abolition de l'esclavage militaire;* »cette affreuse loi née des nécessités d'un siècle de fer et d'un pays à demi-barbare."

[2]) ADOLF STAHR, *Weimar und Jena* (Berlin 1871) II 197: »Ich bin es müde über Sklaven zu herrschen."

noot, die, als ware hij een geestverwant van het Roode Kruis in onze dagen geweest, de tooneelen des oorlogs in al hunne afzigtelijkheid schildert, — »of, zoo zij door het zwaard niet sneven, dan is het lot van deze ongelukkigen nog duizendwerf rampspoediger; dan vergaan zij misschien door pest, door honger of door eene landziekte zeer gemeen in die gewesten, zonder dat zij het genoegen, het teeder genoegen hebben dat eene dierbare echtgenote, dat hun teederminnend kroost, van welks opvoeding en zorgen zij zich hebben moeten berooven, hunne oogen sluit, en het laatste vaarwel ontvangt van diegenen, van welke zij naast God het leven ontvingen." [1])

Na schier eene eeuw, is VITRINGA's treffende en roerende voorstelling dier gruwelen nog heden geldig, zonder dat men in Duitschland, op een enkele uitzondering na, voor het onverantwoordelijk misbruik der algemeene dienst- of weerpligt de oogen heeft geopend, voor de afschuwelijke waarheid, door den grooten WINCKELMANN zoo scherp geformuleerd, »*Megliô farsi Turco circonciso che Prussiano.*" Een kreet, in deze regelen nader verklaard: »Es schaudert mich die Haut vom Wirbel bis zur Zehe, wenn ich an den Preussischen Despotismus und an den *Schinder der Völker* (FREDERIK DEN GROOTE) gedenke, welcher das von der Natur selbst vermaledeite und mit libyschem Sande bedeckte Land zum Abscheu der Menschen machen und mit ewigen Fluche belegen wird." [2]) En vergelijk daartegen Neêrland's benijdenswaardigen gelukstaat op hetzelfde tijdstip, door den Duitscher PESTEL [3]) in het herbergzaam Leiden, met een dankbaar gemoed in de levendigste verwen afgemaald. Voeg er uit diezelfde jaren, den uitval van den eerlijken Zeeuw WILLEM SCHORER, tegen die doorluchtige maar gewetenlooze menschenslagters bij, die, hetzij dan uit heersch- en veroveringszucht, of wel om belagchelijke beuzelarijen en nie-

---

[1]) VITRINGA, *Gedachten over de belangen en plichten der onzijdige mogendheden*, bl. 62—64.

[2]) Zie WINCKELMANN's schrijven aan USTERI (1763) bij ADOLF STAHR, *Kl. Schriften zur Litterat. und Kunst* I. 186.

[3]) F. W. PESTELII, *Oratio de damnis ex neglectu Juris Publici in civitates redundantibus.* (Legd. Bat. 1763).

tigheden, [1]) de landen verwoesten en het bloed bij gansche beken doen stroomen; tegen die onwaardige Vorsten en Staatslieden, die uit het onvergankelijk en gulden werk van HUIG DE GROOT nog altijd de wijste lessen van Regeerkunde konden en behoorden te putten. Wie zich de lang vergeten candidaturen van den Hertog van AUGUSTENBURG, van den Prins van HOHENZOLLERN en de strijdige verhalen van BENEDETTI's ontmoeting te Ems in Julij 1870 herinnert, vrage zich rondborstig af, of niet onze eigen ervaring nieuwe bijdragen tot die oude klagten heeft geleverd? En kan dit te goeder trouw door niemand worden ontkend, dan is het voorbedachtelijk en zonder onvermijdelijke noodzakelijkheid aanvaarden en doorzetten van den oorlog, onbetwistbaar niet het werk van Monarchen of van Ministers met lof en roem, maar van moordenaren en doodslagers, met vloek en verwensching te overladen. [2])

Als een der grondregelen en hoofdbeginselen van de Nederlandsche Republiek, in hare betrekking tot vreemde Mogendheden, zoowel als eene der morele en politieke oorzaken van den bloei van haren koophandel, kwam dan ook in de beroemde Propositie van Prins WILLEM IV in 1751 ter Staatsvergadering overgelegd, zeer bepaald voor de erkenning van het schrander beleid der Voorouders op internationaal en diplomatisch gebied. »De wijsheid en voorzigtigheid in het Staatsbestier; de kloekmoedigheid en fermiteit der raadslagen en de goede trouw met welke men de gemaakte verbindtenissen altoos heeft trachten na te komen; doch wel in het bijzonder de voorzigtigheid om zich *buiten oorlogen* te houden, en de ijver om de rust en vrede te verzekeren, in plaats

---

[1]) »Ob leviores et de lana saepius caprina quaestiones." *Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid; beschreven bij* HUGO DE GROOT, *met Latijnsche Aanteekeningen uitgebreid door* Mr. W. SCHORER. (Middelburg 1767).

[2]) Verg. bij SCHORER de fraaije zinsneden van THOMAS en DE RÉAL: »Il ne croyoit pas que la conquête d'une province pût être mise en balance avec la vie d'un homme; et le Prince, qui remportoit une victoire injuste, lui paroissoit être *autant de fois assassin et meurtrier*, qu'il périssoit d'hommes sur le champ de bataille" enz.

van zich op oorlog en het *maken van conquesten* toe te leggen." [1]) Zoo iets, hadden deze regelen en beginselen den roem der Republiek wijd en zijd uitgebreid, en het vertrouwen op hare bestendigheid en duurzaamheid gevestigd. En diezelfde Staatkunde had PIETER STEYN onwankelbaar in het hagchelijkst tijdperk nageleefd en in praktijk gebragt, Hollands Eerste Minister, wiens milde geest in de verhandeling van den Stadhouder kennelijk doorstraalt.

Werd een oorlog- of gloriezuchtig vorst, welke deugden hij anders mogt hebben, te allen tijde in Nederland als *eene plaag* voor het menschelijk geslacht en *een geesel* voor zijne onderdanen verfoeid, er heerschte een algemeene volksovertuiging, door ELIE LUZAC in deze regelen uitgedrukt: »Onze landgenooten behoeven niet bevreesd te zijn, dat zij uit heerschzucht of glorie, om vermeerdering van steden en vergrooting van landen, en welke diergelijke redenen meer de Vorsten in 't harnas jagen, in een oorlog getrokken zullen worden. Zij kunnen er alleen door eene *noodzakelijkheid* toe overgehaald worden, wanneer zij hunne geschonden regten door de wapenen moeten handhaven, of door de trouw der Tractaten tot hulp van hunne Bondgenooten geroepen worden." — En LUZAC hoe warm Stadhoudersgezind, merkte het als eene deugd in den toenmaligen regeringsvorm aan, dat oorlog en vrede niet van het misschien wel eens haastig besluit van den Prins afhingen, maar van het overleg en van de beraadslagingen der Staatsvergaderingen. [2]) Ja, nog eene eeuw vroeger, drukte DE LA COURT dien nationalen afschuw van den krijg schamper en op zijne wijze uit, [3]) waar hij zich als tolk der openbare meening verklaart, en een' Staat, die »maximen tot gedurigen oorlog heeft, met reden voor *een wolf van het menschelijk geslacht*" uitkrijt.

Ik weet niet of de stelling van dien anderen scherpzinnigen Publicist niet wat al te vermetel klinkt. »Het is alleenlijk bij

[1]) LUZAC, *Hollands Rijkdom* III. 4 volg.
[2]) LUZAC, *Hollands Rijkdom* III. 333.
[3]) *Politike Discoursen*, Leiden 1662, 2e Boek 5e Discours. bl. 66.

de oprigting en den val der vrije Staten, dat er *groote luiden* voor den dag komen." — [1]) Maar zonder twijfel is zij schitterend in den Raadpensionaris bewaarheid, wien ik in de derde plaats handelend wenschte te doen optreden. VITRINGA's hiervoren aangehaald geschrift, onder het Ministerie van PIETER VAN BLEISWIJK en bij de opkomst der vrijheid in Noord-Amerika, nog vóór de uitbarsting van den moeijelijk te ontwijken oorlog tusschen Nederland en het verbitterd Hof van *St. James*, in 1778 verschenen, zag het licht in een tijd toen de naam van LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL niet slechts in Zeeland, maar in al de Vereenigde Provincien, reeds sints eenige jaren met eere vermeld werd. In den ernstigen en woeligen tijd dien wij moeten doorworstelen, schijnt een terugblik op het Ministerie van den laatsten Raadpensionaris van Holland en Westfriesland, Leider der Nederlandsche Diplomatie van 1787—1795, nog wel eenige leering en licht te kunnen aanbieden. Het Stadhouderschap dier dagen moge den naam van WILLEM V, en meer nog van zijne fiere gemalin Prinses WILHELMINE van Pruissen op den voorgrond plaatsen, het meest in waarheid en het waardigst werd de Republiek naar buiten door VAN DE SPIEGEL vertegenwoordigd. Wij merken in het Bewind van dien Staatsman twee wèl te onderkennen tijdvakken op, dat van *vrede* en dat van openbaren *oorlog*, het eerste loopende tot Februarij 1793, het ander tot den val van het Gemeenebest, door den vijand en door de Revolutie gelijktijdig overweldigd en vernietigd. Het zal ons, naar ik meen, overtuigend blijken, dat hoe ongunstig de omstandigheden waren, onder welke de Raadpensionaris ten gevolge der zegepraal van den Koning van Pruissen over de partij der Patriotten en van het gewelddadig herstel van den Prins door vreemde wapenen, het roer der Regering in handen had genomen, hij niettemin weldra bij de invloedrijkste Hoven en Kabinetten eene achting en aanzien verwierf, die hem in weerwil der diepe vernedering van het vaderland bij zijne optreding in December 1787, een eervol zelfstandig en onaf-

[1] LUZAC, III. 125.

hankelijk aandeel in het bestier van het lot van Europa hebben verzekerd. Diepdenkend, niet zelden ziekelijk en wel eens droefgeestig, maar steeds manmoedig en vastberaden, helder en vindingrijk, vloeiden uit zijn rusteloos brein en uit zijne geoefende pen eene menigte ontwerpen, vertoogen, instructiën en ontelbare dagelijksche depêches en brieven met eene bevallige losheid en gemakkelijkheid voort, die zelfs den onvermoeiden en overbekwamen Britschen Gezant William Eden Lord Auckland bewondering afpersten; terwijl andere ervaren Staatslieden en Publicisten die uit de verte van de Spiegel's bedrijf gadesloegen en wisten te waarderen, in hem een der weinige mannen erkenden, wier wijsheid en veerkracht Europa welligt nog redden en voor de Fransche heerschappij behoeden kon. [1])

Het is niet voor het eerst, dat ik mij in de vereering en huldiging der verdiensten van den begaafden Raadpensionaris, eerst van Zeeland, daarna van Holland verlustig. Ik zal mij echter trachten te onthouden van alle herhaling van hetgeen ik elders, tot lof van den door zijne tijdgenooten mishandelden Staatsman heb bijgebragt. Onbekrompen mededeelingen van de zijde van waardige afstammelingen stellen mij in staat, eenige nieuwe lichtstralen over het onwankelbaar gedrag van dien edelen Minister te werpen en ons in de overtuiging te bevestigen, dat van de Spiegel de schoone lessen van Regeerkunde, door hem ten behoeve van jonge lieden van goeden huize, en wel van de beide zonen van den Stadhouder opgesteld, zelf zoozeer als iemand aan beginselen gehecht, naauwgezet als Regent en hoogste Ambtenaar behartigde. — Gelukkiger vereeniging van aangeboren gaven en van verkregen kennis, van bespiegeling en praktijk had Nederland niet ligt in die mate, ooit in de onafzienbare rij der Staatslieden van de Republiek aanschouwd; bij zoo zeldzame vlugheid en scherpzinnigheid eene weergalooze arbeidzaamheid, gepaard

[1]) Verg. de *Correspondance entre un voyageur et un ministre, en Octobre 1792. A son Excellence Monsieur* van de Spiegel, *Grand-Pensionnaire de Hollande* (A Ratisbonne 15 Octobre 1794 XII, 57 bladz.) Die reiziger was Macpherson en de Minister heette Manfredini.

met een geest van orde, die veel tijd uitwon, en hem de middelen verschafte onder al de beslommeringen der gewigtigste ambten, de maatschappij en de wetenschap met de keurigste lettervruchten te verrijken. Reeds werd daarvan hiervoren in het tafereel der burgerlijke vrijheid, zoo als die sints de afschudding van het Spaansche juk genoten werd, in het meesterstuk van den toenmaligen Burgemeester van Goes geschetst, een uitnemende proeve geleverd. VAN DE SPIEGEL's Verhandeling over den oorsprong en de Historie der Vaderlandsche Rechten, welke Hoogleeraren en andere Juristen, mannen van het vak, hem mogten benijden, had een nieuwe baan geopend. Het Eeuwfeest van 1772 ter verlevendiging van het glorierijk aandenken der bevochten vrijheid, had tal van plegtige redevoeringen en andere gelegenheidsschriften te voorschijn geroepen, in welke de wreedheden van ALVA, de Inquisitie, de drukkende belastingen en wat dies meer is, waardoor het volk tot wanhopige besluiten was vervoerd, breed werden uitgemeten en zeer natuurlijk met de zwartste kleuren geschilderd; »maar, merkte VAN DE SPIEGEL reeds op dat tijdstip, eenige jaren vóór de uitgave van de *Historie der Satisfactie van Goes*, in een vertrouwelijken brief aan een der meest gevierde Redenaren aan, ik heb nergens genoeg aangedrongen gevonden, hoe zeer dit alles streed tegen de privilegiën van de Natie, door den Vorst bezworen. Bij voorbeeld, het heffen van den tienden en twintigsten penning was wel een harde belasting, maar had het volk regt om te *revolteren* om reden dat zij te zwaar geschat werden? Dit is twijfelachtig, of ten minste, men kan maar zeggen, dat het volk uit desperatie tot de revolte gebragt zij; maar als men het wederregtelijke van die handelingen aantoont; als men zegt, dat volgens 's Lands privilegien, de Vorst geen schattingen vermogt te heffen zonder toestemming der Staten, welke het ligchaam des volks verbeeldden, dan, dunkt mij, krijgt de daad van het volk in het weigeren der belastingen, en in zich daartegen met geweld te verzetten, eene andere gedaante. Zoo ook als men voorstelt, dat de Vorstelijke Regering in deze Landen nooit willekeurig geweest is; dat het volk altoos vrij-

heden gehad heeft in het godsdienstige, vrijheden van hun eigen regtbanken en diergelijke, en men vergelijkt daarmede den weg dien PHILIPS en ALVA insloegen om de Natie daarvan te berooven, dan krijgt de *revolte* van onze voorvaderen de gedaante van *eene wettige noodweer*, daar zij anders maar een uitwerksel is van desperatie, waarvan de trap en mate om eenen opstand te wettigen, moeilijk te bepalen is. 't Zal toch beter zijn voor een volk door te gaan, 't geen zijn aloude voorregten met een wettig geweld beschermd heeft, dan voor een hoop wanhopige wederspannelingen." [1])

Het was in dat zelfde jaar 1772, toen de Raadpensionaris STEYN nog leefde, in hetzelfde jaar hetwelk den eersten Koning der Nederlanden, toen Erfprins WILLEM FREDERIK zag geboren worden, en PIETER PAULUS, den toekomstigen leider der Omwenteling van 1795, het *Nut der Stadhouderlijke Regering* met klem van redenen en met overtuiging hoorde betoogen, het was in dat zelfde jaar, dat VAN DE SPIEGEL, als Afgevaardigde der Stad Goes ter Staatsvergadering van Zeeland, met edele openhartigheid in eene hoogst belangrijke Memorie [2]), de oorzaken van het verval der finantien van dat gewest en van de algemeene welvaart aanwees, en zoo als weleer SLINGELANDT in Holland, zijnen Zeeuwsche medeleden middelen tot opbeuring en herstel voorsloeg. — Hij, die vroeg van zijne ouders beroofd, door zijne nabestaanden aanvankelijk tot den handel bestemd, maar daartoe geene neiging gevoelende, den onleschbaren dorst naar kennis niet had kunnen wederstaan, en na de volbrenging van voortreffelijke Academische studiën, in de verpoozing van zijne ambtspligten als Secretaris en Lid der Vroedschap, daarna als Hoofd der Gemeente met den gelukkigsten uitslag een nieuw veld van

[1]) VAN DE SPIEGEL aan J. W. te Water, uit Middelburg, 8 April 1772.

[2]) *Memorie, waarin beredeneerd worden de oorzaken van het verval der publyke Finantiën en van den welvaart der ingezetenen in de Provintie van Zeeland, en aangewezen eenige middelen ter waarschijnlijke verbeteringe, tot eigen gebruik in het Staats-Besogne tot zoodanigen einde aangelegd; opgesteld door* Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, *als gecommitteerde van de Heeren van Goes in het voorschreven Besogne, den* *Maart* 1772 (H. S. 32 fol.)

Oudheidkunde en Regtgescbiedenis had ontgonnen; hij, wien men in het onderzoek over de nog heden veel besproken Godin Nehalennia, over de *Hooge Grafelijke Vierschaar* in Zeeland [1]) verdiept had kunnen achten en zoo niet uitsluitend, althans bij voorkeur gedreven door de zucht om over zoo menig ander punt uit den nacht der middeneeuwen licht te doen opgaan, die zelfde jonge man wel verre van den tijd aan onvruchtbare geleerdheid te verspillen en wien het wel eens moeite zal gekost hebben zich aan Cicero of aan Plutarchus, aan Montesquieu, Voltaire en Mably, aan Hume en Robertson of aan de toen meest gezochte reis-beschrijvingen te ontscheuren, verraste thans zijne mede-afgevaardigden met dien degelijken praktischen en scherpen blik in de dringende zedelijke en stoffelijke behoeften van hunne provincie, en die zich ook buiten de grenzen van den geboortegrond, met niet gewone kennis van zaken uitstrekte. »Waar is, vroeg hij, de handel der Zeeuwen op Spanje, de Middellandsche zee en den Levant? waar is de voordeelige stapel der Fransche wijnen te Middelburg? waar de vischvangst van Zierikzee? waar de volle koren- en wollemarkten te Goes, de Schotsche commercie van Veere? Wanneer men in een koopstad als Middelburg, zooveel welgelegen pakhuizen ziet ledig staan, en andere ziet verbouwen tot stal- en koetshuizen, is het een zeker teeken dat aan de eene zijde de commercie vervallen en aan de andere zijde de weelde gesteigerd is. Is niet — vroeg hij verder — de menigte domestieken een berooving van den landbouw en handwerken, en zijn zij niet onnut voor een eerlijke bevolking?" — Die toenemende weelde met hare klimmende behoeften, kwam hem voor inderdaad »een langzaam vergif" te zijn, regelregt leidende tot ontvolking wegens de zigtbaar afnemende huwelijken, vooral onder lieden van fatsoen, beducht van denzelfden staat niet als tot hiertoe, te zullen kunnen voeren. Maar vandaar ook het onmiskenbaar zedenbederf, en tevens de vermindering van den koophandel

[1]) *Verhandeling over de opkomst, het gezag en den ondergang der aloude Hooge of Grafelijke Vierschare in Zeeland.* Verh. van het Zeeuwsch Genootschap te Vlissingen, 1771–II. 69—126.

bij gebrek aan ondernemingsgeest en vooral aan de vroeger zoo overvloedige kapitalen, nu hoe lang zoo meer in buitenlandsche geldleeningen belegd, om de hoogste interessen te trekken en »alle zeilen bij te zetten".

De grond van het kwaad lag eigenlijk nog dieper; er was gebrek aan die edele deugd van het voorgeslacht, de natuurlijke gehechtheid aan het geboorteland. Van de Spiegel stoorde zich in dit opzigt niet aan den medelijdenden glimlach der spotters met hetgeen zij als een bekrompen vooroordeel wegwierpen. »Een gezegend vooroordeel waarlijk, zeide hij, waardoor de Republiek haar bestaan gekregen heeft. Het moet wel een wreede philosophie zijn, die ons zulke vooroordeelen benemen wil. Indien er nu nog diezelfde liefde voor het Vaderland plaats had die onze voorouders zoo bezielde, men zoude zulk een aantal van gegoede ingezetenen niet naar elders zien vertrekken uit enkele beweging, om in een land daar het wat beter koop is, breeder te kunnen leven, en men zoude zooveel goederen niet van elders zien ontbieden, welke bij ons even goed en even goedkoop te krijgen zijn." — Wat verder in dat merkwaardig Vertoog, ook in de minste bijzonderheden omtrent het verval van verschillende takken van nijverheid en van andere middelen van bestaan in Zeeland werd ontwikkeld, met voorstellen tot conversie der provinciale schulden, tot regeling der geschillen over de munt en aangaande de verderfelijke werking der belastingen, die het Fabriekwezen drukten, werd aangedrongen, om langs dien weg tot herstel van het openbaar crediet en van andere bronnen van welvaart te geraken, duidde reeds destijds den wijsgeerigen Staatsman aan, die het cijferen niet verleerd had, en die gewoon in de vrije ontwoekerde oogenblikken nog meer na te denken dan te lezen en zorgvuldig aan te teekenen, met hartelijke belangstelling in het lot zijner medeburgers van de lagere klassen vervuld, fijner en scherper dan zijne ambtgenooten had opgemerkt. — Men mogt het in waarheid de gedachte van zijn leven noemen. Verkondigt men thans wat al te stug en stroef, dat de nijverheid geene Regeringszaak is, over het welzijn van den stedeling of landman om het zeerst bezorgd, schreef van

de Spiegel in gemeld jaar 1772: »Ik ben juist niet van begrip, dat *alle* nieuw aangelegde fabrieken op dezelfde wijze moeten aangemoedigd worden, want alle fabrieken zijn niet even nuttig voor het land; de zoodanige zijn alleen nuttig welke de producten van het land of de waren, die er ruw ingebragt worden, verwerken, en het heeft der Provincie voorheen aan zoodanige niet ontbroken. Wij hebben onze linnenen wollenweverijen gehad, onze steenbakkerijen, onze kalkovens en wat niet meer. Dit alles is te niet gegaan: de ruwe materialen zijn er ondertusschen nog even als te voren; wat mag dan de reden zijn van dit verval? Over eenige jaren heeft een ingezeten van Middelburg getracht een steenbakkerij van Zeeuwsche slijk op te rigten, waarvan ik zeer goede proeven gezien heb: misschien is deze om gelijke reden achtergebleven als de vorige te niet gegaan zijn, namelijk gebrek aan genoegzaam encouragement." Het schijnbaar geringste ontging hem niet. — De *Algemeene kundigheden voor den gemeenen man*, en de bespiegelingen over *Armoede* en *Bedelarij* [1]) strekken daarvan tot bewijs. — De latere Raadpensionaris was diep doordrongen van de overtuiging, gelijk hij die in de *Schets der Regeerkunde* in 1786 heeft geopenbaard, vrij van alle vooroordeelen en bekrompenheid, den Nederlandsche Aristocraten dikwerf zoo hatelijk en ligtvaardig verweten, [2]) dat: »Een Regering behoort aan menschen van allerlei stand, de gelegenheid te verschaffen, om kundigheden te kunnen verkrijgen — ook door zulke stichtingen, waarin de armste en geringste, wier opvoeding anders verwaarloosd wordt, zonder kosten kunnen onderwezen, en tot nuttige leden der

[1]) Welk verband er tusschen die bespiegelingen van den Zeeuwschen Staatsman en de maatregelen van den lateren Raadpensionaris in Holland bestant, laat zich gissen uit de Resol. van Holland van 30 Oct. 1789 bij de Chalmot (betrekkel. bedelaars, landloopers). Verzamel. XVI. 255.

[2]) W. A. Ockerse de democraat van 1798 verklaart, „dat er voor zijn gevoel geen hatelijker, slechter en ondragelijker wezen is, op de hem bekende wereld, dan een echt geboren of gemaakt Nederlandsch Aristocraat." Z. Mr. H. W. Tydeman, *Drie Voorlezingen over de voormalige Staatspartijen in de Nederlandsche Republiek*, (1849) bl. 9.

maatschappij gemaakt worden." [1]) En daar het vooruitzigt op winst en fortuin de beste weg was om het volk in nuttige kundigheden smaak te doen vinden, behoorden uitstekende bekwaamheden de trap te zijn tot de voordeeligste en gewigtigste bedieningen. [2])

Men zou geloof ik, den meest radicalen Publicist van onzen tijd veilig kunnen uitdagen, om de dwaasheid van den laatdunkenden hoogmoed naakter dan VAN DE SPIEGEL gedaan heeft, in het licht te stellen. In zijn onafscheidelijk zakboekje teekende de verlichte Staatsman deze wel te behartigen opmerking aan: [3]) »Indien de geslachtregisters van alle familiën bewaard gebleven waren, zou er waarschijnlijk geen mensch in achting of in verachting zijn uithoofde zijner groote of geringe afkomst. Want er is naauwlijks een bedelaar op de straat, die niet den een of anderen aanzienlijken man onder zijne voorvaders zou aantreffen, en geen groot heer, die niet eenige lage en armoedige namen onder dezelve zou tellen."

Voorstander van de gevestigde Staats-Stadhouderlijke Constitutie, en in 's Lands regten, van de oudste keure van Zeeland af tot de jongste placaten ingesloten verwonderlijk bedreven, maar vijand van misbruiken, welke hij de mogelijkheid doorzag zonder beroering der Republiek op te heffen, was hij geen stijfzinnige onverbeterlijke Behouder. In de volle hitte der partijwoede, die gedurende den Engelsch-Amerikaanschen oorlog blaakte, en die ten gevolge der eischen en bedreigingen van Keizer JOSEPH II ook na den vrede nieuw voedsel had gekregen, terwijl de ontwerpers der *Grondwettige Herstelling van Neêrlands Staatswezen* hun programma van hervorming wereldkundig maakten, bragt VAN DE SPIEGEL destijds secretaris der Staten van Zeeland, geheel *tot eigen gebruik*, de slotsom zijner politische overdenkingen, als de uitstorting van zijne onbevangen en gemoedelijke overtuiging, op het papier. — »Of onze Regeringsvorm zij een elective Aris-

---

[1]) Bladz. 9. (1 Februarij 1786.)

[2]) *Schets der Regeerkunde*, bl. 10.

[3]) H. S.

tocratie, of een Aristo-democratie, of wat anders, doet weinig ter zake [1]): deze woorden zijn uitgevonden vóór dat ons soort van Regeringsvorm in de wereld was, en dus kan deze wel niet geheel en al daarop passen; maar dit is zeker, ze is verkieslijk, en behalve de klasse van de Edelen, kan *ieder burger* er toe komen. De Regenten hebben geen den minsten eigendom aan de Regering, de eigendom behoort aan 't volk. Maar hieruit af te leiden, dat het volk over zijn eigendom kan disponeren naar goedvinden, gaat niet aan: de eigendom is bezwaard met de Grondwetten der burgerlijke maatschappij, en tegen die Grondwetten mag het regt van eigendom niet geëxerceerd worden: even als iemand een stuk goed bezit, daar een servituut op ligt. Wanneer het volk dan zijn eigendom zooverre drijft, van *willekeurig* over den Staat te beschikken, dan is het volk zoowel een tyran als een Monarch tyran zou zijn in dezelfde omstandigheid. Wil men een mensch blijven en regten van menschelijkheid behouden, dan kan men geen overheersching toelaten, noch van een Koning, noch van een volk."

In deze en in andere onwraakbare en geheime gedachten uit dat helder hoofd, bezitten wij de politische geloofsbelijdenis van dien Aristocraat van den edelsten stempel, in 1785 gelijk in 1795, vóór en na de omwenteling, met die zeldzame vastheid van beginselen, die den regtschapen Minister kenmerkt, geuit. Kon de band tusschen Regering en Natie, met de betrekking die tusschen Leden van eene maatschappij of vennooten bestaat, vergeleken worden? — Neen. »Een societeit met gemeene toestemming aangegaan, kan met gemeene toestemming nieuwe wetten krijgen, kan ook met gemeene toestemming verbroken worden, want ze heeft geen ander object dan het belang der tegenwoordige deelhebbers. Maar een Burgerstaat omvat ook het belang van de *nakomelingschap;* en opdat een ieder over dat regt der nakomelingschap niet zoude beschikken naar zijn welgevallen, zijn de

---

[1]) *Diverse loopende collectanea over Burgerlijke Vrijheid en Regering,* a°. 1785. (H. S.)

Regenten aangesteld, welke de verzorgers en bewaarders van dat regt zijn, en derhalve niet kunnen gedoogen, dat het uit verkeerde begrippen, uit eigenzinnigheid of andere oorzaken, worde verkort." Nog tien jaren daarna, beleed VAN DE SPIEGEL volmaakt dezelfde leer: »Een Burgerstaat heb ik altoos beschouwd als een Ligchaam van eigenaars van zeker gemeen goed, welke zich verbonden hebben om de vruchten van dit goed niet alleen voor zich zelve, maar ook *voor hun nageslacht* te doen dienen." [1]) En nu de praktische gevolgen, de toepassing van die leer met opzigt tot de pligtsbetrachting der Overheid of der Volksvertegenwoordiging. »Men stelle eens dat een volk zoo dwaas ware, van zich de publieke inkomsten en de voorhanden zijnde gelden van de schatkist te willen toeeigenen. Ongetwijfeld hoort dat geld het volk toe; het is door hetzelve opgebragt, het moet tot deszelfs nut besteed worden, maar zouden de Regenten het moeten laten volgen? Neen, geenszins. Zij zouden al hunne magt moeten te werk stellen om het te beletten: de Staat, de minderjarigen, *de nakomelingschap* heeft er een deel in. Men vooronderstelt, dat de menschen zich in een Burgerstaat vereenigende, gewild hebben, dat deze *bestendig* zou zijn."

— Het springt in het oog, dat die theorie van den lateren Raadpensionaris ten aanzien van 's Lands geldmiddelen en inkomsten, geene andere kon zijn met opzigt tot de onschendbaarheid van het grondgebied van den Staat, hetzij dan Moederland, of kolonien en andere Overzeesche Bezittingen. Kon, volgens onze Constitutie, niemand over een' penning van 's Lands geld beschikken »zonder toestemming van de Provincien," [2]) het was een onheugelijk beginsel van Staatsregt, reeds in het Groot Privilegie van MARIA VAN BOURGONDIE gehuldigd, 's Lands palen ongekrenkt te bewaren. [3]) En zoo al afstand of ruiling van grondgebied naar het hedendaagsch

---

[1]) *Nadenking van een Staatsman*, bl. 65.

[2]) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negotiatiën* II. 129 (17 Febr. 1794. Aan den Gezant VAN REEDE te Berlijn.)

[3]). Art. 42. »Item, dat men die voorschreven Landen in *haren ouder groutte ende palen zal houden, ende doen houden.*"

Staatsregt, van de bevoegdheid der Regering en der Kamers niet is uitgesloten, gewis zal bij het oefenen dier buitengewone magt, daarvan de gebiedende noodzakelijkheid behooren te blijken, en nu geene lastbrieven als tot 1795 de leden der Staatsvergadering meer binden, het besluit der meerderheid *volgens eed en geweten*, [1]) — zal het voor tijdgenoot en nageslacht onaantastbaar blijven, — door een opregt gemeen overleg tusschen Kroon en Volksvertegenwoordiging, door *waarheid in Staatsbeleid*, zonder verrassing of verschalking, zonder terughouding van stukken van beslissenden aard, verkregen moeten zijn. [2]) Of wel bij gemis van die waarborgen, zou nog voor onze tijden gelden, wat VAN DE SPIEGEL in 1785 tegen het doordrijven van een onberaden en niet grondig onderrigten wil vermaande. »Men zegt, dat de volksstem moet gehoord en gehoorzaamd worden; maar 't is er verre van af, dat dit altijd moet doorgaan: de Regenten zijn verpligt te oordeelen, of die volksstem goed of kwaad is! Het was bij voorbeeld een volksstem: *kruist hem, kruist hem;* PILATUS deed dan wèl, volgens het nieuwe gevoelen, dat hij gehoorzaamde. Men zoekt overal bepalingen aan de magt der Regenten: waarom ook niet aan de misvattingen van het volk, die nog veel erger gevolgen kunnen hebben?"

Werd in de Nederlandsche Republiek, in 't bijzonder tijdens een zuiver Staatsgezind Bestuur, de behoedzaamheid der Re-

---

[1]) Grondwet Art. 82. Verg. hiermede de tot in allerlei verbodsbepalingen afdalende Instructiën veeleer *mandats négatifs* dan *impératifs*, voor de voormalige Staten-Generaal, te vinden bij PIETER PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht*, III. 94 (vooral die der Gedeputeerden uit Gelderland, 17 October 1750).

[2]) Luchthartige en beginsellooze verkoopers of verkwanselaars van het grondgebied of van Koloniën en Bezittingen, met het bloed en de schatten van het voorgeslacht ons nationaal erfgoed geworden, mogten de woorden van RAEPSAET wel eens nalezen, *Journal des séances de la commission chargée de la révision de la Loi Fondamentale*, 1815 (*Oeuvres*, VI. 74 v.) »J'ai combattu le droit de démembrement et d' échange contraire, en tout temps, aux droits d'un peuple libre, dont il n'est pas permis *de trafiquer sans son consentement*" enz. Een beginsel van Staats- en Volkenregt door H. DE GROOT erkend, *de Jure Belli ac Pacis* L. III c. XX § V n°. 2.

genten op internationaal gebied, soms tot het uiterste gedreven, en beraadslaagde men maanden lang, een vol jaar, over het al dan niet toetreden tot eene Alliantie, de zedelijke verantwoordelijkheid drukt in onze dagen te zwaarder op Regegering en Kamers, die vrij van alle beperkende Instructiën, nu en dan door den heilloozen aandrang van eene telegraphische Diplomatie, van uur tot uur ginds en herwaarts kunnen worden geslingerd.

Na dien uitstap, nog eene proeve uit VAN DE SPIEGEL'S rekenschap met zijn eigen gemoed. »Dat de Regenten, zoo schrijft hij, Representanten zijn van het volk, en in zekeren opzigte *dienaars*, is een vaste waarheid, en alle Souvereinen, die éenig respect hebben voor de regten der menschelijkheid, zullen dit erkennen. De Keizerin van Rusland (KATHARINA II) zegt in hare *Instructions pour un Nouveau Code de Russie:* »Nous nous faisons gloire de dire que nous avons été créées pour notre peuple." De Koning van Pruissen schroomt niet in zijn *Anti-Machiavel* te zeggen, »que le Souverain n'est que *le premier domestique de son peuple;* maar hierop te appliceren alle de relatiën tusschen een heer en een domestiek, zou geheel en al de natuur van het bestier vernietigen. Het wil alleen te kennen geven, dat de Souverein de dienaar is *van het ware geluk des volks.* Maar allermeest zullen dit erkennen de Regenten van een vrije Republiek."

Immers in dat ondeelbaar punt: *het welzijn des volks als de hoogste wet*, moest al hun streven, moesten alle grondregels der Regeerkunde, zooals VAN DE SPIEGEL die begreep, zamenloopen. Eene wetenschap, naar zijne bepaling, »om eene Burgermaatschappij te leiden ter verkrijging van het grootste geluk waarvoor zij vatbaar is, *zonder onwettige benadeeling van andere.*" Een geluk, *verstandelijk* en *ligchamelijk* tevens, maar niet denkbaar zonder godsdienst en burgerlijke deugden. Want een volk dat geene denkbeelden van godsdienst heeft, is ook »onbewust en ongevoelig aangaande de voorregten der menschelijkheid," en het onderscheid tusschen goed en kwaad; en de Regering moet trachten burgerlijke begrippen van zedelijkheid in de Natie in te

planten. Door veredeling van het nationaal karakter, door aanwijzing en inscherping van het algemeen nut der maatschappij, moet in de ingezetenen de liefde tot het Vaderland worden ontvonkt en aangevuurd, »welke de ziel is van eene Republiek;" maar ook naarstigheid en goede trouw, door welke de Handel bloeit, spaarzaamheid, medelijden, behulpzaamheid en voorts die andere huiselijke deugden, zoozeer bevorderlijk aan het geluk der maatschappij. En wat nu het ligchamelijk geluk, in de eerste plaats de natuurlijke vrijheid betreft, »die Burgerstaat is een vrije Staat, waarin zulke vrijheid zoo weinig wordt belemmerd, als met het geluk en de veiligheid der maatschappij eenigzins bestaanbaar is; terwijl de Bestuurders van *gevestigde Burgerstaten* verpligt zijn, die vrijheid ongeschonden te bewaren, welke de Grondwetten der Constitutie hebben gelaten," en over welker verandering, als die noodzakelijk mogt schijnen, alleen het gansche volk, wiens eigendom dit is, regt heeft te beslissen. [1]) Want zooals hij het nogmaals, in Julij 1795 uitdrukte: de eigenaars zijn het geheele volk, de *Administrateurs* zijn de Regenten. [2])

Die milde staatsregtelijke beginselen, zij waren geene vlugtige en voorbijgaande meening, maar VAN DE SPIEGEL's gevestigde en onwrikbare denkwijze, hetzij als Magistraat van Goes, als Secretaris van Staat, of als Raadpensionaris eerst van Zeeland, daarna van Holland, in eene meer dan dertigjarige ministeriele loopbaan, op welke hij even als SIMON VAN SLINGELANDT onbeschroomd en met zelfvoldoening kon terugzien, aan den dag gelegd. De Hollander en de Zeeuw beide waren in de theorie, zoowel als in de geschiedenis en praktijk van het Nederlandsch Staatsregt ongemeen bedreven; beide voorstanders der toenmalige orde van zaken, hoewel beide even rondborstig en met levendigen aandrang, de noodzakelijkheid van hervorming der ingeslopen misbruiken en meer en meer schadelijke gebreken, vóór het te laat ware, niet ophielden te betoogen, en VAN DE SPIEGEL beter dan SLINGELANDT,

[1]) *Schets der Regeerkunde, in betrekking tot hare oogmerken en middelen, Voorberigt* en bl. 1—18.

[2]) *Nadenking van een Staatsman*, bl. 66.

althans gedeeltelijk daarin mogt slagen. Beide doorzagen zij de ongenoegzaamheid van tijdelijke hulpmiddelen, en dat om de Republiek te behouden, het euvel in de hartader moest worden aangetast. Maar het noodlottig tijdstip was aangebroken, waarop dit niet langer kon geleden worden, en de aanwending der geneesmiddelen zelve nog gevaarlijker was. [1]) Zoo zou alle menschelijke wijsheid en de zuiverste Vaderlandsliefde falen.

Inderdaad was, te midden der tweespalt, waarin sedert den Engelsch-Amerikaanschen oorlog in 1780 uitgebarsten, de Republiek verkeerde, de verhouding tot het buitenland van dag tot dag zorgelijker geworden. Een zieken leeuw gelijk, was het door de geheele wereld twee eeuwen lang gevreesd en geëerd Gemeenebest, beschimpt en geschopt ook door die Staten, welke het had helpen uitbreiden en groot maken; door Engeland, dat van de Stuarts verlost, sedert het Bewind van WILLEM III en de zamenwerking van HEINSIUS, de weldaden der Constitutionele Monarchie ruimschoots smaakte, en dat niet door zijne stoffelijke en strijdkrachten alleen, maar allermeest door de zedelijke magt van zijn *public spirit*, den aanval van drie vereenigde vijanden zegevierend had afgeslagen en »ons beleedigd, aangerand, geplunderd, en onze bezittingen geroofd; en dit alles (trots Doggersbank) ongestraft." [2]) Door den Keizer, die bij het Tractaat van Barrière Belgie uit onze hand had ontvangen, en die nu het vergoten bloed en de verspilde schatten door Nederland aan het Huis van Habsburg ten offer gebragt, niet langer indachtig, de indertijd gemaakte schikkingen »op een meesterlijken toon" niet verder verbindend had verklaard; »en wij hebben — zoo jammerde men — zonder een woord te durven spreken, de zekerste onderpanden van onze plegtige wederzijdsche verdragen moeten laten varen." — Pruissen eindelijk, welks Keurvorsten den Haag zoolang naar de oogen hadden gezien

[1]) »Ad haec tempora quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est." LIVIUS.

[2]) Z. de *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen*, I. (2e Druk) Amsterdam, 1785, bl. 8 volgg. (*gevaarlijke toestand der Republiek*).

en Brandenburg met het licht uit Holland bestraald, terwijl zij hunne kas met ons geld vulden, datzelfde Pruissen, hetwelk meermalen de bemiddeling van Nederlandsche Gezanten had moeten verduren, had zich onlangs, zoowel om redenen van goede nabuurschap, als op grond der naauwe betrekking tusschen de Huizen van Hohenzollern en van Nassau, veroorloofd — bij monde van den grijzen FREDERIK II — »eene raadgevende en vermanende intercessie te gebruiken;" een onheilspellend voorteeken van hetgeen zijn minder bezadigde opvolger weldra ten behoeve der beleedigde Erfstadhouderes zou durven ondernemen. »Het is zeker, — dus klaagde men en zoover was het gekomen — dat ons bestaan nu maar alleen meer afhangt van de genade en van de willekeur der andere Mogendheden; dat zij het slechts een oogenblik met elkander behoeven eens te zijn, om onze zwakheid met het verlies van onze vrijheid te doen betalen." — [1]) En nu in stede van zoo als andere Volken, zooals steeds bij uitnemendheid, trots de vinnigste parlementaire kabalen, het boven alles door nationalen burgerzin bij dreigend gevaar van buiten, grootmoedig bezield Albion, in stede van met aflegging van alle partijschap, de verspreide krachten in één middenpunt te verzamelen en het »Eendragt maakt magt" te doen herleven, wat ergerlijk schouwspel leverde Nederland den onzijdigen opmerker uit de verte op? Dit — en moge nog misschien ter elfder ure het waarschuwend verleden, onzen Bestuurders en Volksvertegenwoordigers ten spiegel strekken! — dat de strijdende partijen de blaam der nationale schande en de schuld van de rampen des Staats, »de eene op de andere schuiven." [2])

Zelfs de mannen van den driftigen vooruitgang smoorden die verwijten niet, en meer bedaarde en opregte aanklevers der Staats-Stadhouderlijke Constitutie ontveinsden elkander al eenige jaren vroeger, kort na het uitbreken van den oorlog met Groot-Brittannië, den hagchelijken toestand niet. — »De situatie van onzen Staat is, zoo oordeelde de Burgemeester

---

[1]) *Grondwettige Herstelling*, t. a. p., bl. 9.

van Gouda METELERKAMP, [1]) naar mijne gedachten zoo gevaarlijk, zoo zieltogende als zij nooit geweest is. Twee partijen hebben wij in onze Republiek en hebben wij grond om te denken, dat eene van beide *vaderlandsche* sentimenten heeft? De Prins is jong; zijne Raadslieden kennen wij, zij bedoelen eigenbelang en heerschzucht. De andere partij zoekt niet anders dan nieuwigheden en verandering, en ook niets anders dan eigenbelang en glorie te voldoen." — Onder de mogelijkheden, door een wonderwerk welligt nog te keeren, stelde die Regent van de middenpartij: »De naburige Mogendheden zullen ons de wetten stellen; ieder zal zich een brok van ons toeeigenen, en aan den Prins het overige geven." [2]) Niemand scheen dat akelig noodlot van den Staat te kunnen afleiden. Want, gelijk zelfs onze Bevrijder in November 1813, de veelbelovende GIJSBERT KAREL in zijne jeugd ietwat voorbarig duchtte: »Zij, die niet uitsluitend door eigenbaat bezield zijn, zij, die noch Engelsch, noch Fransch, maar die Nederlandsch zijn — waar zijn deze? *In de Jaarboeken onzer Voorouderen.*" [3]) Zoo luidde het zwartgallig oordeel omstreeks Februarij 1783.

Was dan nergens een Staatsman te vinden, met het vertrouwen der braafsten en verstandigsten in den Lande, zonder verschil van kleur of rigting, gelijkelijk vereerd? Kon men dan nergens, hetzij in Holland of daar buiten, iemand aanwijzen, die vreemd aan de gepleegde verongelijkingen jegens den Stadhouder, en door geen dubbelzinnig verleden in de vrijheid van zijn bedrijf belemmerd, den bekwamen maar als onopregt in minachting geraakten Raadpensionaris VAN BLEISWIJK, in tijd van nood vervangen en de zware, zoo niet wanhopige taak aanvaarden zou? die zonder ooit aan buitenlandsche Hoven verkeerd of onder eenig Gezant gewerkt te hebben, desniettemin door aanraking met doorluchtige personen en met invloedrijke Leden van het Corps diplomatique,

[1]) 8 October 1782.

[2]) Mr. A. H. METELERKAMP, *Het voormalig aloud Staats-, Stadhouderl. en Stedelijk Bestuur van Holland*, (Rotterdam 1804) Voorrede bl. XXXVII.

[3]) *Brieven en Gedenkschriften*, I. 244.

reeds zoo groot aanzien en achtbaarheid had verworven, dat hij in staat ware, 's Lands eer en waardigheid in September 1787 door de gewapende tusschenkomst der Pruissen onherstelbaar bezwalkt, allengs uit de diepste vernedering op te beuren en het door onzalige verdeeldheden vaneen gereten Gemeenebest met mannelijk en verzoenend beleid, hechter dan ooit zamen te binden en te onderschragen?

Een ander heeft voor mij, met dankbare hulde het antwoord gegeven. »Wie — zoo vraagt de kundige VAN OUWERKERK DE VRIES, wie zag hier licht in eenen stik donkeren nacht? Wie redde de Staatshulk, drijvende naar klip en stranden? Een groot, braaf, moedig, maar *misschien* wat eenzijdig Staatsman, vatte het roer. De Zeeuwsche Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL, als zoodanig in Holland geroepen, aanvaardde dezen gewigtigen post." [1]) Dat hij en geen ander, in dit uiterste, het Vaderland op den rand des afgronds behouden kon, GIJSBERT KAREL erkende het aan een gemeenzamen vriend schrijvende: »Och, dat VAN DE SPIEGEL reeds hier ware. Daar zijn nu zooveel hoofden zooveel zinnen, die zich echter allen naar hem zouden kunnen schikken." [2]) En hoe die verheffing zich had toegedragen, wij kennen daarvan thans de omstandigheden uit de zuiverste bron. Toen in latere dagen, ruim dertig jaren daarna, HOGENDORP, hoewel zelf een voornaam deel aan den intogt der Pruissen en in 't algemeen aan de herstelling van het Stadhouderschap gehad hebbende, aan de Gemalin van WILLEM V, prinses WILHELMINE bovenal de eer der benoeming van VAN DE SPIEGEL tot het Ministerie van Holland had toegekend, verklaarde de fiere Vorstin, dat men zich vergiste. Alleen de onweerstaanbare drang der zaken had die verheffing te weeg gebragt. [3]) Er was in Holland destijds niemand, die de verdiensten van den edelen Zeeuw

---

[1]) *Verhandeling over de oorzaken van het verval des Nederlandschen Handels en de middelen tot herstel*, 1827, bl. 27 volgg.

[2]) Aan H. TOLLIUS, uit 's Hage, 18 October 1787, II. 234 volgg.

[3]) »M. VAN DE SPIEGEL, a été porté à son poste de Grand-Pensionnaire par la force des circonstances, il n'y avait personne dans ce moment qui pouvait contre-balancer son mérite en Hollande" enz.

kon opwegen: die overtuiging alleen had tot hem de toevlugt doen nemen. De Stadhouder niet minder dan de Prinses, schatte VAN DE SPIEGEL hoog, en zoo WILLEM V een oogenblik aarzelde, de reden was enkel deze, dat hij voor het geval dat de Raadpensionaris VAN BLEISWIJK mogt aftreden, dien post aan den secretaris der Staten van Holland ROYER beloofd had. ROYER evenwel was zoo verstandig geweest in te zien, dat hij zelf tegen dat zwaarwigtig ambt niet was opgewassen, en toen was de zaak beslist. Maar VAN DE SPIEGEL had tegen de aanvaarding eenige bedenkingen ingebragt, »en dat deze waren uit den weg geruimd of overwonnen," daartoe misschien, erkende de Prinses-weduwe, moeder van koning WILLEM I, heb ik het mijne bijgedragen." [1])

Op die even buitengewone als glansrijke wijze zag de begaafde Staatsman zich van Middelburg naar 's Hage geroepen, als de eenige wien men de teugels van het Bewind met vol vertrouwen kon overgeven. — En het was dan wel geene ijdelheid en zelfverheffing, maar de taal der regtmatige verdediging en van de bewustheid eener onbezweken en naauwgezette pligtsbetrachting, die VAN DE SPIEGEL de herinnering van dit roemrijk verleden afdwong, in het niet tot de openbaarheid en uitgave bestemd handschrift der *Nadenking wegens zijn Ministerie* [2]) vereeuwigd. — Een geschrift, welks verspreiding hij zelf, weinige weken vóór zijn onverwachten dood, sterk heeft afgekeurd, maar dat door de onbescheidenheid zijner vervolgers en zoogenaamde Regters in omloop gebragt en meer algemeen bekend geworden, nu reeds 70 jaren lang onwederlegbaar bij de onpartijdige nakomelingschap als het onvergankelijk gedenkteeken zijner onschuld geldt. — »Wie ik was, zoo luidt het, en welke mijne gevoelens waren, vóór dat ik de eer genoot, van tot het Ministerie van Holland geroepen te worden, kan aan weinigen onbekend zijn, en ik schaam

---

[1]) *Brieven en Gedenkschr.* II. 18, Aan G. K. v. HOGENDORP, 10 November 1819, na het lezen van diens geschrift, La Hollande à la fin du XVIIIe siècle.

[2]) Zie de Advertentie van 10 April 1800 door VAN DE SPIEGEL uit Lingen, in de *Nieuwe Haagse Nederlandse Courant* van 18 April daaraanvolgende geplaatst (Bijlagen).

mij nog niet daarvoor uit te komen. — Eerst als Regent van eene stad, daarna als Secretaris, en vervolgens als Raadpensionaris van Zeeland, [1]) had ik mij getoond een ijverige en standvastige verdediger der vrijheid van mijn Vaderland te zijn, in dier voege als ik mij de vrijheid voorstelde. Ik was een voorstander van eene representative Staats-Regering, welke ik begreep zonder een uitstekend Hoofd niet te kunnen bestaan. [2]) Ik was derhalve ook een vriend van het Erfstadhouderlijk Bestuur, bepaald binnen de grenzen welke de Staats-Reglementen daaraan gegeven hadden; en mijne uitgegeven geschriften lang vóór den aanvang der geschillen in ons Land, dragen de bewijzen, hoe hoog ik deze zaken waardeerde, en op welke wijze ik die begreep. Nooit was ik zoo blind om te gelooven, dat onze Constitutie, en veelmin onze Regeringsvorm niet verbeterd kon worden. Maar ik was overtuigd, dat, om goede Staatsverbeteringen te maken, tijd, bedaardheid en rijp overleg vereischt wordt; en dat men die niet verwachten kon van omstandigheden, waarin de hoofden verhit en de geesten door deze of gene vooroordeelen reeds ingenomen waren. Met alle Regeringen dacht ik, is het gelegen als met de menschen, waaruit zij zamengesteld zijn: *deze is de beste, die de minste fouten heeft.* [3]) En dan was de onze zeker de slechtste niet."

Van de verheven en veelomvattende taak der Regering op zedelijk en stoffelijk gebied beide, van haren omvang in binnenlandsch Bestuur, in de leiding der Diplomatie, in het beheer der geldmiddelen, in de zorg voor 's Lands verdediging, voor de bescherming van den zeehandel, gelijk van de Kolonien en andere Overzeesche Bezittingen door eene toereikende vloot en krijgsmagt, had de nieuwe Minister de grondtrekken met eene helderheid en naauwkeurigheid geschetst, die den

[1]) Verg. het Register der Resol. van de Staten van Zeeland, 22 September 1785; het afscheid van den Raadpensionaris ter Staatsvergadering te Middelburg, 3 December 1787 en VAN DE SPIEGEL's Aanspraak tot de Staten van Holland en West-Friesland, 6 December daaraanvolgende.

[2]) In dit punt derhalve verschilde VAN DE SPIEGEL van zijn voorzaat SLINGELANDT.

[3]) "Optimus ille, qui minimis urgetur vitiis."

ervaren stuurman aankondigde. En dat hij, die niet met anderen het spoor bijster begeerde te hollen, evenmin wenschte stil te staan, had drie jaren vroeger zijn Ontwerp van Staatshervorming getoond, in een tijd toen alle hoop op verzoening der verbitterde gemoederen nog niet was verdwenen. De behoefte aan eenheid der wetgeving, had voorlang zijne warme belangstelling gewekt. [1]) Van al te forsche en vermetele proefnemingen afkeerig, had hij bij meer dan eene gelegenheid doen blijken, even als de latere Grondwetgevers van 1814 en 1815, even als hun voorganger G. K. VAN HOGENDORP, die VAN DE SPIEGEL steeds met eerbied herdacht, even als de mannen aan wier politische wijsheid in de Constitutie uitgedrukt, Nederland sints bijna 60 jaren vrijheid, welvaart en orde verschuldigd is, niettemin de oogen niet te hebben gesloten voor de erkenning der waarheid, dat »de tijd alles verandert en wijzigt." [2]) Maar bij het beschouwen van onmiskenbare Staatsgebreken, bij het bepeinzen der middelen van herstel, was hij geneigd zich telkens en allereerst, zooals SLINGELANDT, af te vragen, hoe toch de Voorouders bij de opkomst van het Gemeenebest, het hadden aangelegd; wat de Ontwerpers der Unie van Utrecht, van die Grondwet van den Staat, voor welke hij met ontzag vervuld was, [3]) alhoewel hij hare leemten niet ontveinsde, eigenlijk bij deze en gene bepalingen bedoeld, en welk gebruik de voortreffelijkste Staatslieden naderhand, in den loop van twee eeuwen, van hare voorschriften gemaakt hadden; hoe het kwam, dat het in dien tijd gelukkiger scheen gesteld te zijn, zoodat zij het kwaad en de misbruiken over welke nu zoo heftig en buitensporig geklaagd of geschreeuwd werd, niet hadden gekend of wel in veel mindere mate gevoeld; welken weg tot verbetering en hervorming die prece-

[1]) *Gedagten over het samenstel onzer hedendaagsche Burgerlijke Regtsgeleerdheid* (1778).

[2]) Rapport der Commissie tot herz. der Grondwet, 13 Julij 1815.

[3]) Verg. de *Ontwerpen van de Unie van Utrecht*, in 1778 door VAN DE SPIEGEL destijds Burgemeester, in 't licht gegeven met aankondiging dat hij had voorgenomen een »*Historie van de Unie van Utrecht* te schrijven;" en in den *Bundel van Onuitgegeven stukken*, IIe Deel (Goes 1783) het *Vertoog over de betrekking* VAN JOHAN Graaf VAN NASSAU, *tot de Unie*, (bl. III—XLIV).

denten ook nu als van zelf aanwezen. Men zou, in weerwil van den wijsgeerigen zin die den Raadpensionaris kenmerkte, en van welken later, zoo ik vertrouw, uit zijne nagelaten papieren meerdere proeven medegedeeld zullen kunnen worden, [1]) VAN DE SPIEGEL voegzaam onder de volgelingen van hetgeen men als de *historische school* aanduidt, kunnen rangschikken, zoo men hem niet liever met dien scherpen en praktischen blik, gerigt op al het nuttige, uitvoerlijke en doeltreffende, maar tevens uit diepe overtuiging gehecht aan de gevestigde en in den volksgeest gewortelde Constitutie, doortrokken acht van diezelfde beginselen van vooruitgang, die den Britsche Staatshervormers eigen, langzaam maar vastberaden voorttreedt, zonder met het verleden roekeloos en onbezonnen geheel te breken. In dien zin waren door hem in Januarij 1784 *de Reflexiën* gesteld *over de gebreken in de gesteldheid der Regering van de Vereenigde Nederlanden*, waarin met de reinste waarheidsliefde hulde werd gedaan aan de groote namen van OLDENBARNEVELT, DE WITT en SLINGELANDT, en met de gewone bondigheid van betoog en overredende ontwikkeling zijner denkbeelden, de vrucht van die klaarheid en methode, zonder welke VAN DE SPIEGEL nooit schreef of handelde, heilzame voorstellen en wenken voor de toekomst werden gegeven. Alles sluit zich daarin ordelijk en wel aaneengeschakeld aan; van den lof af door BACO, HUME en MONTESQUIEU aan de Nederlandsche Republiek toegezwaaid, tot de waarschuwende taal aan het einde, om toch het lot en den ondergang der aloude Grieksche Gemeenebesten wèl indachtig te zijn, [2]) die door tweedragt verzwakt, alle onder vreemde heerschappij waren vervallen.

Het heeft nadat de partijdriften door de wisseling der Staatsomwentelingen en vooral onder den druk der Fransche dwingelandij, in deze eeuw ietwat bekoeld waren, niet ontbroken aan eerlijke revolutionairen van 1795, die gaarne regt deden wedervaren aan de gewigtige maatregelen, in dien geest

[1]) Z. de Aanteekeningen en Bijlagen.

[2]) JUSTINUS *Histor.* Lib. VIII pr. „Graeciae civitates, dum imperare singulae cupiunt, imperium omnes perdiderunt."

van bezadigden en trapswijze vooruitgang, door den Raadpensionaris in Holland niet enkel beraamd maar ten uitvoer gelegd; en hij, wien die verdiensten van den miskenden Zeeuw met het nog beneveld oog ontglipt waren, moest het verwijt hooren bij die onkunde der gebeurtenissen van zijnen tijd: »hij ignoreert dan de regeling der *Quotes*, met alle de middelen van executie? het regelen van 't werk der Patenten? het project omtrent de O. I. Compagnie, het opheffen der W. I. Compagnie, en 't organiseren van den Raad der Kolonien; de verbeteringen omtrent de Admiraliteiten?" enz. enz. [1])

Doch van hoe groot belang die huishoudelijke Staatshervorming zijn mogt, met onverwelkelijken roem prijkt VAN DE SPIEGEL als Hoofd der Nederlandsche Diplomatie, door zijn beleid na de diepste vernedering, in weinige maanden op een eervol standpunt hersteld. Ik weet het, zij die de verdiensten van zijn binnenlandsch Bestuur niet begrepen of waardeerden, waren nog minder in staat, een juist en onbevangen oordeel te vellen over onze toenmalige verhouding tot vreemde Mogendheden, en over het gewigt der ondankbare taak, door Hollands eersten Minister getorscht. [2]) — Het kost moeite zich op meer gevorderden leeftijd, van de vroegste indrukken der bitterste partijwoede, geheel vrij te maken, en het was allermeest het bestier der Buitenlandsche Zaken, dat den Raadpensionaris tot misdaad, schier tot landverraad [3]) door zijne vijanden en vervolgers aangerekend werd. Het was ook niet de eerste noch de laatste maal, dat een edel en groot Staatsman billijker Regters, hetzij in den vreemde, of bij de onzijdige nakomelingschap vond.

Doch om het ongewoon verschijnsel van VAN DE SPIEGEL's aan-

---

[1]) Z. de aanmerking bij Prof. TYDEMAN, van Mr. F. W. FENNEKOL (geboren ter Kuste van Guinea), op de *Voorlezing de Democratie*, bl. 58; in 't bijzonder tegen Mr. J. SCHELTEMA.

[2]) SCHELTEMA bij TYDEMAN klaagde nog in 1830. »De Akte van *Guarantie* (van het Erfstadhouderschap) en de Alliantiën vermeerderden het embarras, ook het nader concert met de Mogendheden." (*Voorlezingen over de voormalige Staatspartijen in de Nederl. Republiek*, bl 58.)

[3]) Z. het Advies van den Fiskaal Mr. JOH. VALCKENAER, 30 Dec. 1795; (gedrukt 15 Febr. 1796.)

vankelijk zoo wèl geslaagd diplomatisch bedrijf te verklaren, en hoe hij hier te lande martelaar zijner getrouwheid aan beginselen, te Londen warme vrienden en vereerers behield, en bij monde van een' Pruissischen Gezant te Bazel deelnemende voorspraak genoot, [1]) zal het noodig zijn zijne werkzaamheid op dit gebied wat hooger op te halen, zelfs van de jaren toen zij doorgaans tot den engeren Zeeuwschen kring bepaald was. — Want zonder die antecedenten, kan men zich bezwaarlijk rekenschap geven van den ongedwongen toon, op den voet van gelijkheid, een vrijen Staat voegende, in de officiele verkeering zoo waardiglijk door hem gehandhaafd. Nog zuchtte de Natie onder de onzalige gevolgen der veeljarige tweespalt, onder al den haat en wrok van bovendrijvende en onderliggende partijen, door de geweldige tusschenkomst van het Pruissische leger, in de laatste maanden tot het uiterste gedreven. — Het was in die dagen van den nog zoo verschen en levendigen hoon, door de Republiek geleden, dat het volgend gesprek door onzen Staatsman gehouden werd op eene wijze, alsof er nooit een Veldmaarschalk Hertog van Brunswijk op Nederlandschen grond bevel had gevoerd. — Het was tijdens de onderhandelingen met de beide Hoven van St. James en Berlijn. — »De Engelsche Minister, zoo verhaalt VAN DE SPIEGEL, zeide mij eens in eene conferentie, hetzij met oogmerk hetzij bij toeval, dat zijn Hof geen zwarigheid zou maken, de Constitutie van den Staat te guaranderen." — De Raadpensionaris antwoordde met fierheid, dat hiervan geen vraag kon zijn, en dat de Republiek die guarantie zoo weinig noodig had als Engeland zelf. De Gezant hield zich verwonderd en vroeg, »waaruit die delicatesse toch voortkwam?" — Het was, hernam VAN DE SPIEGEL, dezelfde delicatesse, die Engeland getoond had, toen het wel had toegestaan, dat andere Mogendheden de erfopvolging in het Huis van Hannover waarborgden, maar dat hij geen voorbeeld kende, »waarbij de Constitutie van Groot-Britannië door vreemden was *geguarandeerd*."' [2])

[1]) Nota van den Baron v. HARDENBERG, 6 Aug. 1795, in VAN DE SPIEGEL's *Brieven en Negotiatiën*, III. 353 volg.

[2]) *Nadenking van een Staatsman, wegens zijn Ministerie in Holland*, bl. 29.

De gemeenzaamheid met vreemde Diplomaten, zoowel als ten Hove bij den Prins-Erfstadhouder, dagteekende van den tijd, toen VAN DE SPIEGEL Lid der Staatsvergadering van Zeeland, nu en dan bij voorname en netelige onderwerpen, naar 's Hage was afgevaardigd, of wel andere buitengewone Commissien vervulde; gelijk toen hij met enkele uitstekende Regtsgeleerden, als een der Adjunct-Reviseuren naar Holland moest gaan om een Arrest te helpen herzien. Aldus herhaaldelijk in den zetel der Generaliteits-Collegien verschenen zijnde, [1]) en met invloedrijke mannen, aan WILLEM V en in 't algemeen aan de belangen van het Huis van Oranje verkleefd, onder andere met den Griffier van H. Hoog Mog. den grijzen H. FAGEL persoonlijk bekend geworden, kon na het herstel van den vrede met Engeland, de aanraking van den Zeeuwschen Regent met den doorslepen en stoutmoedigen Britschen Gezant JAMES HARRIS, sedert Lord en Graaf MALMESBURY niet wel uitblijven. De Gedenkschriften zelve en de vertrouwelijke depêches van dien vreemdeling — een der hoofdbewerkers der omwenteling van September 1787, nevens die van G. K. VAN HOGENDORP, geven den sleutel van hetgeen dusverre geheimzinnig en verrassend in de verplaatsing van den Raadpensionaris als Eerste Minister van Holland, had moeten voorkomen. — De eerbiedige hoogachting welke VAN DE SPIEGEL's bekwaamheid en mannelijke ernst en wil den Diplomaat terstond inboezemden en die deze naar Londen overbriefde, verzekerde van dat oogenblik dien Staatsman een zedelijken steun, welken de dubbelhartige VAN BLEISWIJK [3]) zich nooit had kunnen verschaffen. Men verneemt uit die belangwekkende ge-

---

[1]) HOGENDORP VAN DE SPIEGEL's lof uit den mond van HARRIS vermeldende, schrijft: »Je nommant seul capable *de mener* les États-Généraux et le plus propre au jour au Grand-Pensionairat," II. 96.

[2]) Zoo is in de *dagelijksche Aanteekeningen* op 22 October 1779 de rede van een onderhoud met den Griffier over den oorsprong der Vergadering van de Staten-Generaal, »*in de kamer van Zijne Hoogheid*," en van het deel door WILLEM V aan het gesprek over een ander punt genomen.

[3]) Zie hoe GIJSBERT KAREL zich (*Brieven en Gedenkschr*), II. 128, (1 Julij 1787) over de »bekende valschheid" van dien Raadpensionaris uitlaat.

dachtenwisseling van den Brit met den Zeeuw, dat van de aanwinst en zamenwerking van dezen Minister alleen, in zijn gewest alvermogend, zoo van iemand in de gansche Republiek, voor de zaak van den Prins, gelijk voor de orde en het algemeen welzijn, nog eenig uitzigt op redding verwacht werd. — »Heden of morgen, zoo meldt HARRIS aan den Markies VAN CARMARTHEN, Secretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken, den 16 Mei 1786, denk ik den Heer VAN DE SPIEGEL, Pensionaris van Zeeland bij mij te zien, die nagenoeg alleen voor mij naar den Haag komt. Voldoet hij aan hetgeen men mij van hem verhaald heeft, dan overtreft hij verre al degenen met wie ik tot hiertoe te doen had." Slechts weinige dagen later deelde HARRIS den zakelijken inhoud van twee zeer belangrijke gesprekken mede, [1]) die den Gezant al spoedig de overtuiging schonken, dat men hem niet te veel had gezegd, en dat daar VAN DE SPIEGEL rond te werk ging en met open kaart speelde, men elkander met een enkel woord verstond en over en weder op elkander kon vertrouwen. Hadden de Patriotten, de speelbal van den Hertog DE LA VAUGUYON en van de Politiek van den Graaf DE VERGENNES geworden, in de jongstverloopen jaren op Frankrijk gesteund, en nu onlangs de Alliantie met LODEWIJK XVI gedreven, de Raadpensionaris helde integendeel naar Engeland over, en had reeds vroeger, in de straks gemelde *Reflexiën over de gebreken in de Regering*, het nut van Verbonden met vreemde hoven betoogd. Althans, naar hij oordeelde, kon men niet van alle »*defensive Tractaten*" verstoken blijven. Men had zich voor twee uitersten te hoeden. »Voorheen stak men zich misschien te diep in de buitenlandsche belangen, en maakte somtijds Alliantiën tot onderlinge defensie, waardoor de Staat in zware oorlogen gewikkeld werd; *nu*, merkte hij aan, wordt dat object misschien te veel uit het oog verloren", en dit kon ook een der redenen van de minachting zijn, met welke de Republiek buiten 's lands bejegend werd. [2]) — Thans nu de bovendrijvende factie zich openlijk

[1]) *Diaries and correspondence of* JAMES HARRIS *enz.*, (London 1844), II. 196 volgg.

[2]) H. S.

van Frankrijk afhankelijk had gemaakt, dorst hij zelf op zijne beurt, in tegenovergestelden zin, stouter spreken en handelen. Meenden zij die in de andere Provincien, Leden van de Unie die niet meer dan een ijdele schaduw was, den toon gaven, de Republiek duurzaam aan de inzigten van het Hof van Versailles te verslaven, en hadden CAPELLEN TOT DE MARSCH en de Pensionarissen van Amsterdam, Dordrecht en Haarlem in de besnoeijing van het Stadhouderlijk gezag reeds in die mate hun doel bereikt, dat de Prins en zijn gezin de grievendste bejegening moede verpligt waren geworden, de Residentie te verlaten, en de wijk naar Gelderland te nemen, terwijl een burgerkrijg voor de deur stond en het op enkele punten welhaast tot bloedige schermutselingen kwam, VAN DE SPIEGEL in die benarde en hagchelijke omstandigheden, de lessen der Voorouders en de onheugelijke betrekkingen tusschen Walcheren en Engeland indachtig, de toenadering tusschen OLDENBARNEVELT en ELIZABETH, van JOHAN DE WITT en Sir WILLIAM TEMPLE, de hulp door de Zeeuwen nog in 1747 uit de Britsche havens genoten, [1]) vergat zelfs Doggersbank, en hield den Britschen Gezant al de voordeelen eener bijzondere verbindtenis van zijn Hof met de Provincie Zeeland voor. Toch lag het natuurlijk niet in de bedoeling van den regtschapen Vaderlander scheuring en openbare Uniebraak, de eerste stap tot den ondergang van het Gemeenebest — te helpen bevorderen; — wat hij voorsloeg, moest een heroïsch middel zijn, een schrikbeeld, om de overige Leden van het oud-Nederlandsch Verbond tot nadenken te brengen en langs dien weg, de Constitutie en den regeringsvorm op steviger gronden te vestigen. »Ik ben geneigd te gelooven, zoo bestreed hij de bedenkingen van HARRIS, die hij had voorzien en gegist, meer nog dan de Engelschman die in 't midden had gebragt, — ik ben geneigd te gelooven, dat wanneer Groot-Britannië bepaald als vriend en Bondgenoot van Zeeland optreedt en Zeeland niet aarzelt te verklaren, dat als men haar regt betwist, er niets voor haar overblijft, dan uit de Unie te schei-

---

[1]) Verg. hiervoren bl. 23.

den, dit gewis onder de Patriotten schrik zal verwekken, de welgezinden bemoedigen en tot herstel der oude orde van zaken zal bijdragen. — En zoo deze de uitwerking ware, voegde VAN DE SPIEGEL er bij, zoo zult gij moeten toegeven, dat dit zeer gewenscht zou zijn, en dat ik het toppunt mijner verwachtingen zou bereikt hebben." — Vrees voor een' oorlog met Frankrijk, kon er niet bestaan, want het kon dien volstrekt niet voeren, en al ware dit anders, dan nog bleef het twijfelachtig, of het deze zaak wel de moeite waard zou achten om er den degen voor te trekken. Bovendien, Engeland zou met aldus jegens Zeeland te handelen, niet anders doen »dan hetgeen Frankrijk jegens Holland heeft gedaan. Is Frankrijk geregtigd voor zijne vrienden in de Republiek in de bres te springen, Engeland is zeker evenzeer bevoegd en geroepen ons te beschermen. En heeft Zweden regt de haven van *Gothenburg* aan Frankrijk te leenen, waarom zou Zeeland niet evenzeer *Vlissingen* voor Engeland openen?" Op die wijze ging het voort met het wikken en wegen van alle bezwaren, een voor een, door den Raadpensionaris geleidelijk ontzenuwd, zoodat de Gezant niet enkel beloofde aan zijne Regering een getrouw verslag van hetgeen tusschen hen verhandeld was te zullen overzenden, maar dat hij van het doorzigt en van de talenten van den Zeeuwschen Staatsman een hoogen dunk opvatte, door eene van dag tot dag vertrouwelijker wisseling van gedachten, zooveel de afstand van Middelburg gedoogde, gestadig aangekweekt en geklommen tot eene ingenomenheid, die in VAN DE SPIEGEL den man van het oogenblik hoe lang zoo meer erkend hebbende, met hem in den zomer van 1787, aangaande het hoofdpunt, den terugkeer van WILLEM V en van Prinses WILHELMINE naar 's Hage op den meest begeerlijken voet, in het diepst en geheim overleg trad. Wij hebben door een jeugdig, voortvarend deelgenoot dier raadslagen, [1]) onlangs daarvan de tot hiertoe verborgen bijzonderheden, uit de Gedenkschriften van G. K. v. HOGENDORP

---

[1]) HOGENDORP, *Brieven en Gedenkschr.*, II. 97, 99, ('s Hage 11 Juny 1787) »Quand je vois M. VAN DE SPIEGEL penser et agir de même, cet exemple me rassure contre la défiance que je vous avoue dans mes propres forces Hier au

leeren kennen, en tegelijk enkele blijken van de kalme en onbuigzame geestkracht of liever van den burgermoed van den doorgaans zoo zachtzinnigen en eenvoudigen Raadpensionaris. — Toen eens met VAN DE SPIEGEL's medewerking, bij Hun Hoogm. een besluit voor de Staten van Holland zeer onaangenaam was doorgegaan en men hem in de Besogne-kamer vroeg, wat hij dacht te doen, indien men eens tot daden van geweld mogt overslaan? »Welnu, hernam de kloeke Staatsman onversaagd, ik zou mijn hoed en mijn stok nemen en naar de hoofdwacht gaan, en den bevelvoerenden Officier op den eed van trouw aan de Staten-Generaal, vermanen een van hunne Leden tegen alle aanranding te beschermen; en wanneer de tijd daartoe ontbrak, zou ik den eersten officier wien ik op straat tegenkwam aanhouden, en noodzaken mij met het zwaard in de hand te ontzetten." [1]) — Uit dezelfde bron weten wij, dat de Raadpensionaris, eenige weken voor den intogt der Pruissen, niet enkel te *Nijmegen* verscheen, maar zelfs een uitstap naar Kleef maakte, om er den Hertog van BRUNSWIJK te bezoeken, wien hij evenwel niet aantrof. [2]) Veel opspraak gaf toen en naderhand die reis naar Nijmegen, door zijne vervolgers in 1795 in den meest bezwarenden zin uitgelegd, waarom het hier zal kunnen volstaan, op de rustige effenheid van gemoed te wijzen, met welke de eerbiedwaardige Staatsgevangene, bij de wisseling van het voor hem gelijk voor de Republiek zoo heilloos jaar, aan zijne echtgenoot en kinderen schreef: »Sedert dat ik u gezien heb is er niemand bij mij geweest en dus heb ik u niets nieuws te schrijven; maar ik heb met veel plaisir de Zeeuwsche notulen van 1787 doorgeloopen, en daarin alles gevonden wat betrekking heeft op de

---

matin il me dit: »partageons le travail, vous écrirez à VAN CITTERS à Amersfoort, et j'écrirai à la Princesse."

[1]) Verg. HOGENDORP, *Brieven en Gedenkschr.*, IIe 96e »La fermeté de cet homme, jointe à sa douceur et sa simplicité, ne pouvait jamais paraître dans un plus beau jour, que lors qu'après la fameuse résolution *pour le cordon*, prise le dimanche, om appréhenda excessivement les délibérations des Etats d'Hollande du mardi suivant."

[2]) HOGENDORP, *Brieven*, II. 153: »VAN DE SPIEGEL s'adressa à moi pour apprendre à connaître la carte du pays. Il avait manqué le Duc à *Clèves*."

reis naar Nijmegen in 1787 in Augustus, 't welk mij geheel uit de gedachten gegaan was; en gij kunt gerust zijn, dat daarin geen schijn of schaduw van beschuldiging is, zelfs al wilde men het tegenwoordig systema met dat van 1787 verbinden." [1])

Wie den ruimen blik erkent, waarmede VAN DE SPIEGEL het geheel Staatsbestuur in Europa en in de andere wereld-deelen waar de Nederlandsche Vlag wapperde, vóór zijne optreding te 's Hage overzag en in de minste bijzonderheden, de onderscheidene vakken van dat Bestuur zoo helder in de *Schets der Regeerkunde* had beschreven, is onwillekeurig geneigd zich af te vragen, of niet de Eerste Minister van Holland een voorgevoel van dat hoog en uitgestrekt Bewind met zich heeft omgedragen? Zooveel men de edele eerzucht, die in dat gemoed blaakte, uit de eigen invallende gedachten of uit de aanteekeningen van den Staatsman durft onderstellen, hij zelf heeft met de woorden van een groot Fransch vernuft dat hem dikwerf voorlichtte, instemmende, gezegd, dat hooge waardigheden of ambten steile rotsen zijn, toegankelijk alleen voor de vlugt van den adelaar of voor kruipende gedrochten, [2]) en dat men zijn doel bereikt òf door geweld, door volharding òf door omkooping; [3]) dat men veel kan doen als men zich op den achtergrond houdt, en nimmer tot den dag van morgen uitstelt wat terstond behoort te geschieden. — Was nu voor den veelomvattenden, rusteloozen geest van VAN DE SPIEGEL het Raadpensionarisschap van Zeeland de maarschalk-staf, of heeft hem en zijne geestverwanten, wien de regeringloosheid in Holland en de hatelijke vervolging van den Stadhouder een gruwel was, al vroeg het uitzigt op het door VAN BLEISWIJK misbruikt en niet langer te torschen ministerie bekoord, als redmiddel tevens voor het verscheurd en zinkend Nederland? En toen hij in latere dagen, Staatsgevangen in zich zelven

[1]) H. S. (1 Januarij 1796).

[2]) »Les grandes places sont des rocs escarpés que l'aigle seule et le reptile peuvent atteindre."

[3]) Ontleend aan MABLY en herhaald in de *Brieven en Negot.*, II. 60 (aan VAN KINKELL) 26 December 1793.

keerende, met den Dichter betuigde, »zoo langen tijd geleefd, gezwoegd, geploegd, gedraafd, gevlogen te hebben om iets te zijn" [1]) sloeg die kreet op het *Hollandsch*, dan wel op het *Zeeuwsch* verleden?

Onder de Patriotten uit het gewest zijner geboorte, vond men bittere tegenstanders, die zelfs niet door zijne veeljarige rampen of door zijn onverwachten dood ontwapend, VAN DE SPIEGEL nagaven, naar het Bewind te 's Hage als het toppunt zijner wenschen, ontwijfelbaar te hebben gestreefd en wel langs den weg der gunst van het Hof, van WILLEM V of nog meer, van diens fiere echtgenoot. [2]) — »Hij — VAN DE SPIEGEL is het geweest, zoo schreef iemand nog in 1800 met den wrok in het hart, »die den Stadhouder heeft weten te bewegen, om met zijne Gemalin en familie in het jaar 1786 de Provincie van Zeeland, in welke men WILLEM V sedert 1766 niet gezien had, een bezoek te geven, ten einde de harten der ingezetenen en vooral die der landlieden, den grooten steun van het *Oranje-Huis*, door eene persoonlijke vertooning meer tot zich te trekken, en ook, omdat men nog niet meester was van de stemmen ter Staatsvergadering; [3]) doch welke meerderheid eerst in October daaraanvolgende, door andere middelen de verlangde wending kreeg. Dat de Staatsman bij die gelegenheid alles heeft aangewend, om den Stadhouder en zijne doorluchtige familie meer dan gewone Vorstelijke eerbewijzingen en vreugde-betooningen, eenen Souvereinen Vorst, meer dan een eersten Dienaar van Staat passende, te doen genieten; en dat van dien tijd af de stem des Volks vrij algemeen was, dat bij eene gezegende omwenteling, waarop men hoopte en werkte, het bedoelde Raad-Pensionarisschap van *Holland* eenmaal de belooning voor deze diensten zijn

---

[1]) J. VAN LODENSTEYN in zijn Zwanenzang.

[2]) *De Nadenking van eenen Staatsman beoordeeld, in eenen Brief van een Burgerman uit Zeeland, aan den Uitgever der Nadenking, geschikt om achter die Nadenking gevoegd te worden.* Utrecht 1800, bl. 8 en 9.

[3]) Evenwel, hoe de Provincie Zeeland reeds sints eenige jaren, onder VAN DE SPIEGEL's invloed, »de voorzichtigste partij scheen te hebben gekozen," zie men erkend bij RENDORP Memoriën, II. 197 (1782).

zoude." — En welke diensten hadden VAN DE SPIEGEL nog grooter aanspraak op dat Ministerie verzekerd? Die van te *Nijmegen* (tijdens het verblijf der Prinses van ORANJE) in 1787 »in persoon medegewerkt te hebben tot *de invasie* van het territoir van sommige Provincien door de Pruissische troepen, zoo vlak aanloopende tegen den meer dan tweehonderdjarigen band der Utrechtsche Unie, volgens welke één Bondgenoot vijandlijk aangevallen wordende, alle de anderen daarvan een gemeene zaak moesten maken, en welke Unie hij, altijd zoolang het met zijne denkbeelden en oogmerken niet strijdig was, als den grondslag van ons Staats-Bestuur of als onze Staatsregeling wilde aangezien en vastgehouden hebben." [1])

Het scheen te dezer plaatse in het belang der historische waarheid noodig, den overgang van den Raadpensionaris uit de dienst van Zeeland in die van Holland, met de verwijten in deze hatelijke zinsneden vervat en kennelijk niet van een eenvoudigen *burgerman* maar vermoedelijk van een bekwamen Zeeuwschen Regent herkomstig, in verband te brengen. De getuigenissen van een GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP en van de Prinses WILHELMINE, de brieven door die hooghartige Vorstin aan VAN DE SPIEGEL gerigt, en het antwoord van dien Staatsman zelf in October 1787, hebben zijn gedrag sedert in het volle licht gesteld en zegevierend geregtvaardigd. — Waarom het te loochenen of te ontveinzen? Tegen de Uniebraak door de Patriotten, stond aan de zijde der Prinsgezinden, uit noodweer, een andere Uniebraak; tegen het heulen met het Hof van Versailles, stond het overleg der Stadhoudersgezinden met den Hertog van Brunswijk, en waar nog in 1830 de edele en eerbiedwaardige grondlegger der Constitutionele Monarchie HOGENDORP, onbezwaard het bedrijf zijner jeugd verdedigde, behoeft de Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL geen ander pleidooi. Ja, de Zeeuwsche Staatsman diep betrokken in de handelingen dier dagen te 's Hage zoowel als te Nijmegen, met de vertrouwelingen der Prinses van Oranje en van de volstrekte noodzakelijkheid van het herstel van de Staats-

[1]) Bl. 14.

Stadhouderlijke Constitutie op vaster grondslagen doordrongen, kan van hetgeen onvermijdelijk volgen zou, moeijelijk onkundig zijn gebleven, indien hij al niet, evenals GIJSBERT KAREL, die gebeurtenissen voor een goed deel teweeggebragt en bestuurd heeft. En bedenkt men daarbij, dat reeds meer dan een jaar te voren, in den zomer van 1786, de Britsche Gezant Sir JAMES HARRIS, sedert Lord MALMESBURY, met VAN DE SPIEGEL, die immers in Mei bevorens uit Middelburg was overgekomen, [1]) en wien hij, de vermetele en scherpziende diplomaat, als den eenigen Regent vatbaar voor stoute en grootsche ontwerpen schetst, menigvuldige nachtelijke zamenkomsten had gehouden, zoo lijdt het naauwlijks twijfel, of de vervanging van den niet te betrouwen VAN BLEISWIJK moest bij beide Staatslieden in het verschiet liggen. — Tegenover de door de Patriotten beheerschte franschgezinde Provincie Holland, scheen Zeeland, door VAN DE SPIEGEL geleid, al vroeg meer tot Engeland te neigen, en HARRIS had geene moeite gespaard om de openbare meening aldaar, in dien zin te stemmen, [2]) of ook te 's Hage in 't verborgen op deze en gene Zeeuwsche Leden van Staat te werken, van den tijd af toen de Alliantie der Republiek met Frankrijk, op het tapijt was. Hard tegen hard, geraakte men onmerkbaar, van stap tot stap, tot het punt van over en weder tegen elkander in de hitte der verdeeldheid, tot het uiterste, scheuring en afval, over te slaan. Uit de briefwisseling van den Britschen Gezant leeren wij naauwkeurig al het tusschen den Raadpensionaris en den Prins-Stadhouder, te Middelburg verhandelde, meer dan een jaar vóór de Pruissische overweldiging; — al hetgeen zich aan de onlangs medegedeelde Brieven en Gedenkschriften van HOGENDORP, geleidelijk aansluit, en dat als van zelf, om de zeer

[1]) Depêche van HARRIS aan den Markies van CARMARTHEN ('s Hage 26 Mei 1786) *Diaries and Correspondence*, II. 197 volgg.

[2]) Depêche van HARRIS, II. 155 (4 October 1785) »from that Province, where my efforts to do good will, I trust, not be entirely ineffectual." — Ja, nog vroeger (16 August. 1785) II. 136 »in operating on the minds of some of *the principal people* in Zealand, whom I have seen *secretly* several times on the subject."

natuurlijke verklaring der Prinses van Oranje met hare eigen woorden te herhalen, VAN DE SPIEGEL's verheffing door den drang der omstandigheden na zich moest slepen. Kloek en vastberaden, een man van beginselen en in het voorstaan van deze onvervaard, was de Raadpensionaris geheel naar het hart van den Diplomaat en van de Vorstin beide, wier leiding de bedeesde Stadhouder wel niet anders dan volgen kon. —

Zoo was als terugslag op de Alliantie met Frankrijk onder het Bewind van VAN BLEISWIJK gesloten, de toenadering tot Engeland en Pruissen door een Drievoudig Verbond te bevestigen, al vóór de optreding van den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL ontstaan. En het zou al de zelfstandigheid van zijn karakter, met omzigtig beleid gepaard, van het eerste uur af tot den einde toe vereischen, om de Republiek van den rand des afgronds door vreemde hulp gered, maar tevens in haar aanzien, door die tusschenkomst zelve, gevoelig gekrenkt, niet onder een ondragelijk *Protectoraat* te doen vervallen. Zoo ergens, blonk hier de wijsheid van den Eersten Minister van Holland uit, eensklaps tot het Bestuur der Buitenlandsche Zaken in het hagchelijkst tijdgewricht geroepen. Inderdaad moesten hem, in de betrekking tot Groot-Britannië, de antecedenten van den gewezen Raadpensionaris van Zeeland, en diens uiterst vertrouwelijke openingen, zoo niet voorstellen aan den Gezant HARRIS, later meermalen in den weg staan. Was VAN DE SPIEGEL in 1786 niet teruggedeinsd in zijn ijver om de factie der Patriotten te bestrijden, voor het ontwerp van eene scheiding uit de Unie, naar luid van hetwelk Zeeland zich en zijn aandeel in de Oost-Indische Compagnie, evenals *Essequebo* en *Demerary* onder de hoede en bescherming van Engeland zou geplaatst hebben, terwijl *Vlissingen* gelijk voorheen, het onderpand en de waarborg der naleving van het Tractaat moest zijn, hoe belemmerend moest niet nu en dan, die oude zeer ver gedreven gemeenzaamheid voor den Raadpensionaris van Holland zijn, hetzij met HARRIS zelf, of wel met diens opvolgers te 's Hage onderhandelende. [1])

---

1) Verg. de Aanteekeningen en Bijlagen.

En toch werden die hinderpalen overwonnen, en was de diplomatische verhouding, in 't bijzonder tot WILLIAM EDEN LORD AUCKLAND, even achtbaar en waardig, als over en weder heusch en vriendschappelijk; eene genegenheid die den val van het Gemeenebest overleefde, en de onverdiende mishandeling van den grijzen Staatsman uit de verte met eerbied en hartelijke deelneming volgde.

VAN DE SPIEGEL zal persoonlijk het best en grondigst ontvouwen, op welke wijze hij de dubbele klip van Pruissisch- of van Engelschgezindheid, trots de gewapende herstelling van het Erfstadhouderschap in den ruimsten omvang, door de naauwste Alliantiën onderschraagd, in den loop van zijn Ministerie had weten te mijden. — In het midden der grootste gevaren, bleef hij kalm en bedaard, vol moed en zelfbeheersching. »Gelijk al het goede dat men hoopt, niet altijd gebeurt, zoo komt ook niet — dacht hij — al het kwaad dat men vreest." Hij trachtte meer de achting voor zich zelven te behouden, dan dat hij zich over de miskenning van het algemeen bekommerde. Moest in de behoeften van het oogenblik worden voorzien, hij stelde het zich ten regel, op de toekomst te letten. [1])

Zoodanige beginselen tot rigtsnoer nemende, kon een verlicht en ervaren Staatsman zich niet onnadenkend en gedwee volgzaam, aan de Politiek van eene andere Mogendheid laten ketenen en verslaven. Hoe VAN DE SPIEGEL, afkeerig van den coalitie-oorlog tegen Frankrijk, met edele rondborstigheid bij tijds zijne stem in Julij 1791 verhief, hij heeft daarvan in zijn klemmend vertoog tot de Vereenigde Souvereinen gerigt, een duurzaam gedenkteeken nagelaten. [2]) En te regt mogt de helderziende Raadpensionaris, martelaar der Omwenteling van 1795, de beschuldigingen zijner vervolgers wederleggende betuigen: [3]) »Ik voor mij ben in een denkbeeld

[1]) »La Politique doit s'occuper de l'avenir, en réglant le moment présent."

[2]) *Algemeene Reflexiën op het ontwerp om eene Contra-Revolutie in Frankrijk uit te werken, door de vereenigde wapenen van eenige Mogendheden van Europa. Geschiedenis der Diplomatie van de Bataafsche Republiek*, (Utrecht, 1863) I. 6—10, Bijlage I.

[3]) *Nadenking van een Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland*, bl. 71 volg.

geweest, dat den Franschen den oorlog aan te doen, de grootste dwaasheid was die men begaan kon, en het regte middel om de Revolutie aldaar volkomen te maken. En het is niet bij de uitkomst dat ik het gezegd heb, maar reeds over vier jaren, toen de eerste bereidsels tot den oorlog in Duitschland gemaakt werden, in de conferentiën tusschen den Keizer en den Koning van Pruissen, in het jaar 1791 te *Pilnitz*. Men zal nog onder mijne papieren vinden een Memorie in dien tijd opgesteld, welke aan de Hoven van Weenen en Berlijn niet onbekend gebleven is, waarbij ik aangetoond heb, dat de voorgenomen oorlog *moest* uitloopen *tot voortplanting* van de grondbeginselen der Franschen, welke die Hoven begeerden tegen te staan, en tot vereeniging van alle brave lieden in Frankrijk tegen de vreemde troepen, die het trachtten te overmeesteren. Dan, het mogt niet helpen." — Van de Spiegel zorgde ondertusschen, niet alleen dat de Republiek buiten het spel bleef, maar ook »om het Engelsch Ministerie in dezelfde gedachten te brengen en te houden."

En wat dan nu het gedenkwaardig diplomatisch bedrijf van den Raadpensionaris in het eerste tijdperk van zijn Ministerie in Holland, dat van *Vrede* betreft, rijk en eervol was daarvan de verscheidenheid. Zoo veel bij een hoogst gebrekkige, onhandelbare Staatsregeling menschelijke berekening vermogt, wendde hij in het eerste jaar van zijn Bewind aan, om door een dubbele *Guarantie*, binnen en buiten 's lands, zoo door de Leden der Unie onderling en wederkeerig, als door de Tractaten met Groot-Britannië en met Pruissen, de erfelijkheid van het Stadhouderschap te verzekeren. Van al die in 1795 desniettemin verbroken en verijdelde waarborgen, heeft men toen hetzelfde als van het in 1672 verscheurd en bezworen *Eeuwig Edict* van Johan de Witt mogen zeggen, dat zij namelijk »met zoovele touwen en banden" waren vastgemaakt, dat zoo menschelijke wijsheid iets bestendigs kon uitdenken, men er dit voor nemen mogt. [1])

---

[1]) *Nadenking*, bl. 21; *De Nadenking vlugtig beoordeeld*, bl. 13.

Het is geene overdrijving, het doorluchtig tweetal, ofschoon dan in tegenovergestelden zin werkzaam, in éénen adem te noemen. Reeds meer dan een halve eeuw geleden, gevoelde een geschiedkundige met een warm Nederlandsch hart, zich gedrongen de waarheid te huldigen, toen hij zonder aanzien des persoons of van rigting en partij, de uitnemendste woordvoerders in de parlementaire debatten der Republiek vermeldde. »De Vergaderzalen der Staten-Generaal en Staten van Holland, zoo drukt hij zich uit, strekten tot tooneelen der welsprekendheid en diepe staatkunde van eenen BARNEVELT, DE WITT, FAGEL, HEINSIUS, SLINGELANDT en VAN DE SPIEGEL." [1]) En schoon onder zeer ongelijke omstandigheden, de een in het gulden tijdperk der nationale welvaart en der grootste ontwikkeling van magt ter zee, van eene uit 's Hage toongevende Diplomatie, door geduchte en zegevierende Vloten ondersteund; de ander in het onheilspellend vooruitzigt der aanstaande, niet meer af te wenden ontbinding van den weleer zoo glorierijken Staat, waren DE WITT en VAN DE SPIEGEL beide bewerkers van eene, ieder in haren tijd gewigtige Triple Alliantie. [2]) De laatste gelijk meer gebeurt, bestraalde met haren bedriegelijken glans, nog even als de flikkering van den voormaligen roem, het sterfbed der zieltogende Republiek. Want het is onloochenbaar, dat onder het buiten Nederland zeer geeërd en mannelijk Bewind van 1788—1795, het aandeel onzer Ministers door VAN DE SPIEGEL onvermoeid voorgelicht en bijgestaan, niet ligt mag worden geteld, in het dempen van de ontstane geschillen tusschen den Keizer van Duitschland en den Koning van Pruissen, bij het verdrag van Reichenbach in 1790; in de mediatie tusschen

---

[1]) N. G. VAN KAMPEN, *Staat- en aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden* (1816), bl. 228, 296 volg. (Over V. DE SPIEGEL, als schrijver der *Historie van de Satisfactie der stad Goes*).

[2]) Eigenlijk had al bij zijn Advies van 30 December 1795 in de zaak van den gewezen Raadpensionaris, de Fiskaal JOH. VALCKENAER zelf de twee Staatslieden te zamen genoemd, die ten minste (merkte hij vrij onheusch aan) »dit gemeen hebben, dat beide hun werk bij hun leven hebben zien verbreken." (Z. de Decr. der Prov. Repres. van het Volk van Holland, 15 Febr. 1796. Extraord *Dagblad* fol. 10.)

den Keizer en de Porte bij den Vrede van Sistovi: in het voorkomen van den gevreesden oorlog tusschen Rusland en Engeland, over de voorwaarden van den vrede met Turkije; in het bijleggen der geschillen tusschen Engeland en Spanje, over eenige landstreken op de Noord-Westkust van Amerika, en in vele andere stribbelingen tusschen sommige Hoven van Europa, in de kabinetten zelve gesmoord. [1])

Die rustelooze bemoeijingen maken de verdiensten uit van het eerste vijfjarig Ministerie van den Raadpensionaris, dat men ter onderscheiding van het tweede, hoe woelig en dreigend het zich meermalen vertoonde, gevoegelijk het tijdperk van *Vrede* heeten kan. Maar ook wat de diplomatische handelingen van VAN DE SPIEGEL gedurende den oorlog met de Fransche Republiek van 1 Februarij 1793 af betreft, hij had al vóór die uitbrak, geene zorg en inspanning gespaard om die verschrikkelijke ramp niet voor het Vaderland alleen, maar voor geheel Europa, in gemeen overleg met Lord AUCKLAND [2]) en den nog te 's Hage vertoevenden Gezant van LODEWIJK XVI DE MAULDE, zoo mogelijk te verhoeden. De dolzinnigheid van de met het bloed van hunnen Koning bevlekte Leiders der Omwenteling deed het Ontwerp door DUMOURIEZ naar het scheen aanvankelijk beaamd, de aangeboden stipte Neutraliteit der beide Zeemogendheden, Engeland en Nederland, die bereid waren de revolutionaire orde van zaken te Parijs te erkennen, roekeloos versmaden en eensklaps in duigen spatten. [3])

Zij, die gedurende den jongsten oorlog, onder ons in goeden ernst beweerden en volhielden, dat ook na *Sedan*, BISMARCK

[1]) *Nadenking van een Staatsman*, bl. 33 volg. — Lord AUCKLAND aan VAN DE SPIEGEL, »Spain has shown some great attentions lately to England and has made a most liberal offer for the adjustment of the *Nootka* claims, which will be accepted." (Onuitgegeven). Verg. den graaf DE GARDEN, *Hist. Génér. des Traités*, V. 105 suiv.

[2]) Welke achting die Staatsman voor VAN DE SPIEGEL's meening koesterde, hiervan een staaltje in zijn schrijven van 25 September 1792. »As your opinions, *like good wine*, improve by keeping, I meditated till this morning on what you said last night, and in the result I have not sent my projected note to M. DE WELDEREN." (Naar het oorspronkelijk.)

[3]) *Nadenking*, bl. 73—77.

aan het dusgenaamd *straat*-Bewind der Hoofdstad, aan JULES FAVRE en den Generaal TROCHU geen wapenstilstand kon gunnen, laat staan, over den vrede tusschen Duitschland en Frankrijk, behoudens bekrachtiging der Nationale Vergadering met hen handelen, die lofredenaren der zoo naauwgezette Pruissische staatkunde gelieven zich te herinneren of zullen vreemd opzien, dat VAN DE SPIEGEL zich onbezwaard vond aan de Leiders der Omwenteling openingen tot den vrede te doen, onverschillig of de regeringsvorm monarchaal dan wel republikeinsch ware. Hoe weinig de Raadpensionaris met de uitgeweken koningsgezinden, met de verblinde lieden van Coblentz dweepte, het kan onder anderen blijken uit eene onder zijne Aanteekeningen opgenomen ontleding van het gezegde van VOLTAIRE, die het Fransche volk een mengelmoes van tijgers en van apen had genoemd: »De tijgers, merkte iemand aan,[1]) waren in Frankrijk gebleven, de apen zijn naar *Coblentz* verhuisd" (geëmigreerd).

Met die tijgers natuurlijk had men zich niet kunnen inlaten. Vóór het beproeven van eenige Negotiatie met de verbijsterde Natie, scheen men teregt met Groot-Britannië den eisch te mogen stellen, dat Frankrijk tot zich zelf wedergekeerd, en vereenigd onder eene Regering, bij welke »de geheiligde banden der Burgerlijke Maatschappij en de regten van andere Natien geëerbiedigd werden," zich in de mogelijkheid zou gesteld hebben, om de betrekkingen van vereeniging met andere Staten te doen herleven en »derzelver onderhouding te verzekeren." [2]) Zoolang althans zulk eene orde van zaken niet verkregen was, ontbrak alle zedelijke waarborg tot onderhandeling. Want — vraagt VAN DE SPIEGEL in de taal der verontwaardiging en onder den levendigen indruk, elken dag, soms bijna ieder uur op de smartelijkste wijze hernieuwd van de ongehoorde misdaden door het Schrikbewind gepleegd, [3]) »welk eerlijk mensch was er, die zich

[1]) »Maintenant les deux parties sont séparées: ce qui tient du tigre est resté en France, et les singes sont émigrés à Coblentz."

[2]) Resol. der Staten-Generaal 29 October 1793.

[3]) Na de verfoeijelijke slagting in de September-dagen (1792), deelde Lord

zoude hebben willen verbinden met een Gouvernement als dat van den afschuwelijken ROBESPIERRE, hetwelk door alle brave Franschen thans met vloek en afgrijzen beschouwd wordt. Eene verbindtenis met zulke monsters te maken, was niet anders, dan zich medepligtig te stellen aan hunne gruwelijke grondbeginselen."

Maar al viel in zulk een tijdgewricht aan geen Vredehandel te denken, desniettemin betoogt VAN DE SPIEGEL, hoe hij zich steeds en zorgvuldig beijverd heeft voor de Republiek een eigen zelfstandig en onafhankelijk standpunt te bewaren, zoodat men Nederland nooit in de ware beteekenis, onder de tegen Frankrijk *gecoaliseerde* Mogendheden had kunnen rekenen. — »De Keizer, Engeland, Spanje, Pruissen, Sardinië waren alle door bijzondere Conventien, de een met den ander verbonden, om den oorlog te blijven voortzetten;" maar welke aandrang de Diplomatie te 's Hage mogt bezigen, om tot dat algemeen Verbond toe te treden, men weigerde hier standvastig zich aan te sluiten, en nooit — zoo verklaarde de Raadpensionaris telkens, waar het pas gaf — »hebben wij tot die Coalitie behoord," — oordeelende zich aan geene banden te moeten leggen, die een beletsel zouden zijn tegen een eerlijken vrede. Onze Staat heeft altoos geoorloogd »met den palmtak in de hand." [1])

AUCKLAND de volgende dichtregelen uit ROUSSEAU's *Odes sacrées* aan zijn vriend den Raadpensionaris mede, welke de aandacht van zijne Echtgenoot (the Embassadress) hadden getrokken:

»Mais que vois-je! Quels abymes
S'entrouvrent autour de moi?
Quel déluge de victimes
S'offre à mes yeux pleins d'effroi?
Quelle épouvantable image
De morts, de sang, de carnage
Frappe mes regards tremblans?
Et quels glaives invisibles
Percent de coups si terribles
Ces corps pâles et sanglans?"
(Thursday 13 Sept.)

[1]) *Nadenkingen wegens zijn Ministerie*, bl. 81. — Uit een gesprek met den Raadpensionaris vernam Mr. C. VAN BREUGEL in November 1794, »qu'il serait

Het schijnt hier gepast, een blik op Neerlands toenmalige Weerbaarheid te lande en te water te werpen, voornamelijk door den Vlootvoogd Lt.-Admiraal VAN KINSBERGEN, met zoo gelukkigen uitslag in 1793 bestuurd. Niet, dat welke de overmagt en de krijgskunde, het geweld of de list van den aanvaller zij, de vraag der *verdedigbaarheid* van den geboortegrond, ooit of immer op twijfelachtigen toon, door een vrij Volk besproken *mag* worden, — reeds die twijfel alleen en op zich zelf, zweemt naar verraad jegens het Vaderland, — en de noodweer van mannen die gezworen hebben geene slaven te *kunnen* of te *willen* worden, regelt zich niet naar de voorschriften der taktiek. Getuige de dikwerf schier wanhopige worsteling van het eindelijk vrijgevochten heldhaftig voorgeslacht, en het derde Eeuwfeest van dien onsterfelijken roem op tal van plaatsen in dit jaar, door de erkentelijke nakomelingschap plechtig en luisterrijk te vieren, of liever jegens het Opperwezen met ootmoed voor zoo wonderbare en onverwachte uitredding, ootmoedig te herdenken. Getuige op zijne beurt, de zesjarige strijd der Spaansche Insurgenten van 1808—1814, en hunne zegepraal over de tot daartoe onverwinnelijke legers van NAPOLEON. [1]) — Tegen den Hertog van Brunswijk moge in 1787 de angstige snorkerij der Patriotten slecht woord hebben gehouden, de tweespalt had alle tegenweer verlamd, en partijschap en burgerzin of publieke geest, verschillen hemelsbreed; terwijl de eendragt aan een onuitputtelijke en zelfverloochenende Vaderlandsliefde telkens nieuwe wapenen schenkt. Die goede gezindheid gaf in 1793 tegen den aanval van den een tijdlang geduchten DUMOURIEZ zedelijken moed en

---

d'autant plus aisé à la Hollande de faire une paix partielle, attendu qu'elle n'était *pas* du nombre des Puissances *coalisées*, mais des belligérantes, et qu'elle n'avait aucun engagement avec les Alliés." Verg. VAN BREUGEL, *Mémoires sur ce qui s'est passé de remarquable après la capitulation de Bois-le-Duc relativement aux négociations entamées entre la France et la Hollande — en* 1794 (1821) p. 38.

[1]) "Tanta diferencia media, no nos cansaremos de repetirlo, entre *las guerras de gabinete y las nacionales.*" *de Toreno, Historia del levantamiento, guerra y revolucion de España* (Madrid 1839). Libr. VIII (I 424).

onbezweken volharding. »In 't begin, zoo meldt VAN DE SPIEGEL aan een' Envoyé van den Staat in het Noorden, [1]) was de activiteit zoo groot niet, want vele menschen meenden, dat het onmogelijk was de Fransche magt te resisteren, en rekenden de Republiek voor verloren, — weshalve zij ook vreesden de hand aan 't werk te slaan tot de defensie, oordeelende dat de vijand, die niet minder dreigde dan hangen en *massacreren*, het op hen wreken zou. Maar toen de Circulaire Missive van Hun Hoog Mogenden aan de Provincien, het contra-manifest, en de aanmoedigende Propositie van Zijn Hoogheid ter Generaliteit in de wereld kwam; toen Prins FREDERIK aan het hoofd van een magtig corps troepen den vijand begon te harceleren, en onze brave lieden van *Maastricht*, *Heusden*, *Willemstad* en *Klundert* zich met eer vertoonden, toen begon een ieder te denken, dat het mogelijk was het Land te *sauveren*. — Wij hebben over de honderd fregatten, kotters, brikken, kanoneersloepen en pinken gehad van de Schelde tot aan *Gorcum*, en die zijn in een ongelooflijk korten tijd geëquipeerd. — Men kan niet genoeg roemen de activiteit en de courage die in Holland plaats heeft, en voornamelijk op de posten van gevaar, daar de menschen geëncourageerd waren door de jonge Prinsen van *Oranje*." [2]) Van Sleeuwijk af tot op den hoek van Flakkée telde men 27 batterijen van ongelijke sterkte, sommige van 10, 12 of 14 stukken; in Zeeland op twintig posten, 121 batterijen. Voor Vlissingen, voor Bath, voor de Ooster-Schelde, voor de dusgenoemde Kiskassen, voor het Slaak, voor Oost-Duiveland, voor Rammekens lag een indrukwekkende zeemagt, om niet van de gewapende vaartuigen te spreken, die van Steenbergen af tot voor Dordrecht en in de Werkendamsche killen, de onschendbaarheid van het grondgebied handhaafden. De toestand mogt hagchelijk zijn, hopeloos was die niet, en zoolang er onder de Regenten en andere aanzienlijke ingezetenen geen

---

[1]) Aan VAN DER GOES te Kopenhagen, 29 Maart 1793. *Brieven en Negotiatien* I. 235.

[2]) *Brieven en Negotiatien*, I. 234.

neerslagtigheid ontstond, »vertrouw ik, zoo betuigde VAN DE SPIEGEL, dat wij onder Gods zegen, het Land behouden zullen." [1]) — Geene week later kon hij tot zijne vreugde melden, dat de Republiek zich in een goeden weerbaren staat bevond, met eene linie van defensie te water van den mond van de Boven-Schelde tot bij *Heusden* toe, de oevers behoorlijk met batterijen en troepen bezet, »zoodat wij zonder een groot en onvoorzien ongeluk, — vervolgt de Raadpensionaris, niet te vreezen hebben voor eene vijandelijke invasie in het hart van 't Land, en zelfs, zoodra wij de handen wat ruim hebben, met kracht vooruit zullen gaan, om een onregtvaardigen vijand op onze beurt te *attaqueren*:" [2]) terwijl, zoodra men de defensie der binnenstroomen kon verminderen, een goed Eskader in zee zou kunnen steken. [3])

Te dezer plaatse ware het onregt, de altijd wakkere, men mag wel zeggen, hartelijke zamenwerking van Lord AUCKLAND te verzwijgen, in wien de Raadpensionaris onafgebroken een krachtigen steun en niet zelden een verlichten raadgever vond. Moge het in de ure des gevaars, den Staatsman die aan de spits der Nederlandsche Diplomatie zal staan, al zij hij iets minder begaafd dan de bijna alles omvattende VAN DE SPIEGEL, even als dezen beschoren zijn, in den Gezant van het magtig Rijk tegen al de aanslagen van buiten, een opregt en getrouw vriend aan te treffen, van het besef zijner rustelooze pligtsbetrachting, van het gewigt van Neerlands behoud als Vrijstaat, niet enkel voor het Vasteland, maar voor Engeland niet het minst, zóó levendig als WILLIAM EDEN doordrongen! Het mogt voor den Raadpensionaris persoonlijk, voor de Republiek zelve een ramp en onheil heeten, dat noch Lord MALMESBURY, noch vooral Lord AUCKLAND in den nood van Januarij 1795 op den scherpen post te 's Hage gelaten was, [4]) en hem ter

[1]) Aan den Gezant VAN REEDE te Berlijn, 4 Maart 1793. *Brieven en Negot.* I. 212.

[2]) Aan VAN REEDE, 11 Maart 1793, I. 215–217.

[3]) Aan den Envoyé VAN HAEFTEN te Weenen, 1 April 1793 (I. 239).

[4]) Reeds in December 1793 stipt Lord MALMESBURY in zijn dagverhaal aan: "great complaints, and very justly, at the Hague, of being left without an Ambassador from England for so long." *Diaries* III. 13.

zijde kon staan waar het goud gezamenlijk de slaperigen en indommelenden op te wekken en te ontvonken, de met ijskoude onverschilligheid berekenende kapitalisten te overreden, om de beurs voor de waaghalzerij van den ganschen Aardbodem doorgaans zoo gereedelijk uitgestort, ook een enkele maal edelmoedig voor den geboortegrond en 's Lands onafhankelijkheid te openen, — en waar hier of daar, te water of te lande de middelen van defensie iets te wenschen lieten, de leemten of zwakheid naauwlettend te bespieden en onverwijld, met den meesten ijver te helpen aanvullen. — Nu eens werd de droefgeestige bezorgdheid van den door ernstige ziekten geschokten VAN DE SPIEGEL opgebeurd, [1]) een andermaal de kwaadwilligheid der woelige met Frankrijk of met uitgeweken Bataven heulende Patriotten te Amsterdam of te Rotterdam door den waakzamen AUCKLAND onder het oog van den Raadpensionaris gebragt en bedwongen, of wel de politieke hemel niet meer bewolkt zijnde, beval de Brit wèlbegrepen toegeeflijkheid en vergetelheid aan. Sprak hij met bitterheid en verontwaardiging over het laaghartig gedrag der Bevelhebbers van Breda en van Geertruidenberg, met geheel Nederland bragt de Gezant welverdiende hulde aan de kloekmoedigheid van CAREL VAN BOETZELAER, en erkende zijn schrandere blik hoe van de mannelijke verdediging van een schijnbaar nietig punt, *de Willemstad*, welks beleg moest worden opgebroken, het lot van het Vaderland binnen weinige dagen ten gevolge van den aftogt van den teleurgestelden DUMOURIEZ, zou kunnen afhangen. — De belangstelling van AUCKLAND in ons nationaal welzijn kon wel eens lastig, onbescheiden en bemoeiziek dunken, maar de vertrouwelijke gemeenzaamheid der beide Staatslieden en van hun op ongedwongen toon verkeerend talrijk gezin had een buitengewone genegenheid en verhouding geschapen, die over en weder voor elkander geene geheimen kende, en die wederkeerig ook den Raadpensionaris door het kanaal van AUCKLAND en van Lord GRENVILLE, van tijd tot tijd de gelegenheid aanbood, de wijsheid van zijne Vertoogen

[1]) Verg. hierbij Lord MALMESBURY, *Diaries* III. 93: „The Pensionary growing infirm, but with the same strong and clear head." (19 April 1794).

in de schaal der Europesche raadslagen te leggen. [1]) En wanneer men in de depêches van VAN DE SPIEGEL over den staat van onze weerbaarheid, de uitweidingen in allerlei bijzonderheden, leest over het uitnemend gedrag van de burgerij zoowel als van het garnizoen in deze en gene vestingen, hoe b. v. *de Willemstad* nu reeds 14 dagen lang met bommen en gloeijende kogels beschoten, genoegzaam uitgebrand, onder haren dapperen Generaal onwrikbaar bleef stand houden, en hoe de schande van enkele flaauwhartige overgaven door den onbuigzamen weerstand van andere Bevelhebbers rijkelijk werd vergoed, dan herhaalt men nog in onze dagen met overtuiging de gulden woorden van HOOFT, »dat wy, ten quaadste komende, *grenzen van ijzer hebben*, mits de stroomen en moerassen voor ons vechten;" [2]) zoowel als de regelen 150 jaren daarna door den laatsten Raadpensionaris geschreven: »De beste defensie is achter de rivieren, en aan de Hollandsche kust met schepen en batterijen." [3]) Het komt er slechts op aan, de vuile winzucht door vaderlandschen zin in te toomen, het Nederlandsch kapitaal aan het onderhoud van de onafzienbare staande legers van onverzadelijke Veroveraars voortaan standvastig te weigeren, en veeleer tot onze eigen versterking en tot ongekrenkte verzekering van dat kapitaal zelf in de toekomst tegen alle vreemde begeerlijkheid, bij tijds aan te wenden. Onze kooplieden en renteniers zijn toch wel met de Prijsverhandeling van den kundigen VAN OUWERKERK DE VRIES vertrouwd, die reeds in 1827 klaagde, dat de gemakkelijkheid om geld te bekomen, den Vorsten »het voedsel leverde" voor die krijgsbenden, die altoos en bij den diepsten vrede

[1]) Z. b. v. Lord MALMESBURY, *Diaries* III. 13. »He (VAN DE SPIEGEL) read me a memorial he had drawn up on the times—much reasoning with him; he as he is always, very clear, clever and acute." — Van die Memorie (December 1793) heet het verder: »A very clever document, in which he argues, that the French have a great advantage over their enemies by paying their army by assignats—and advocates a quadruple alliance between England, Austria, Prussia, and the States, who shall give security to a paper currency, the French to pay *all loss* when beaten."

[2]) *Brieven* n° 180 (24 Julij 1640).

[3]) *Brieven en Negot.* I. 211.

in dreigende houding tegen elkander overstaan, waardoor alle budgets van Europa eenmaal de balans kwijt zullen raken, en over het hoofd »der uitgeputte onderdanen in duigen spatten." Wat minder zedelooze speelzucht, en zonder dien finantielen toevoer uit het buitenland, bovenal uit Amsterdam, zouden den Souvereinen van zelf de handen gebonden worden en zij dan wel genoodzaakt, om millioenen werkelooze leden aan de Maatschappij terug te geven. Dan zouden onze schatten aan landbouw, nijverheid en handel, aan ontginning van woeste gronden, aan droogmaking van nog meer plassen, aan de ontwikkeling van onze Volkplantingen en Kolonien nuttig en duurzaam te besteden zijn. Dan ware in den edelsten wedijver met *zedelijke* wapenen, de rust van Europa *goedkooper* en *veiliger* te verzekeren. [1]) Dan had men niet voor het vervolg te vreezen, dat terwijl Pruissen, Rusland, Oostenrijk en Amerika te gelijk te Amsterdam om geld aanklopten, dit wel den vreemdeling tegen uitlokkende hooge rente overvloedig wierd geschoten, [2]) maar voor het veege Vaderland te naauwernood of in 't geheel niet te verkrijgen zou zijn, met de schampere verwijten van een of anderen Gezant, zoo als die van AUCKLAND, wegens die lage eigenbaat te beloopen. [3]) Ook van elders weet men, dat toen in den baarblijkelijken Landsnood bij den aanval der Franschen in 1793 het onderwaterzetten van eigendommen ter afwending van den vijand door enkele Regenten, hetzij dan uit onkunde of overijling op deze of gene plaatsen werd bemoeijlijkt, deze zich — merkt KLUIT aan — »de verontwaardiging van de geheele Natie op den hals geladen hebben." [4])

[1]) Verg. de bespiegelingen van J. VAN OUWERKERK DE VRIES, *Verh. over den Nederlandschen Koophandel*, bl. 178 volg.

[2]) KLUIT, *De Rechten van den mensch in Frankrijk, geen gewaande rechten in Nederland*, (1793) bl. 332. Verg. hiervoren VAN DE SPIEGEL's klagt in 1772 geuit, bl. 52.

[3]) »Shall British merchants, vroeg ROBERT WALPOLE in 1730, be permitted to lend their money *against the British nation?* Shall they *arm an enemy* with strength; and assist him with supplies?" Verg. Lord MAHON, *Hist. of England* I 364 volg.

[4]) T. a. p. bl. 287.

Dit belette niet, dat *Gorinchem* en het land van Altena rondom waren geinundeerd en dat het doordringen van DUMOURIEZ in Holland, allermeest door het water en de overstroomingen verhinderd of tegengehouden is. [1]) Die rondborstige Publicist voegt er bij, dat het te betreuren was, dat dezulken, die zich nog wel bij uitstek *Patriotten* durfden noemen, op dit onderwaterzetten van landerijen, als middel van verdediging, zooveel te zeggen hadden gehad. Een middel bij ons even zoo natuurlijk en gewoon, als ingeval van belegering van eene stad, dat men de boomen rondom de vesten en wallen nederhouwt, de tuinen en boomgaarden omverwerpt, de akkers en landen van de ingezetenen omgraaft en vernielt, en batterijen opwerpt, alleen om den vijand het naderen te beletten, of hem beter te bevechten; een middel voor 't overige, slechts bij oogenblikkelijk gevaar en niet anders dan onder toezegging van schadevergoeding gebruikt, als eene onteigening ten algemeenen nutte. [2])

Uit het Zuiden bedreigde ons toen in 1793 het oorlogsgevaar, maar al daagde het aan de Oostzijde op, zou Nederland, door eendragt sterk, en de natuurlijke middelen van tegenweer gebruikende, even weinig te duchten hebben. — Zeide niet reeds Prins MAURITS, wiens woorden in het stuk van 's Lands weerbaarheid voor wetten werden gehouden, dat hij de gansche Westzijde van de Vecht, van Muiden af tot de Vaart of Vreeswijk, met tien duizend man tegen de gansche wereld zou verdedigen? [3]) Maar in die dagen, wanneer er inderdaad sprake was van *Landweer* in de eigenlijke beteekenis, preste men den *zesden* man uit de huislieden om verschansingen op te werpen; — met de bereidwilligheid om hetzij dienst te doen of schade te lijden in verdronken land, toonde men zich het voorgeslacht en de duurgekochte regten van een vrij Volk waardig. Het waren *buitengewone* offers, die men gaarne droeg omdat zij enkel tijdelijk waren, en die door de Regering uitsluitend in geval van nood geeischt, zonder schande en ver-

[1]) KLUIT, t. a. p bl. 260.

[2]) KLUIT, bl. 259. (Grondwet Art. 147).

[3]) HOOFT, *Brieven*, no. 42, (31 Julij 1629) "alzoo *bewalt zijnde*".

oordeeling der openbare meening, niet konden geweigerd worden. — Hoe een kleine Staat zich met een onbedorven, niet verbasterden volksgeest tegen groote Mogendheden heldhaftig en met geluk verdedigt, [1]) de Spaansche en de Fransche krijgsmagt in 1572 en 1672 door de vreedzame bewoners van het stipje op de wereldkaart, dat Nederland heet, kloek en onvervaard afgeslagen, kunnen het getuigen. — In de schatting dier kleine rustige bevolking, was de strijd tegen die legers voor het minst even zwaar als thans die tegen de in 1866 en 1870 zegevierende en onverwinnelijk geachte Duitsch-Pruissische onverhoopt zou voorkomen. En toch op dat verwenscht hoekje lands en in dien modderpoel van Holland en Zeeland, [2]) sloegen de Koningen van Spanje en Frankrijk al hunne krachten te pletter en verspilden zij de schatten van hunne uitgestrekte heerschappij. Men noeme het geene begoocheling van het nationaal gevoel, »alsof onze kleine Staat bij magte zoude zijn om langen tijd weerstand te bieden aan de kolossale overmagt van het nieuwe Duitsche Keizerrijk." [3]) Die begoocheling heeft voorheen WILLEM I en WILLEM III gesterkt en op den steun der Voorzienigheid doen vertrouwen. Die begoocheling heeft den grond gelegd tot de stichting van het glorierijk Gemeenebest, en al de krijgskunde van CONDÉ en van LUXEMBOURG beschaamd. Die begoocheling weerde nog in 1793 »de kolossale overmagt" van DUMOURIEZ af, en zoo de Republiek twee jaren daarna bezweek, de reden was geen andere dan dat toen in den allerfelsten winter de stroomen en

---

[1]) Z. zelfs nog de Memoriën (in 't fransch en in de moedertaal) van den Admiraal VAN KINSBERGEN, 4 Januarij 1795 gerigt tot den Generaal-Graaf v. WALMODEN: »dans les circonstances actuelles que l'ennemi a une très longue ligne de défense, il me paraît *comme marin* que la meilleure et peut-être unique ressource est de tomber brusquement et vivement sur lui." (*Kronijk* van het Histor. Genootschap, 1859 bl. 166—172).

[2]) »*Ce maudit angle de pays* — une *cloace* et *sentine* de toutes les mauvaises humeurs du monde." Woorden van een Belgisch Jezuït, vermeld in de *Lettres et négociations* van BUZANVAL, 14 April 1600.

[3]) SLOET TOT OLDHUIS, *De verhouding van Nederland tot het nieuwe Duitsche Keizerrijk*; te verg. met Dr. A. PIERSON, *Herinneringen uit Pruisens Geschiedenis*.

moerassen niet meer naar het gezegde van Hooft, voor ons konden vechten, vloekwaardige partijschap den Franschen de deur opende. — Ik heb hiervoren een en andermaal het programma der *Grondwettige Herstellers* bijgebragt, in hetwelk nevens onkruid, ook veel fraais en nuttigs te vinden is, b. v. dit ter opwekking en bemoediging van flaauwhartigen en zwaartillenden. — »Daar is, zoo beweert de steller, geen Land op den Aardbodem, dat, met hulp van een goed militair systeem, zulke groote voordeelen bezit om zich te verdedigen tegen veel sterker overmagt van vijanden, dan het onze. Dit is een onbetwistbare waarheid, welke onze beroemde Coehoorn en met hem de beste Ingenieurs hebben toegestemd. [2]) Ons Land is zoodanig doorsneden met rivieren, meeren, graften en moerassen; wij kunnen den vijand zoo gemakkelijk afsnijden door middel van overstroomingen; onze Voorvaderen hebben de plaatsen, die best geschikt zijn tot onze bescherming, met zooveel wijsheid en goed geluk versterkt, dat wanneer dit stuk met verstand en doorzigt behandeld wordt, eene handvol volks op zeer vele plaatsen een geheel leger kan afweeren." Wat daar verder in 't breede ter aanbeveling van een plan van Burger- en Volkswapening ter sterkte van minstens 150,000 man op eene bevolking van $2^1/_2$ à 3 millioen inwoners wordt ontwikkeld, [2]) vindt welligt nog heden bij dezen en genen behartiging. Immers nog zeer onlangs werd herinnerd dat in het jaar 1831 de getalsterkte van het Nederlandsche leger 110,000 man bedroeg, met de aanmerking, dat wij thans een nog *grooter* leger op de been zouden kunnen brengen. Diezelfde vaderlandlievende Publicist [3]) rekent ook het water tot onzen bondgenoot, en dat de leus van onzen landaard, als ten tijde van Philips II, wederom zoude zijn: »*Liever verdronken land, dan geen land.*"

Op Pruissische en op Duitsche wijze, zelfstandig en naar

---

[1]) Z. ook mijn Vertoog: *Is de vrede van Europa verzekerd? Onze Weerbaarheid*, in het *Volksblad* van mijn vriend de Bosch-Kemper, 19 Oct. 1871.

[2]) Verg. in het *Pantheon* van 1853, de Verhandel. van den Lt.-Ingenieur de Bordes, *De verdedigingsmiddelen van Nederland*, enz.

[3]) Sloet tot Oldhuis.

de eischen van den Volksaard, hebben Pruissen en Duitschland zich in 1813 en 1814 van de Fransche heerschappij verlost; alleen op echt-Nederlandsche wijze, niet met kunstmiddelen van vreemden oorsprong kunnen wij ons uit den nood redden en handhaven. Turkije is daar ten bewijs, dat geene krijgstucht, geene legerinrigting averegts aan het buitenland ontleend, in staat is *den zieken man* te behouden. De natuur schonk ons grenzen van ijzer: hoe ons achter deze borstwering tegen een vijandelijken aanval te beschermen, dat hebben wij van de Voorouders geleerd. Maar, vroeg men niet lang geleden: [1]) »Zou Nederland heden nog voor zijne onafhankelijkheid over hebben, wat het weleer daarvoor over had?"

Gewis mogen wij niets vuriger wenschen, dan dat door het vredelievend beleid der Regeringen, en nog liever, dat door de bezadigdheid der Volken, door het verlicht besef van hunne eigenwaarde, als redelijke wezens, door een' geest van internationale welwillendheid — de nabuur zij zwak of sterk, groot of gering — de toomelooze heersch- of aanhechtingszucht worde gestuit en verijdeld. Een andere en betere zin behoort in de Veroveraars zelve te ontwaken; de driftigste vergoders der zegepraal door bloed en brandstichting, het huiveringwekkend verlies aan menschen, met geene duizende millioenen te vergoeden, bedaard op hunne vingers natellende, schijnen reeds nu en dan den prijs voor de overwinning betaald, te hoog te vinden. En werkelijk kan men in Pruissen zelf, behalve het in de eerste bladen van dit geschrift aangeprezen boek van CONSTANTIN FRANTZ, nog wel andere geruststellende verschijnselen en uitdrukkingen der openbare meening opmerken. [2]) Wil het nieuwe Duitsche Rijk op het voorbeeld van het voormalige, en even onschuldig en onschadelijk, de *Neutraliteit* jegens Nederland en Zwitserland — voeg er thans België en Luxemburg bij, onder de hoede der groote

---

[1]) Mr. O. W. STAR NUMAN, *Brief naar aanleiding van den jongsten oorlog*, 18 September 1871.

[2]) Z. het te Berlijn uitgegeven *Magazin f. die Literatur des Auslandes*, 23 September en 25 November 1871 (n° 38, 47) s. 529, 670; *Köln. Zeitung*, 1 April 1872, enz.

Mogendheden, van Pruissen zelf geplaatst — in woorden en werken betrachten, en in overeenstemming met het beginsel van den Westfaalschen Vrede, onder dat schild van altijddurende neutraliteit, den regtstoestand van Europa met zijn overwegenden invloed helpen bewaren, de Nederlander verlangt voorzeker niets liever dan in handel en nijverheid, landbouw en visscherij den lof van een regtschapen, eerlijk en vredelievend Volk te verdienen en weg te dragen. [1]) Dat Volk kan zich zeer lang laten sarren en tergen zonder zijn geduld te verliezen, — GÖTHE, SCHILLER en ARNDT hebben dit meer dan eens erkend — maar het laat zich nimmer vertrappen; en zijne roemvolle historie indachtig, en de dagen toen de Republiek in Wesel en Gulik, gelijk in Oostfriesland bezetting onderhield, zou het tot het uiterste gebragt, ontwijfelbaar niet vergeten, dat het van eeuw tot eeuw in zijn wapen een Leeuw heeft gevoerd, die wel niet meer den nabuur zal bespringen, maar fier en ontembaar nog veel minder begeert de wet van wien ook te ontvangen. — Van oudsher is het den staatkundigen tot hunne beschaming gebleken, dat een oorlog tusschen twee of meer Regeringen, van den strijd op leven of dood van eene vrijheidlievende Natie tegen overweldigers, aanmerkelijk verschilt. Met die waarheid, in Julij 1791 te *Pilnitz* den Keizer van Duitschland en den Koning van Pruissen vruchteloos door den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL voorgehouden, kan dit geschrift voegzaam worden besloten.

---

[1]) „Quand la politique humaine tendra-telle enfin à cette prospérité? Quand vondra-t-elle sincèrement détruire la guerre dont les succès même sont d'effroyables malheurs? Quand travaillera-t-elle sur un plan raisonnable à ôter aux conquérans toute occasion, tout prétexte, tous moyens de l'entreprendre?" *Mirabeau, Doutes sur la liberté de l'Escaut* (December 1784).

AANTEEKENINGEN EN BIJLAGEN.

Bladz. 2: „Die ons uiteinde als met iederen dag meer nabij — durven voorspellen." *Revue Britannique*. „La nécessité de trouver des débouchés pour l'industrie allemande et des ressources pour le commerce, agira aussi puissamment que le principe des nationalités sur l'extension du césarisme prussien. Une fois en possession de son unité nationale, l'Allemagne voudra arriver librement aux bords de l'Océan germanique. Il lui faudra des vaisseaux et des colonies. L'annexion de la Hollande répondra à ses désirs et fera gagner 100 pour 100 au commerce intérieur. Le professeur NEWMAN voit dans l'annexion tant d'avantages pour les deux parties, qu'il la voudrait déjà faite. La Prusse n'a, selon lui, qu' une raison de ne point porter la main sur la Hollande, c'est qu'elle ne se soucie point de s'embarrasser de Java, de Surinam et des autres possessions hollandaises. Cela est naïf. Vingt millions de sujets coloniaux sont une proie aussi séduisante que les côtes européennes de la Hollande. M. de BISMARK savait à quoi s'en tenir quand il offrait la Belgique à l'Empereur des Français pour le gagner aux vues de la Prusse, et il est tout simple que l'Empereur ait refusé absolument comme son oncle, qui ne voulut point accepter de la Russie et d'Alexandre la Syrie et l'Égypte en retour de Constantinople. Aujourd'hui il n'y a plus de France qui puisse se mettre en travers, et la Hollande est à la merci de Berlin. La maison de *Nassau* répésentait le Luxembourg dans la Confédération Germanique. Pourquoi ne serait-elle pas représentée elle-même dans l'Assemblée fédérale de Berlin? Pour le mince sacrifice de son indépendance, elle participerait aux splendeurs du nouvel Empire. La population de la Hollande est de 4 millions d'âmes. Sera-t-elle plus rétive que les 5 millions d'âmes de la Bavière? Est-elle plus en état de braver les volontés et les intérêts d'une race qui en compte 50 et qui menace de dominer le monde? Les Pays-Bas ont fait partie de l'ancien Empire Germanique. L'histoire militaire des Hollandais se confond avec celle de l'Allemagne. Les Hollandais sont Allemands par la langue et la religion. Pour reprendre possession de ce territoire, les restaurateurs de l'ancienne domination impériale n'ont pas à craindre les mêmes difficultés que pour incorporer les provinces frontières de l'est de la France." — „Qui a jamais entendu parler d'une puissance maîtresse absolue en Europe, entourée d'une poignée d'États faibles, qui se soit arrêtée court dans un système d'agressions? L'Europe est à la merci de deux potentats qui agissent visiblement de concert et peuvent mettre en campagne 2 millions et demi de soldats. Ils sont tous deux disposés à embrouiller les affaires en Orient."

L'Angleterre privée de ses deux bras, l'Autriche et la France, isolée en face de deux monarchies militaires qui dominent la situation." — «L'absorption de la Hollande par un pays aussi puissant que l'Allemagne, porterait un rude coup à la prépondérance navale de l'Angleterre. C'est pourtant le moindre danger qui soit dans l'air. La Prusse n'agit pas seule. — «Est-ce l'esprit de droiture ou l'esprit de rapacité et de conquête qui va présider aux relations internationales?" — «Jusqu'en 1866 il y avait en Europe *cinq* grandes puissances. Il n'y a pas à se dissimuler que *trois* d'entre elles sont annihilées ou effacées depuis quelques années."

Bladz. 6. Het onderscheidend kenmerk der Hoogduitsche en van onze nationaliteit — wat het zegt *Nederlander* te zijn, *geen Duitschers*, heeft in 1837 THORBECKE zeer juist aangewezen. (*Onze betrekking tot Duitschland*, *Historische Schetsen* bl. 19—22). Onlangs fraai en uitvoeriger, Dr. A. PIERSON. — De Duitsche geleerden TROTZ, RUHNKENIUS en PESTEL op den vrijen Frieschen en Hollandschen grond, in de vorige eeuw tot een hooger besef der burgerregten gestemd, schiepen er behagen in, de Nederlandsche rondborstigheid en waarheidsliefde treffend te doen uitkomen («Libere et Belgico more", heet het). En zelfs van de middeneeuwen af, walgde men hier van vleijerij, en verre van zich tot «Hunds-demuth" te verlagen, kon de Kronyk-schrijver MELIS STOKE zijn gemoed of wrevel niet smoren. Op beide Graven JAN II en WILLEM III verstoord, roept hij zijn hart lucht gevende, uit, nu eens: «*De Duvel* soude desen man moghen dienen ofte minnen!" — dan weder: «*Die Duvel* soude desen Here dienen ofte mogen minnen;" terwijl hij tegen de Hovelingen van dien tijd uitvarende, niet aarzelt te verklaren:

«Had hire twintigh gheslegen doot, Hi hadde er dusent mede behouden." — Verg. TROTZ, *Theses Juris Publici ad Leges Foederati Belgii fundamentales*, Franeq. 1746 p. 40. Het had na het verhlijf van eenige jaren te 's Hage, den Franschen Ambassadeur DE BUZANVAL niet kunnen ontgaan: «Nous sommes parmy un peuple qui estime une partie de la liberté en la franchise de parler;" of, zoo als de scherpzinnige Staatsman zich elders uitdrukt: «C'est une liberté propre de ces peuples, d'y dire et discourir tout ce qu'on pense." (*Lettres et Négociations de* PAUL CHOART *et de* FRANÇOIS D'AERSSEN, p. 52, 268, 457, (1598, 1599). Het verschil tusschen het Nederlandsche en het «Duitsche huishouden", komt eindelijk aardig uit in de regelen van den Diplomaat FALCK: «Kunnen, zoo schreef hij uit Weenen, 18 December 1819, aan zijn vriend FABIUS, door mijne medewerking die kwestien der Germanen, *onder zich* niet uit de war geholpen worden, ik zal ten minste kunnen *verhoeden*, dat de Bataven er *in worden betrokken*." (*Brieven*, 2e uitg. bl. 247).

Bladz. 9. «Lord TOWNSHEND—SIMON VAN SLINGELANDT." — De verpligtende heuschheid en ijverige medewerking der HH. Rijks-Archivaris Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH en Commies-Chartermeester HINGMAN stelt mij in de gelegenheid van de briefwisseling der beroemde Staatslieden, en tevens van den toon van echt-gemeen overleg tusschen Groot-Britannië en Nederland in die jaren van den nog dikwerf weldadigen invloed der Republiek in zaken die het evenwigt van Europa scheuen te bedreigen, de volgende proeven uit de nagelaten papieren

van den Raadpensionaris mede te deelen. Uit het werk van COXE over *Walpole*, heeft vroeger Lord MAHON (thans Graaf STANHOPE), van de gemeenzame gedachtenwisseling tusschen Lord TOWNSHEND en SLINGELANDT (toen nog Secretaris van den Raad van State) enkele uitdrukkingen in zijne fraaije Geschiedenis van Engeland sedert den Vrede van Utrecht, outleend. — (I. 163, 168, 183 volg. uitg. 1841). Z. wijders over SLINGELANDT's handelingen („le plan dont M. SLINGELAND m'avait parlé") de uittreksels uit de STANHOPE *Papers*, bij Lord MAHON Append. II. 372, 375 (1714). — Voor 't overige zijn te 's Hage in het Archief, Bundels aanwezig der Briefwisseling met den Raadpensionaris, van Lord CHESTERFIELD (1727—1732); van Lord HARRINGTON (1734); van HOR. WALPOLE (1734 en 1735).

Lord TOWNSHEND aan den Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT.

De Whitehall le 11 d'Août 1727.

Monsieur,

J'ai reçu l'honneur de la vôtre du 12 de ce mois n. st. et j'ai prié monsieur FINCH de vous faire mes excuses sur ce que je n'ai pas pu y répondre par le dernier ordinaire.

Comme vous connaissez depuis longtemps *la vénération* que j'ai pour vôtre personne, [1]) vous ne doutiez pas, j'espère, que je ne fusse très-sensiblement touché des marques, que vous m'avez bien voulu donner, dans cette lettre, de vôtre estime et de vôtre amitié. Vous jugez bien combien je dois avoir le coeur pénétré de la bonté que le Roi a eue pour moi, en daignant accepter la continuation de mes services et je vous assure, que la grace que Sa Majesté vient de me faire, m'est d'autant plus précieuse, en ce qu'elle me met en état de cultiver la correspondance, dont V. E. m'a honoré depuis longues années, et que j'estime au delà de ce que je ne saurais exprimer. Vôtre Excellence peut compter, que j'agirai toujours avec Elle, avec la plus grande ouverture de coeur et que je n'aurai rien de caché pour Elle. — Les intérêts du Roi mon maître, et ceux de la République, sont inséparables; S. M. les regarde ainsi, et Elle m'a ordonné de vous assurer de sa part, qu'Elle tâchera par sa conduite, de vous convainere, qu'il n'y a rien qu'Elle souhaite plus ardemment, que de faire cause commune, en tout ce qui regarde le service de L. H. P., et de vivre avec Elles, dans l'union la plus parfaite.

Pour ce qui est du Congrès, vous pouvez compter que, dès que le Roi aura formé quelque Plan de ses sentiments sur les affaires, qui y doivent être traitées, vous en aurez la communication aussitôt. S. M. a été obligée de différer de songer à un tel Plan, n'ayant pu encore s'informer des idées de M. le Cardinal DE FLEURY, qui souhaite qu'on ne se presse pas à régler les matières pour le Congrès, jusqu'à ce que les difficultés, qui sont survenues en Espagne, par rapport à l'exécution des Articles préliminaires, soient applanies, puisque cet em-

[1]) SLINGELANDT, geboren den 14 Januarij 1664, was twaalf jaren ouder dan Lord TOWNSHEND.

pressement ne prodoirait aucun effet, sinon, de faire raidir l'Espagne, dans l'espérance que, non-obstant les chicanes, quelle a suscitées, on procéderait à disposer les affaires pour le Congrès. Cet avis du Cardinal a paru au Roi être fort raisonnable, et l'Ambassadeur de S. M. n'a pas pressé le concert depuis. Mais, comme par nos dernières lettres de France, l'Espagne parait être dans la disposition de lever les difficultés qu'elle a faites jusques ici, mons. WALPOLE ne manquera pas de recommencer à parler du Plan, qui sera nécessaire à être ajusté préalablement entre les Alliés, pour la bonne reussite du Congrès. Et ausitôt que S. E. aura fait rapport au Roi, des sentiments du Cardinal sur ce sujet, vous en aurez sans faute, la communication entière. S. M. est persuadée, que le Cardinal agit de très-bonne foi, et qu'il n'y a point de rafinement dans ce délai. J'apprends que la Cour de Vienne vient de consentir à la proposition que la France avait faite, de changer l'endroit, où le Congrès devait se tenir.

J'espère que le choix que le Roi a fait de M. FINCH pour son ambassadeur à Madrid ne vous alarmera pas. M. STANHOPE, qui était autrefois à cette cour, est destiné au Congrès, et il ne pouvait, en aucune manière se résoudre à retourner en Espagne; ainsi S. M. a été en quelque manière obligée de jeter les yeux sur M. FINCH, qui est le seul Ministre qui a de l'expérience dans les affaires, et qui connaît à fond le système d'à présent, qu'Elle pouvait prendre pour remplir ce poste important. Mais S. M. a dessein de le faire remplacer, à La Haye, par un autre Ministre dans lequel Elle met beaucoup de confiance et qui, je suis sûr, méritera aussi la vôtre. Je ne doute nullement, que plus on connaitra mylord CHESTERFIELD, plus on l'estimera, et je serai caution envers vous, de ses principes et de sa conduite.

Le choix, que l'Etat vient de faire des Ambassadeurs, qui doivent passer en Angleterre, pour complimenter le Roi [1]), a fait beaucoup de plaisir à S. M., et vous pouvez compter que je ne négligerai rien, qui puisse contribuer à rendre leur séjour ici agréable. Je suis avec un respect et un attachement très particuliers,

Monsieur,

de vôtre Excellence le très humble et très obéissant serviteur
TOWNSHEND. [2])

SLINGELANDT aan Lord TOWNSHEND.

Le 12 d' Août 1727.

Je ne doute nullement, que monsieur HOP n'ait eu l'honneur de vous communiquer ce que je lui ai écrit, au sujet du Landgrave et du Sieur ST. SAPHORIN, et que vous n'ayez fait les réflexions convenables sur l'un et l'autre de ces sujets. — J'ai appris depuis avec la joie la plus sensible que le Roi vient

---

[1]) BERNARD graaf van *Welderen* en CORNELIS SYLVIUS.

[2]) CHARLES Viscount TOWNSHEND, geboren in 1676 (Lord MAHON, *Hist. of England from the peace of Utrecht* I. 75,) was Britsch gezant te 's Hage geweest onder koningin ANNA. „The recommendation of *Slingeland*, Heinsius, and their other leading men, proved afterwards of no small service to him with *George* the First." Hij was met de zuster van ROBERT WALPOLE gehuwd.

de confirmer vôtre Exc. dans son poste, et je ne vous célerai point, mylord, que l'intérêt s'en mêle, car je suis très-persuadé qu'un des plus fâcheux contretemps qui eût pu arriver dans mon nouveau ministère, 1) eut été de vous voir déplacer du vôtre. Continuez-moi je vous en supplie, vôtre confidence, et comptez sur mon attachement et sur mon zèle.

Le Sieur PESTERS me mande, que FONSECA a des ordres et des instructions pour concerter tant sur la matière que sur la forme du Congrès, lequel la France suivant nos avis de Vienne, veut faire transférer d'Aix la-Chapelle plus près de Paris; mais que le Cardinal ne pressera point ce concert tant qu'on sera dans l'incertitude par rapport à l'Espagne. Je serais bien aise, mylord, que nous pussions régler en cela nos démarches sur celles de la Grande Bretagne, persuadé que le succès du Congrès dependra principalement de notre étroite union; et c'est en conséquence de ce principe, que je vous prie instamment mylord, de vouloir me communiquer de la manière, que vous jugerez la plus convenable, vos pensées du temps sur cet important sujet. Demande que j'aurais garde de vous faire, mylord, si je n'avais pas lieu de me flatter, que vous ne craignez nullement que j'abuserai de vôtre confidence, ni que je divulgue ce qui doit être menagé.

Mais j'ai été bien mortifié d'apprendre que dans la situation présente des affaires, vous allez-nous enlever un Ministre, qui depuis le commencement de la brouillerie, qui va faire la matière du Congrès, a été employé ici, qui est au fait des affaires, et en qui on a ici une entière confiance, pour avoir vu sa manière d'agir, et qui nous connait comme nous avons l'honneur de le connaître. Et même s'il m'est permis de le dire, je suis persuadé mylord, qu'il est du service du Roi, que Sa Majesté continue plutôt de s'en servir ici que de l'envoyer en Espagne, quoique peut-être Monsieur FINCH trouverait plus son compte à ce changement.

Je ne doute pas que les Ambassadeurs pour complimenter le Roi, et pour renouveler les Traités, aussi bien que les Plénipotentiaires pour le Congrès, ne soient nommés de cette semaine, du moins ceux de la province de Hollande.

SLINGELANDT aan Lord TOWNSHEND.

26 Décembre 1727.

Si jamais j'ai été surpris agréablement, ç'a été en voyant vôtre signature, en ouvrant le paquet que monsieur D'AIROLLES m'a remis de la part de vôtre Exc. Dieu soit béni qui vous a rendu aux voeux de toutes les honnêtes gens, et je le prie que ce soit dans le dessein, comme je l'augure, de continuer de se servir de vôtre ministère pour le bien, non seulement de vôtre patrie, mais de toute la Chrétienté, et en particulier de la République, que j'ai l'honneur de servir.

---

1) SLINGELANDT was den 17den Julij 1727 Raadpensionaris van Holland en West-Friesland geworden.

Je regarde comme une très-bonne affaire le Traité dont vôtre Exc. me fait confidence par sa lettre: je n'en ferai que l'usage, qu' elle marque: et j'ai l'honneur de vous renvoyer les papiers, que vous me redemandes, les ayant mis pour cet effet cachetés, avec cette lettre en mains propres à monsieur D'AIROLLES.

Je ne vous fatiguerai pas, mylord, par mes réflexions sur l'état présent des affaires. Il faut voir l'effet que produiront les ordres, envoyés au Comte de ROTTEMBORUG le 19, et en attendant, sonder et presser la France de mettre fin à la négociation, et de s' expliquer sur ce qu'on fera, en cas que les ordres envoyés en Espagne ne produisent l'effet espéré. J' espère que le Roi sera content des Instructions, qui sont données sur ce sujet à messieurs VAN HOEY et PESTERS par la poste de ce soir; mais quand je reflechis sur la conduite de la France, et sur ce qui vient d'arriver en Espagne, je pense — entre vous et moi, mylord — qu'il faut sortir d'affaire le moins mal que nous pourrons, et pourvu que conjointement nous mettions à couvert l'honneur du Roi vôtre maître et celui de ses Ministres, ne pas trop nous mettre en peine des gros mots du Marquis DE LA PAZ touchant la réparation des dommages soufferts et la décision par des Puissances indifférentes, et semblables idées espagnoles, lesquelles par la nature même des choses ne peuvent avoir d'effet.

L'on est ici dans l'impatience d'apprendre, si le Gouverneur de Plimonth aura laissé partir les deux vaisseaux de la Compagnie d'Ostende, sans un ordre du Roi, et, en cas qu'il a écrit, si Sa Majesté ne différera pas d'envoyer l'ordre pour les laisser partir, jusqu'à ce qu'on aura des nouvelles d'Espagne, et les éclaircissements promis de la part de l'Empereur, sur la liste des vaisseaux d'Ostende.

Lord TOWNSHEND aan den Raadpensionaris.

De Whitehall le 22 Dec. 1727.

Monsieur, Vous aurez déjà appris que j'ai bien reçu le paquet, que vous m'avez envoyé, avec vôtre lettre du 26e n. st. J'ai été extremement sensible aux marques de votre amitié pour moi au sujet du recouvrement de ma santé, laquelle, grâces à Dieu, se rétablit de jour en jour; et j'ai été comblé de joie en voyant que vôtre goutte, qui vous avait tourmenté si longtemps, allait se passer. Tous ceux, qui sont les véritables amis des deux nations doivent souhaiter du fond de leurs coeurs, que le bon Dieu conserve vôtre Excellence pendant une longue suite d'années; car, sans vous faire compliment, la perte d'un Ministre si consommé, comme l'est v. Exc., ne saurait être réparée.

Le ministre de Wolfenbuttel a reçu des lettres du Duc son maître, qui approuvent ce qu'il a fait, et promettent de lui renvoyer le courier en trois ou quatre jours avec les ratifications, et le testament.

La nuit avant que de recevoir votre lettre, un messager m'en apporta de la part de M. FINCH, avec la Résolution des États-Généraux du 25e n. st. Elle a

été mise d'abord devant le Roi, qui n'a jamais été plus content que de voir cette pièce si belle, si judicieuse, et si fort à propos dans ce temps si critique, et Sa Majesté vous sait très-bon gré de la part que vous aurez eue à cette Résolution, et aux Instructions données à Messrs VAN HOEY et PESTERS; mais M. FINCH, selon les ordres qu'il en a eus, vous aura déjà marqué les sentiments du Roi sur ce sujet.

Le Roi convient avec Vôtre Exc. qu'il faut sortir d'affaire aussitôt qu'on pourra: et si l'honneur de S. M., le crédit de son ministère, avec les intérêts de la nation peuvent être mis à couvert, on se souciera fort peu des gros mots des Espagnols; comme vous aurez vu par la Déclaration à faire par le Comte DE ROTTEMBOURG, à laquelle S. M. a consenti, et dont je vous aurais fait tenir une copie, si je n'avais pas sû que m. FINCH vous l'aurait déjà communiquée en droiture de m. WALPOLE. Il semble à V. Exc. qu'on ne doit pas trop s'arrêter à ces paroles de réparation des dommages soufferts, de décision par des Puissances indifférentes, et à des semblables idées, lesquelles (dit-Elle) par la nature même des choses ne peuvent avoir d'effet: mais permettez que je fasse envisager à V. Exc. le danger qu'il y aurait, si la France nous obligeait à admettre de telles conditions par voie de Préliminaires; qu'après cela le Roi d'Espagne, soutenu par quelqu'une de ces Puissances indifférentes, ne nous voulût arracher au Congrès, malgré nous, non des réparations spécifiques des dommages soufferts, mais des équivalents, peut-être, auxquels l'honneur de S. M. et celui de la nation se trouveraient trop intéressés pour s'y pouvoir jamais soumettre. On voit que par ce moyen ces gros mots-là pourraient entraîner des suites fatales; mais supposé même que S. M. fût portée à faire un si grand sacrifice pour l'amour de la paix, en leur passant des points, qui blessent tant son honneur, V. Exc. connaît assez la nature de notre Gouvernement, pour être convaincue que le Parlement, devant qui les Préliminaires doivent être mis, n'y consentirait jamais, et que toute la nation se récrierait contre la conduite du Roi et de ses serviteurs. Ainsi, au lieu de sortir d'affaire par une telle complaisance, on brouillerait les cartes de plus en plus, et nôtre union avec l'État courrait risque d'être entièrement bouleversée. Si cela arrivait dans ces temps périlleux, le Roi ne voit aucune bonne ressource pour mettre en sûreté, non-seulement ses États, et ceux de Leurs Hautes Puissances, mais même la Religion Protestante, pour laquelle je ne puis pas m'empêcher de vous dire, qu'il me semble, vu la conduite des Princes Catholiques, qu'il y a beaucoup à appréhender. Nôtre salut et celui de notre sainte Religion, tient uniquement, dans cette crise, à la ferme et inébranlable union entre S. M. et votre République: et si Elles [1]) parlent le même langage, et agissent dans le même esprit d'une manière bien soutenue, Elles s'attireront de plus en plus les égards de la France, et se feront respecter même par l'Empereur. J'avoue que nous nous trouvons dans un état très-violent et exposé à de grands dangers, mais voilà à mon avis, le seul moyen qui nous reste, pour nous en tirer avec honneur et sûreté.

1) Hun Hoog Mogenden (L. H. P.)

M. Finch vous aura dit le dessein du Roi de faire insinuer secrètement au Gouverneur de Plymouth d'arrêter, sous quelque prétexte, les deux vaisseaux de la Compagnie d'Ostende. Mais ils avaient fait voile de ce port avant que cette insinuation y eût pu parvenir, quoiqu'elle evait été expédiée la même nuit qu'on avait eu la première nouvelle de l'arrivée de ces deux vaisseaux. Je suis avec l'attachement, et l'estime les plus parfaits,

Monsieur,

De vôtre Excellence le très-humble et très obéissant serviteur
Townshend.

Bl. 15. Edel en mannelijk *initiatief* van Slingelandt.

Le Mémoire de mons^r. Hop, Envoyé extraord. des États-Généraux, par lequel il est *proposé*, que Sa Majesté, et Leurs Hautes Puissances offrent leurs bons offices à l'Empereur et à la France pour les porter à un accommodement amiable de leurs différents, ayant été présenté au Roy, S. M. m'a ordonné d'y repondre ce qui suit.

Qu'il n'y a rien que le Roi souhaite plus sincèrement que de faire voir à tout le monde l'amitié inviolable qui l'unit aux États-Généraux, et son désir sincère d'egir toujours d'un concert des plus parfaits avec Eux, et surtout dans une conjoncture aussy grande et aussy importante que celle d'aujourd'huy et quand'il s'agit d'une proposition qui tend à remedier aux malheurs présents de l'Europe.

Que S. M. se loue extremement du zèle, et des bonnes intentions de Leurs Hautes Puissances: Qu'Elle est entièrement disposée de son côté à contribuer en tout ce qui Luy sera possible, au succès de ces mêmes vues, n'eyant cessé depuis le commencement des démêlés présents, d'employer ses bons offices dans les Cours respectives pour prévenir les funestes suites, qui en sont depuis resultées, et étant encore portée à travailler à en arrêter le progrès.

Cependant, vu qu'il y a quelque temps, que la guerre s'est actuellement déclarée, et qu'on peut craindre, que les Puissances qui se la font, ne s'accordent pas à mettre bas les armes à la seule offre des bons offices du Roy et des États-Généraux; et comme S. M. se persuade, que cette même difficulté n'aura pas échappé à L. H. P. et par conséquent, qu'Elles pourront avoir pensé à quelque chose de plus que la simple interposition des bons offices susdits qui pût être proposée de la part de S. M. et de l'État comme un fondement sur lequel, à leur avis on pourroit entrer d'abord en négociation; C'est pourquoy le Roy seroit bien aise d'apprendre les sentiments ultérieurs des États-Généraux sur toute cette affaire, afin qu'en y agissant après de concert, on pourra travailler le plus efficacement que possible à obtenir le but salutaire, que Sa Majesté et Leurs Hautes Puissances se proposent là dedans.

Signé

Harrington.

A Whitehall, le 21 Décembre 1733.

Bladz. 21. *Neutraliteit der Oostenrijksche Nederlanden* (Belgie).

Réponse à Monsr. Hop.

Que le Roy est très-sensible à l'attention que les États-Généraux Luy ont marquée, en Luy faisant communiquer Leur Résolution du 16 de ce mois u. st. contenant la réponse provisionelle que Leurs Hautes Puissances ont rendue aux instances du Comte d'Uhlfeld Ambassadeur de l'Empereur, touchant les mesures à prendre pour la seureté des Pais-Bas.

Que Sa Majesté ayant remarqué dans ladite Resolution, qu'en même temps que les États-Géneraux paroissent souhaiter de savoir ses sentiments tant sur les instances susmentionnées du Comte d'Uhlfeld que sur celles qu'ils supposent devoir être faites icy sur le même sujet par le Comte de Kinsky, L. H. P. ont trouvé aussi necessaire, avant que de donner une reponse finale au premier de ces Ministres, d'attendre l'effet que pourront produire à la Cour de Vienne les représentations que Messieurs Robinson et Bruyninckx y auront faites de concert pour porter l'Empereur d'accepter la neutralité conclue par les États-Généraux pour les Pais-Bas Autrichiens, ou du moins d'y acquiescer, S. M. se conformera à cette idée de L. H. P. en ce, qu'elle fera repondre de sa part au Comte de Kinsky sur la matière susmentionnée, et aussitôt, qu'Elle aura eu la nouvelle de ce qui se sera passé à Vienne par rapport à la neutralité, Elle se concertera volontiers avec les États-Généraux sur les mesures, qui paroitront convenables à être prises conjointement à l'égard des Païs-Bas pour leur seureté et interest communs." (Depêche van Hop aan Slingelandt, 26 Febr. 1734).

"Le Roy (George II) est toujours dans les dispositions les plus sincères et les plus effectives pour parvenir à une paix honorable et solide. Sa Majesté se prestera très volontiers en tout tems, à ce que pourra servir à avancer une fin si désirable; rien n'y conduira plus sûrement qu'une entière impartialité conforme aux asseurances, qui ont été données et aux déclarations qui ont été faites. Et ce que pourra y contribuer d'avantage, ce sera le succès des instances de L'Angleterre et des États-généraux, pour obteuir de la part de l'Empereur une semblable confiance" (Depêche van Hop aan den Raadpensionaris 27 Julij 1734).

Bladz. 12. "*Belastingen, Kohieren, invordering in bijna alle steden van Holland, schromelijk ten achter.*" — Klagten van den Raadpensionaris S. van Slingelandt (4 Mei 1728) *Secrete Resolutien* van Holland VIIIste Deel fol. 47 volgg. Memorie of rapport van 5 Mei 1728, vooral fol. 56.

"Maar het blijft daarbij niet, want haar Edele Groot Mog. gelieven in de tweede plaats geinformeert te zijn, dat de Verpondingen soo trang en soo gebreklyk ingevorderd worden, dat die traagheid en die gebrekkelijkheid, een groote bresse maken in het inkomen; om waarvan wat nadere openiug te geven, gelieven H. Ed. Gr. Mog. te weten, dat de restanten op de ordinaris Verponding van de steden van het Zuider-Quartier, want die van het platteland komen in het Zuider-Quartier vrij rigtig in, bedragen ƒ 841539—1—0 tot het jaar 1726 incluis.

Dat de eene stad zooveel meer geconcerneert is als de andere in die restanten; dat de stad van Dordregt niet verder voldaan heeft haar tanx of aanslag, als tot het jaar 1713 inclnis, Haarlem en den Brielle 1716, Schoonboven 1717, Delft 1719 en Gorinchem 1720, in plaats dat Gouda, Schiedam en 's Gravenhage voldaan hebben het jaar 1726, Leiden en Amsterdam 1725, en Rotterdam 1724.

En dat de restanten van de steden in het Noorder-Quartier bedragen niet minder als *f* 900.666—18—0; die van het platteland niet minder als *f* 2049418—15—0 beide tot het jaar 1726 incluis. — En dat een soo groote somme van restanten, bedragende *f* 3791619—14—0, gevoegd bij het omschreven jaarlijks rabat op de Verpondingen (wegens vrijdommen en remissien der grondhelasting ter zake van innndatien,) »een zeer groot derangement causeert in de Financiën," enz.

En hoe nu een halve eeuw daarna, in 1797 weder over die ongelijkheid in de kohieren der Verpondingen met voorslagen tot herziening werd geklaagd, zie mijne *Bijdragen tot de Geschiedenis der Omwenteling van* 1795—1798, I, 87, 92, 93.

Bladz. 16. *»Onze eerlijke en nijvere zalmvisschers in hun bedrijf en kostwinning belemmerd."* — Maar men leze het volgend bezadigd en klemmend betoog, om zich te overtuigen dat onze Landgenooten niet gezind zijn hun goed en wèl verkregen regt aan de eischen uit Berlijn flaauwhartig ten offer te brengen; een voorbeeld ook in hoogere kringen, zelfs voor Regering en Volksvertegenwoordiging navolgenswaard. (Verg. voor 't overige, *Le Conservateur*, *Revue de droit international*, 25 Novembre 1869).

Aan de Duitsche Visscherij-Vereeniging te Berlijn.

Dordrecht, den October 1871.

De Vereeniging tot Bevordering der Zoetwatervisscherij in Nederland, kennis genomen hebbende, van Uwe beide adressen aan Z. D. H. den Heer Rijkskanselier, Vorst VON BISMARCK SCHÖNHAUSEN, kan niet anders dan hare ingenomenheid betuigen, met den inhoud van het adres, aangaande de inrigting voor kunstmatige Vischteelt te Huningen; het zal onze Vereeniging aangenaam zijn, te vernemen, dat Uwe plannen met een gunstigen uitslag zijn bekroond.

Minder kunnen wij ons vereenigen met Uw adres, betrekkelijk de misbruiken, die er bij ons, (hoogmoedige Hollanders) zouden bestaan in de uitoefening van de Zalmvisscherij en tegen hetwelk wij, het ons ten pligt rekenen, vriendschappelijk te protesteeren.

In het Verslag Uwer Vergadering van 31 Januarij ll., waarin besloten werd beide adressen in te zenden, vinden wij de uitdrukking »ongehoorde misbruiken, bij de Nederlandsche Zalmvisscherijen" die, om er niet meer van te zeggen, blijk draagt van weinige bekendheid met de wijze, waarop in Holland wordt gevischt, en van de Wetgeving op dat punt. Misbruiken zijn er, maar

deze liggen niet aan de Wet op de Zalmvisscherij, de misbruiken zijn de overtredingen en ontduikingen dier Wet.

De klagten over »onbeboorlijk visschen" en »misbruiken" zijn niet nieuw; zij dagteekenen van voor meer dan vijf honderd jaren. Men vindt er melding van gemaakt onder WILLEM IV, Graaf van Holland in 1341; onder Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN in 1395; en klagten over weinig zalm na 1470, onder MARIA VAN BOURGONDIEN. In het Archief der Stad Rotterdam, berust een proces-verbaal van onderzoek omtrent de visscherijen in Holland in 1559, gedaan op verlangen van Keizer CAREL V, omdat op den Rijksdag te Augsburg, Duitsche Vorsten geklaagd hadden over misbruiken bij de Zalmvisscherijen. Al die klagten hadden haren grond in geruchten, omtrent geheel dwars over de rivier staande vaste netten of zoogenaamde stalen, doch als men inzage neemt van het Placcaat van genoemde Keizer CAREL V. dd. 28 Maart 1544, dan zal men zien, dat de klagten toenmaals, even als tegenwoordig, allen redelijken grond misten. Daarin wordt voorgeschreven dat de fuiken op de Merwede, niet dieper mogten worden gesteld dan vier voet op gewoon laag water en de overtreders bedreigd, met eene boete van Vijftig Carolus Guldens voor de eerste maal, bij herhaling met Honderd Carolus Guldens, en voor de derde maal, met tien jaren bannissement.

Wettelijke bepalingen, regelende de Zalm- en andere Visscherijen, bestaan in Holland sedert eeuwen. Om iets te noemen: wij vinden een gebod van 12 Maart 1341, vernieuwd 18 December 1356, aan de Poorters van Dordrecht, Rotterdam en Schiedam, van Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van Holland, omtrent de stalen of steekvisscherijen; een bevel rakende hetzelfde onderwerp van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, dd. 13 Junij 1395, herhaald 8 September 1395; in 1425 een handvest van PHILIPS VAN BOURGONDIEN, over het visschen zonder vergunning of het stroopen; in 1544 het bovengenoemde placcaat van Keizer CAREL V, over het diepvisschen, enz. enz.

In weerwil van aanhoudende klagten, over ongeboorde misbruiken, over geheele vernietiging van de Zalmproductie en den teruggang der visscherijen in de 14e, 15e en 16e eeuw, werden er te Dordrecht, waar de binnen Zuid-Holland gevangen visch moest ter markt worden gebragt, (zie de aankondiging met der klokke van Burgemeester, Schepenen en Raden der stad Dordrecht, dd. 28 Augustus 1543), van 15 April 1620 tot 28 Februarij 1621, aan de markt gebragt: 8921 Zalmen, 81 steuren en eene groote menigte Elften en andere schoone riviervisch, die veelal in den Biesbosch gevangen zijn. Nu zou men met reden verwachten, dat ten gevolge der misbruiken en het onbehoorlijk visschen der Hollanders, ten minste na 200 à 250 jaren een teruggang zou zijn waar te nemen, doch een gedeelte van denzelfden Biesbosch, waarvan in 1620/21 de buitengewone vangst verkregen was, leverde in 1846, dat is dus 225 jaren later, 9441 Zalmen, 307 Steuren en duizenden Elften en andere schoone riviervisch; naar onze bescheiden meening, wel een bewijs, als er dan volstrekt teruggang moet zijn, het een zeer negatieve kan genoemd worden.

De zalmvangst der jaren van 1850 tot 1857 was zeer gering en ook de Hollandsche visschers klaagden luide over teruggang en zochten dien, waar het

later bleek, dat hij niet te vinden was; na 1861 zijn er rijke jaren gevolgd, die veel zalm gaven en ook van de laatste jaren, kan niet gezegd worden, dat de Rijn arm is aan zalm.

De wijze van zalmvisschen, die in Holland gevolgd wordt, naar aanleiding van de bestaande Wetten, Reglementen en Voorwaarden van verpachting, maakt het "versperren der rivier" slechts als overtreding mogelijk, en het behoort tot de zeldzaamheden, dat dit misbruik door de vele, met het toezigt op de uitoefening der visscherij belaste ambtenaren, wordt geconstateerd.

De visscherijen zijn overigens niet talrijker dan voor 30 en meer jaren; zijn er *nieuwe* aangelegd, *vele* andere zijn vervallen.

Onze Vereeniging neemt ook de vrijheid te verklaren, dat zij onmogelijk kan instemmen met de gevolgtrekking door Uwe Vereeniging zoo beslist uitgegesproken, "dat de zalm spoedig, alleen in de Zoölogische Musea aan den Rijn, doch niet meer in den Rijn zelve, zal te vinden zijn" Ons hebben geschiedenis en ervaring tot andere conclusien geleid, die geen plaats laten voor nwe vrees.

Van eene dagelijksche of wekelijksche rust verwacht onze Vereeniging voor de voortteling, geen het minste resultaat. Die dagelijksche rust bestaat voor het grootste gedeelte der Hollandsche Zegenvisscherijen sedert jaren, en niet zelden beletten, hooge rivierstand van den Rijn of storm uit zee, vele zoo niet alle Zegenvisscherijen, soms weken lang, het visschen; en omdat nu, in weerwil daarvan en van zoovele andere op het doorlaten van Zalm gunstig werkende omstandigheden, door hooger op den Rijn gelegen visscherijen, luide wordt geklaagd over toenemende vermindering van Zalm, meenen wij meer regt te hebben, tot het besluit, dat niet bij de Hollandsche visschers de oorzaak ligt der weinige zalm op den Boven-Rijn, maar dat die oorzaak elders moet worden gezocht, welligt bij de klagers zelf.

Vangt men op den Boven-Rijn, niet duizende jonge zalmpjes weg, om ze in den handel te brengen? De Nederlandsche Regering heeft reeds jaren lang de vernieling van jonge visch tegengegaan, door het bepalen der grootte van de mazen der vischnetten, door verbodstijden voor ankerkuilen en ander vischtuig enz.

Heeft Huningen of eenige andere inrigting voor kunstmatige Zalmteelt iets gedaan tot bevolking van den Rijn? Het Koninglijk Zoölogisch Genootschap *Natura Artis Magistra* te Amsterdam heeft reeds onderscheidene proeven genomen op den IJssel en zeer bevredigende resultaten erlangd; die proeven worden door de Nederlandsche Regeering ondersteund en meer en meer uitgebreid.

Zijn er voor de inrigting te Huningen en elders niet millioenen Zalm- en andere Vischeijeren door de natuur däär gebragt, uit den Rijn genomen en door de verzending naar andere oorden ontroofd aan die rivier, welker visch-armoede nu, aan het onbehoorlijk visschen der Hollanders wordt geweten?

Onze Vereeniging, getrouw aan de taak die zij heeft op zich genomen, is bereid, ook bij verschil van inzigt en doel, zooveel hare zwakke krachten dit veroorloven, mede te werken tot het doen verhoor krijgen van regtmatige klagten en tot het nemen van proeven die voor de Nederlandsche Zoetwatervis-

scherijen minder gewaagd zijn, dan de voorgestelde internationale proef van November 1869.

Namens de Vereeniging tot bevordering der Zoetwatervisscherij in Nederland,

De Voorzitter,
(*get.*) C. STAL.

De Secretaris,
(*get.*) J. A. VAN DORSSER.

Bladz. 18. *Aandrang van der Staten Gezant te Londen tot hulpbetoon tegen Pruissen.*

Sire,

Par ordre exprès de Leurs hautes Puissances du 27e du mois passé n. st., le soussigné est chargé de communiquer à V. M. le contenu de la lettre du Sieur Baron DE GINKEL, Ministre de Leurs hautes Puissances à la cour de Sa Majesté le Roi de Prusse, dont il a l'honneur d'ajouter ici un extrait. De plus il a ordre de témoigner à V. M., que L. H. P. sont extremement satisfaites de la manière cordiale, qu'il a plu à V. M. de s'expliquer au soussigné, au sujet de l'injuste mécontentement, que S. M. le Roi de Prusse a conçu. Que L. H. P. sont très obligées à V. M. des témoignages généreux de l'affection que v. m. a pour la République, dont le soussigné a ordre de ses maîtres, de remercier v. m. de la manière la plus forte. L. H. P. se confient entièrement, Sire, sur les assurances que v. m. leur a données de son affection et de son assistance en cas de nécessité, mais comme il paraît par la lettre du Sr. DE GINKEL, que le mécontentement et la colère de Sa majesté Prussienne ne sont encore nullement cessés, et que ce Roi est capable de prendre des resolutions promptes, et même de les executer contre l'État, à quoi ses troupes et autres choses sont toutes prêtes, par où l'État pourrait se trouver fort embarrassé, et aurait besoin d'un prompt secours. Ce qui fait prendre la liberté au soussigné de demander très respectueusement à V. M. d'être informé, quelles troupes v. m. a destinées pour le secours de l'État, en cas de nécessité et d'où ces troupes viendront, afin que L. H. P. puissent prendre là dessus des mesures promptes et convenables. Le soussigné aura l'honneur d'attendre là dessus ce que V. M. jugera convenable d'ordonner, dont il fera, avec toute la promptitude, rapport à L. H. P. ses maîtres.

Fait à Londres le $\frac{\text{3e Mars}}{\text{20e Février}}$ 1732/3.
Était signé H. HOP,

A Whitehall ce 23e de Février 1732/3.

Monsieur,

J'ai mis devant le Roi votre mémoire du $\frac{\text{20 Février}}{\text{3 Mars}}$ par lequel, après avoir

rendu compte des sujets de mécontentement, qui se sont élevés entre le Roi de Prusse et les États-Généraux vos maîtres, et du danger auquel ils croient être exposés de se voir attaqués au premier jour par ledit Roi, vous demandez au nom de L. H. P. qu'il plaise à Sa Majesté de leur faire savoir, quelles troupes Elle se resondra en cas de nécessité, et conformément aux Traités, qui subsistent entre les deux Etats, d'envoyer au secours de la République et d'où ces troupes doivent venir. Sur quoi S. M. m'a ordonné de vous repondre en son nom que vous pouvez assurer les Etats vos maîtres, qu'à cette occasion, comme dans toutes les autres, ils rencontreront de la part du Roi la plus grande affection pour la République et l'exactitude la plus religieuse à remplir tous ses engagements envers Elle, et que pour cette fin S. M. donnera incessamment les ordres nécessaires, pour qu'un corps de 6000 hommes de ses troupes nationales et un autre d'autant de troupes allemandes soit prêt à marcher à l'assistance de l'État à la première réquisition, qui en sera faite selon les Traités, et dans le cas de nécessité susmentionné; quoi qu'en même temps S. M. ne laisse pas d'espérer, que tant par ses bons offices, que par ceux des antres Alliés et amis communs des deux parties, on pourra parvenir à mettre fin à la mésintelligence, qui s'est malheureusement glissée entre les dits Roi et États, sans qu'il soit nécessaire d'en venir à des extrémités qui ne sauraient être que très préjudiciables au bien public, et à celui de la Religion Protestante. Je vous &c."

Etait signé HARRINGTON (Rijks Archief.).

Bladz. 20. *Vertoog der Staten van Holland bij George II tegen het huwelijk van den Prins van Oranje* (Willem IV) *met Prinses Anna.*

Les Etats d'Hollande voulant autant qu'il est en leur pouvoir, empêcher la réussite d'un projet, qui pourrait avoir des suites très-préjudiciables, tant pour les Provinces-Unies en commun que particulièrement pour la Province d'Hollande, ont chargé par leur Résolution secrète du 22e de Mai 1733 le Conseiller-Pensionaire de communiquer en secret à Monsieur FINCH Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté le Roi de la Grande Bretagne, que les dits Etats persistant dans la ferme résolution de se tenir à la forme présente de gouvernement, appréhendent avec bien de la raison que le mariage du Prince de *Nassau* avec la Princesse Royale de la Grande-Bretagne, auquel le Roi penserait sériensement, suivant les derniers avis venus d'Angleterre, pourrait occasionner du refroidissement de l'amitié et confidence entre sa dite Majesté et cet État, et des dissensions entre les Provinces: et que pour cette raison ils espèrent, et attendent même avec confiance de l'amitié de sa dite Majesté, qu' après avoir été informée en secret des justes appréhensions de Leurs nobles et grandes Puissances, Elle voudra bien ne plus penser au dit mariage, les États n'ayant d'autre vue en ceci, comme ils s'en expliquent dans la susdite Resolution secrète, que de conserver la bonne intelligence et harmonie entre sa dite Majesté et cet Etat, de prévenir, autant qu'il dépend d'Eux, toute occasion de dissensions domestiques et de maintenir le gouvernement et la liberté de leur Province sur le pied que ledit gouvernement est depuis trente années.

Le Conseiller-Pensionaire, ayant fait rapport aux Etats de Hollande de la

réponse verbale de Monsr FINCH Ministre Plénipotentiaire de Sa maj^té^ Britannique à ce, qu'il a eu l'honneur de lui representer par ordre des dits Etats au sujet du mariage du Prince de Nassau avec la Princesse Royale de la Grande-Bretagne, est chorgé de témoigner au dit Ministre de leur part, que c'est avec beaucoup de plaisir qu'ils ont appris par le dit rapport, que So Maj^té^, bien loin de vouloir rien faire qui puisse donner un juste sujet de refroidissement entre Sa Maj^té^ et les Etats, ou encourager des dissensions parmi les Provinces, continuera de donner aux Etats toutes les marques d'affection, qui conviennent à un si bon et fidel allié que le Roy s'est montré dans toutes les occasions, qui se sont presentées depuis son ovènement à la Couronne: et qu'en conséquence d'une déclaration si favorable ils attendent, que l'évènement justifiera que leur apprehension a été sans fondement.

Le Conseiller-Pensionaire a ordre d'ajouter par former d'eclaircissement, ou d'explication de ce qu'il a eu l'honneur de dire au dit Ministre en exécution de la résolution secrette du 22 de May 1733, que les Etats ses maîtres sont très éloignés de se vouloir ingérer dans les affaires de famille de Sa Majesté, mais qu'ils s'en rapportent à Sa Maj^té^ même, si on peut regarder comme une affoire de famille, ou comme une affaire purement domestique, un mariage, dont les suites intéressent les Provinces-Unies, et en particulier la Province de Hollande, aussi bien que la Grande-Bretagne: mais, quoiqu'il en soit de cela, qu'ils pensent qu'il est permis de representer d'une manière discrette les suites d'un mariage lorsque ceux, qui font la représentation, sont d'un côté interessés dans ces suites, et que de l'autre ils ont donné des preuves reëlles de leur amitié sincère dans toutes les occasions, qu'ils en ont eues: et finalement que les Etats ses maîtres conçoivent d'avoir suffisamment insinué, quelle est la raison de leur appréhension en la fondant sur la ferme resolution de se tenir à la forme présente de Gouvernement, sans qu'il soit nécessaire de s'expliquer sur cela plus clairement.

His Majesty was extremely surprized that a resolution of that kind should have been agreed to by that Assembly, as not seeing what right those gentlemen could suppose they had to represent against any disposition that the King should think proper to make in his family; ond that tho' they alledge their having a great deal of reason to apprehend that, if the said marriage should take effect, it might occasion great coolness in the friendship and confidence between His Majesty and the States, and dissensions among the Provinces, they have not thought fit to specify any one reason for such their apprehensions.

Notwithstanding which, and altho' this affair is so far advanced as you will have seen by what had pass'd in Parliament, that the King cannot but proceed in finishiog it in the manner it has heen begun, yet His Majesty has such a regard for the States of Holland, thot He is willing that the motives on which He went in entertaining the proposal of this match, should not be concealed from them

The benefits which have accrued both to England and Holland, as well as to the Protestant interest in Europe, by former happy olliances of the same kind between some of his Majestys Royal Predecessors and the family of

Orange, together with the general inclination of the Kings own subjects towards such a match, as an additional security to the Protestant succession in these Kingdoms, besides the many eminent qualities in the Prince Himself which rendered his person highly acceptable to the King, were the motives that determined his Majesty in this affair; which however would not have prevailed, if there had been just reason to aprehend any manner of ill consequence from it to so good and faithul an Ally as His Maj[ty] has always found in the Republiek. But the King on the contrary was entirely persuaded, that such a match would be a means of strengthening that Union and Harmony which subsists between Him and the States-General; and which His Majesty on his part has continually cultivated with so constant and zealous an affection, that they could not but look upon the King's past conduct in this respect as a sufficient earnest and security for his future good will towards them.

Besides, that as the said marriage is a private and family affair, and what does not in any degree interfere with or intrench upon the domestiek Government of the States, the King hoped that all reasonable people in Holland would be so far from conceiving any jealousy or dissatisfaction on that account, that they would rather be instrumental in removing any ill grounded prejudices that might happen to be entertained by others. It likewise seemed to merit the most serious consideration in Holland, to find the Prince disposed of to a Princess of Great Britain; whereas in all probability there might have been other matches thought of for the Prince, which, if they had taken effect, would have been not only highly disagreable to the States, but in their consequences most dangerous to the liberties of the Republiek. These reasons and motives, with which you will desire the Pensionary to acquaint the States of Holland, the King hopes will remove those apprehensions, which they seem to have formed to themselves with respect to this marriage, and that they will be farr from imagining that His Majesty will do any thing that can justly create any coolness between Him and the States, or encourage dissensions in the Provinces; but, on the contrary, that His Majesty will continue to give the States all the marks of affection that become so good and faithful an Ally, as the King has been on all occasions since his coming to the Crown.

Bl. 21. *Vredehandel van den Ambassadeur* VAN DER MEER *te Seville*, *in* 1729. (Extract-depêche van dien Gezant 23 November van hetzelfde jaar, in de *Secrete Resol. van Holland*, 16 December 1729 VIII. 187 volg). »Den 11 deser hebbe ik ontfangen de depêches en Secrete Resolutie van U Hoog Mog. van den 25 October, nevens de nieuwe Volmagt om te teekenen soodanig Instrument of Acte als het noodig sonde zijn, om de rust en vrede te herstellen, en de vriendschap met Spagne te versterken. Door dese tweede Volmagt hebbende begrepen, dat U Hoog Mog. sig ten hoogsten gelegen lieten zijn om de rust in Europa hersteld te sien, ben ik daarop getreden in conferentie met de Ministers van Spagne, Vrankrijk en Engeland, 1) en na verscheide malen met

1) De Britsche Gezant was WILLIAM STANHOPE, die wegens zijn beleid in het sluiten

deselve geconfereert te hebben, zijn wij met den anderen overeeegekomen op de manier waarop U Hoog Mog. aan hetselve Tractaat sonden eceederen; en hetselve Tractaat hebbe ik nevens gemelde Ministers op den 21 November nit naam van U Hoog. Mog. geteekent, en ik bebbe de Geallieerden geobligeert ten reguarde van U Hoog Mog. tot alle betgeene dat ik begrepen hebbe noodig te zijn tot het welwezen van den Staat en deszelfs Commereie; en soo bij gevalle ietwes my geechapeerd konde zijn, det makkelijk kan zijn geschied, versoeke ik met alle onderdanigheid my sulks niet qualijk te willen afuemen, maar ter contrarie my sulks te pardonueren; sullende bierby voegen, det ik *gedurende den geheelen tijd*, dat ik de eer hebbe van door U Hoog Mog. geëmployeert te zijn, *my nooit soo geëmbarrasseert hebbe gevonden* als sedert een maand, zijnde soo te seggen geweest *sonder Instructiën.*

Ik hebbe de eer aan U Hoog Mog. Griffier te adresseren het geteekende Tractaat nevens de Accessie; in hetselve sullen U Hoog Mog. vieden de vernieuwing van de engagementen van Vrankrijk, Eegeland en Spagne tot de abolitie van de Commercie en navigetie ven de Compagnie van Ostende; de engagementen vernieuwt om aan U Hoog Mog. satisfactie te doen hebben op de saken van Oost-Vriesland, waar de Koning van Spagne mede intreedt. — De Commercie word hersteld op de voet van de Tractaten; de grieven zullen geredresseerd worden. Alle de nieuwe voordeelen die in het toekomende aan andere Mogendheden geaceordeerd sullen werden, sullen aan U Hoog Mog. en aan hare onderdauen mede toegestaan werden. Aen U Hoog Mog. word mede toegestaan den titel van *Hauts et Puissants Seigneurs.*

Daartegens treden U Hoog Mog. in de engagementen die door Engeland en Vrankrijk ingegaen zijn, om te guaranderen de ietrodnetie (in Italië) vnn de Spaansehe troupes in soldye van Spagne, dog op den voet vermeld in de Secrete Resolutie van U Hoog Mog. van den 23 Julij en de navolgende. In gevalle vao oorlog in andere gewesten, zijn U Hoog Mog. niet gehonden als alleenlijk te fourneren vijf dnisend men in het geheel, tot hulp ven de Geallieerden. En ingeval det de Republicq geattaqneert wierd, zijn de Bondgenooten gehouden, sonder af te wagten het effeet van de goede offieien te fonrneren ieder Konieg 12000 in tronpes of snbsidien, en het gevaar grooter wordende, zijn sy gehouden met alle hare magt de Repnblicq by te springen. — Ik ben soodanig geocenpeert geweest alle dese dagee, det het my onmogelijk is geweest een omstandig verhaal van dese Negotiatie op te stellee, en wijl ik den conrier die ik expediere, tragte hoe eerder hoe liever te depescheren, zal ik hier alleenig bijvoegen, dat niets den Greve van *Königsegg* meerder gefrappeert heeft als de eccessie van de Repnblicq, en zeo ras was Sijn Excelleneie sulks niet gewaar, of hij depecheerde een courier over Parijs naar Weeeen." Van den diplomatischen omslag by dit bedrijf kan men zieh uit den begeleidenden brief der Staten-Generaal aan de Provincien tot *ratificatie* der verrigtingen van v. DER MEER, een denkbeeld maken. De bedoelde stukken uit Seville overgezonden,

van dit Tractaat van Seville („after innumerable difficulties") tot Lord HARRINGTON werd verheven en eerlang aan de spits der Buitenlandsche Zaken als Secretaris van Staat geplaatst. Lord MAHON, *Hist. of England* I. 363 volg.

waren acht in getal. »Eerstelijk de Acte van accessie aan het Traetaat den 9 November 1729 door Vrankrijk en Engeland met Spagne gesloten.

Ten anderen, een Acte van accessie op de *separate* Articulen van het voorz. Tractaat.

Ten derden, de Acte van accessie op de *separate* en *secrete* Articulen van hetselve Tractaat.

Ten vierden, een *secreet* Articul, waarbij bedongen is, dat de Staat bij een oorlog in Italië, niet verder gehouden sal zijn als tot prestatie van drie duizend man.

Ten vijfde, een Articul tot het presteren van twee schepen van oorlog en een bataillon om de Spaansche troupes na Italië te helpen introduceren. Ten zesde, een Declaratoir wegens *Castro* en *Ronciglione*. Ten zevende, een Declaratoir wegens den titel van *Hoog Mogende* in het toekomende door Spagne te geven. En eindelijk, een Acte van den Heere Marquis DE BRANCAS over het defect van zijn pouvoir."

Zeer scherp en dringend luidde bij deze toezending van stukken aan de Provincien, de vermaning tot geheimhouding en om het bewijs ditmaal te leveren »dat, hoewel de deliberatie volgens de constitutie van de Regeringe in den Staat aan velen behoort, echter het *secreet* aldaar bewaard *kan* worden."

Bl. 25, 29. »Hertog van Brunswijk — Wolfenbuttel, Voogd van WILLEM V. BENTINCK VAN RHOON." Reeds in 1758 liet de Hertog zich zeer ongunstig over Holland uit. »M. le Prince de Brunswic (zoo meldt de fransche Gezant D'AFFRY) se plaint des ménagements qu'on doit avoir pour le peuple, et je sais qu'il a dit hier hautement, que ce pays était sans gouvernement, et n'était qu'une parfaite anarchie." (Depêche van 28 Julij) Verg. Jhr. Mr. D. M. M. D'HANGEST Baron D'YOY, van Mijdrecht, *Frankrijks invloed op de buitenlandsche aangelegenheden der voormalige Nederl. Republiek.* (Arnhem 1858) bl. 71. Aan de dagelijksche *Aanteekeningen uit denken, lezen en hooren, meest betrekkelijk tot de politijke Administratie, en inzonderheid van de Republyk* 1780 *en volgende*, door den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL zorgvuldig bijgehouden, ontleen ik deze berigten: »Zeker Regent van een der Provincien, die een rol gespeeld had in de vervolging tegen den Hertog van Brunswijk, zeide mij eenigen tijd nadien: de Hertog vertrouwde niemand; dan bediende hij zich van den een en dan van den anderen, en als hij ze moede was, liet hij ze zakken. Wij zagen derhalve dat hij ons alle eveneens bedroog, en dus vereenigden wij ons, om hem op zijne beurt te doen springen."

En verder, op een andere plaats:

»Wanneer wij verliezen 't gene wij naar de oogen moesten zien en ons in ordre houdt, zijn wij het naast bij den val. Exempel de Hertog van Brunswijk met den ouden Graaf VAN RHOON, en de patriotten met den Hertog." Hoe BENTINCK in 1749 den overgang van dien Vorst uit de dienst van MARIA THERESIA in de Nederlandsche had te weeg gebragt, is nu onlangs door ADOLF BEER te Weenen (1871) meer bepaald in het licht gesteld door de uitgave van *Aufzeichnungen des Grafen William Bentinck über Maria Theresia, mit einer Einleitung über die Oesterreichische Politik in den Jahren* 1749—1755.

Bl. 36. »Briefwisseling van STEYN met LESTEVENON. Wetenschappelijke zin van den Raadpensionaris.” Als Curator der Hoogeschool te Leiden, verlangde hij de statuten der voornaamste Fransche Universiteiten te bezitten (23 November 1762). Bij de behandeling van een geschil van internationaal-privaat en van Canonisch Regt (gemengd huwelijk van Mevr. MUNTER met den Chev. DE BONNAC) verzocht hij den Nederlandschen Ambassadeur een en andermaal hem zoo doenlijk te bezorgen het *Recueil des Édits, Déclarations, et Arrêts du Conseil rendus au sujet des gens de la Religion prétendue Réformée* (1714); later, wilden hij en de Griffier FAGEL ter voorkoming bij de geschillen over neutraliteit en meer in 't bijzonder van prijs en buit, elk voorzien zijn van een exemplaar der Ordonnances de Marine en nog van eenige andere bepalingen van LODEWIJK XIV. Zoo begeerde hij naderhand den tekst van zekere Fransche verordening op het stranden van schepen te leeren kennen, en grondig onderrigt te worden van hetgeen hij niet had kunnen gelooven en vertrouwd had onwaar te zijn, eene afpersing of knevelarij jegens Nederlanders bij zulke zeeramp gepleegd. (16 October 1760).) — Op de bestrijding der staatsuitgaven door nieuwe middelen bedacht, lachte den Financier STEYN de heffing van een regt op de speelkaarten toe, eene belasting die in Frankrijk bestond, en met de toezending van de verordeningen op dat stuk, had LESTEVENON den Raadpensionaris al vroeger moeten verpligten. (11 Aug. 1752).

Bl. 48. »Onbekrompen mededeelingen van VAN DE SPIEGELS afstammelingen.« Ik ben in dit opzigt veel aan de heusehheid der nagelaten betrekkingen van den als staatkundig schrijver gunstig bekenden kleinzoon van den Raadpensionaris, Nederlandsch Chargé d'Affaires bij het Hof van Wurtemberg, verschuldigd; en wat persoonlijke medewerking ter vereering van het aandenken van den grooten Staatsman betreft, aan den rusteloozen ijver en de verpligtende goedheid van den Heer H. C. NEOERBURGH te Nijmegen, van vaders- en moederszijde VAN DE SPIEGELS achterkleinzoon.

Bl. 22, 40. Memorie van den Gezant HENDRIK HOP. (A. 1741). — »Vooreerst, dat haer Ho. Mo. geliefde op een gevoeglijke wijse te verstaen te geven derselver ongenoegen, dat de Heeren Ministers son gereserveert sijn van aen haer Ho. Mo. Minister te communiceren de gedagten van dit Hof over saeken van eenige importantie en waerin den Staet soowel als dit Hof geconcerneert is; dat diergelijke communicatie mag geschieden in tijts, of wel ter selver tijt dat de orders aen de Ministers van dit Hof worden afgesonden, gelijk door haer Ho. Mo. word gepracticeert, en niet naderhant gelijk dikwils alhier geschiet, waerdoor d'advisen van den Minister eerst inkomen, naedat de communicatie daervan reets is geschiet, of niet overgeschreven worden, omdat de orders daertoe reets een postdag of twee te voren sijn afgegaen. Dat ter selver tijt strikte orders mogen gegeven worden aen des Konings Ministers aen de respective Hoven, van met die van haer Ho. Mo. met openhartighijt te communiceren de saken de beijde belangen concernerende; want dat men dikwils gesien heeft, dat saeken genoegsaem alleenig door d'Engelsche Minister worden behandelt, waerdoor mis-

vertrouwen tussen de Ministers ontstaet, gelijk men gesien heeft aen de Hoven van Vrankrijk tussen den Heer VAN HOEY en den Lord WALGRAVE, aen het Hof van Weenen tussen de Heeren HAMEL BRUYNINKS en ROBINSON, bij de Porte tussen d'Heeren KALKOEN en FALKNER, tot Stokholm tussen de Heeren RUMPF en FINCH, en mogelijk aen andere Hoven meer, hetwelk haer Ho. Mo. best bekent is.

II. Dat haer Ho. Mo. geliefde de orders en Resolutiën die aen haer Minister senden, niet aen d'Engelsche Minister te communiceren, vóór dat die aen haer Minister sijn afgesonden, gelijk mede eenige importante advisen die van buyten mogen inkomen, want het Hof derselver brieven ordinaris vijf à ses uren, ja dikwils vijftien sestien uren eerder ontfangt als die aen de vremde Ministers worden bestelt; want indien de post des avonts nae agt uren inkomt, worden de brieven, uytgenomen die van het Hof, niet vóór des anderen daegs des nademiddag om twee of drie uren bestelt, de brieven genoegsaem noit vóór des nademiddag wordende bestelt. En de Ministers reets geinformeert sijnde van d'orders of advisen die haer Ho. Mo. Minister heeft becomen en selvs dikwils reets daerop hebbende geantwoord, excuseren deselve sig menigmael om haer Ho. Mo. Minister te admitteeren, omdat sij reets weten waerover de Minister haer sal onderhouden of wat advisen hij hier te geven heeft, en daerdoor minder occasie voorvalt tot frequentatie en conversatie, met des Konings Ministers.

III. Dat haer Ho. Mo. gelieven aen derselver Minister meerder ligt en informatie te geven van saken van importantie, waerop de gedagten van dit Hof wenschen te weten, ende aen deselve orders te geven om die gedagten te mogen vragen, waerdoor den Minister geantoriseert is te dien eynde instantien te doen, hetwelk anders met gevoegelijkhijt niet kan doen.

IV. En laestelijk, dat haer Ho. Mo. gelieven te considereren, hoe difficiel het is aen een Minister haer Ho. Mo. t'informeren van de gedagten van dit Hof, als de Ministers hem hetselve niet willen communiceren, onder het wel of qualijk gefondeerde voorgeven dat desselfs brieven, aenstonts publyk sijn; want van ter sijde hier en daer iets horende van die gedagten, hoewel men meent die van goeder hant te hebben, soo bevint het sig egter dikwils dat die meer of minder geextendeert sijn als de waere gedagten van het Hof, de partijschappen menigmael seer veel deel daerin hebbende; waerdoor een Minister seer dikwils soude genootsaekt sijn de volgende postdag te recanteeren, hetgeen van te voren sonde hebben geschreven, of dat aen haer Ho. Mo. onsekere advisen soude aendienen." (naar de minnut).

Bladz. 38—40. »STEYN. Initiatief. Instructiën in eijfer."

Ontfangen Paris 22 feb. 1755.

Men is alhier bij continuatie seer curieus om te weeten wat er in Vrankrijk passeert ten opsigte van de equipeering en vorderinge van dien. De couranten zijn daarvan dagelijks zoo vol, en spreeken zig bij continuatie zoo menigvuldig tegen dat men niet weet wat er van te maken is. Derhalve verzoek ik U. Exc. hier op so veel mogelijk het oog wilt houden en de waare toestand en avancement van dien in 't vervolg mededeelen.

In de publicqe nieuwspapieren vindt men bij continuatie mentie dat de zoon van den Pretendent zig actueel in Vrankrijk zoude bevinden — het komt mij voor dat deeze zaeke wel merciteert om daar op te informeeren, en ingevalle Uw Exc. mij daaromtrent iets konde melden, zo zonde mij zulx zeer aangenaam zijn. (Depêche van 23 Januarij 1756.)

Ik worde geinformeert dat de Marquis DE MIREPOIX in Engeland zonde hebben gedeclareerd dat bij het ontstaan van een oorlog in America, Vrankrijk zoude verstaen in hetzelve regt te staen als voor de vrede van Aken en dus dat Tractaat als bestaende uit diverse schakels, waer van een gebrooken zijnde voor niet meer exteerende zoude houden, en dus de Nederlanden zoude attaqueeren. De franse Ambassadeur houdt zich hier nog stil, het komt dus vreemd voor dat diergelijke tael in Engeland werd gehonden en die men zegt dat door den Minister van Vrankrijk aen het Hof van Weenen in substantie mede zonde zijn geschied en dat alhier niets diergelijks passeert en dat U Excell. ook diergelijks niet rencontreert. Ik hebbe gemeent U Exc. hiervan te moeten adverteeren met versoek hier op attent te zijn en hetgeen deswegens zonde mogen ontdekken, te adverteeren.

Missive van de heer Raadpensionaris STEYN van den . . October 1755.

Van die actie aen de Ohio hebbe ik heeden nog geen tijding: de dispositie daar Vrankrijk in is om de vrede te behouden is zeer wenschelijk, dog de vreeze dat de Engelsche het er niet bij laaten zullen, tenzij Vrankrijk van haar pretensien relacheert, is niet te min zeer gefundeert. Dog het zal egter aan Vrankrijk difficil zijn in dat geval zig te justificeeren wanneer den oorlog in Europa zal willen transporteeren, alzoo tot nog toe geen van de Mogentheeden aanleidinge heeft gegeeven en het Tractaat van Aken alsdan niet gemakkelijk daartoe applicabel te maeken zal zijn.

Omtrent de intentie alhier kan UExcellentie wel beseffen dat het ons niet convenieert in eenige rusie te geraeken, en dat men dus op alle mogelijke wijze zal eviteeren het geene daar toe aanleidinge geven zonde kunnen. Waaromtrent ten opsigte van de Republicq het te wenschen is dat Vrankrijk in zo goede dispositie is als betuigt word door de Heer DE BONAC: de komste van de heer D'AFFRY waarvan zo veel gemeld wordt, blijft lang agter en men is hier al zeer verlangende te weeten wat deszelfs medebrengen zal zijn.

Meer kan ik op dit subject niet melden ziende Vrankrijk genoeg en klaar onse conduites tot nog toe gehouden; — dat wij ons d'Americaansche differenten niet aantrekken; hopende dat de operatien tot die gewesten zig bij continuatie bepaelen zullen.

»Hier van daen is niet veel bijzonders te melden, hebbende hij authenticq nog swaere klagten van de negotianten in haar ingezonte visch; komende mij onbegrijpelijk voor dat Vrankrijk, voor al tegenwoordig niet begrijpt deszelfs interest mede daer in faciliteijt te toonen."

Bl. 49. »Arbeidzaamheid — lettervruchten van VAN DE SPIEGEL." — In 1785 Raadpensionaris van Zeeland geworden, vervulde hij bij voortduring nog

eenigen tijd, de pligten van den post van Secretaris der Staten van die Provincie, tot daartoe door hem bekleed, en schreef hij in die dogen aan J. W. TE WATER het volgende: »De heer DE BEVEREN (W. A) staat binnen kort beëdigd te worden als Secretaris van 't Land; — waardoor ik hope eenige verligting te bekomen, daar alle de bezigheden van de *twee* ministeriele Ampten nu zoo lang voor mijne rekening geloopen hebben, dat vooral in de affaires die gepasseerd zijn, geen geringe arbeid is geweest; maar ik dank den Hemel, *dat mijn werk mijn lust is.*" (Origineel). In dienzelfden tijd hield de Raadpensionaris zieh met de *Schets der Regeerkunde* onledig — De brief is van 23 Januarij 1786, de evengemelde *Schets* van 1 Februarij, die naar de eigenhandige verklaring van den Hoogleeraar TE WATER, oorspronkelijk is opgesteld »tot eene handleiding om in het bijzonder onderwijs van zekere jonge Lieden, (de Prinsen van *Oranje*, Erfprins en FREDERIK) uitgebreid te worden." — (Verg. hiervoren bl. 48).

Bladz. 52. *»Buitenlandsche geldleeningen.*"

Onder VAN DE SPIEGEL's nagelaten handschriften, zijn over dit onderwerp losse gedachten in een Bundel te vinden, *Negotiatiën* (*Buitenlandsche geld-*) *de al of geen nuttigheid van dezelve in de Republiek*; — vertoogen van deskundigen voor- en tegen, betrekkelijk het ontwerp van eene Belasting »over alle capitalen der Ingezetenen dezer Provincie (Holland en Westfriesland) in eenige Negociatiën ten laste van *vreemde* Mogendheden, Staten, Partieulieren of Coloniën *buiten die van dezen Staat*" voorgedragen (*Secreet*) ter Staatsvergadering van 24 Januarij 1793. Gecommitteerde Raden van Holland (Het Rapport is onderteekend G. B. EMANTS, H. VAN STRALEN Jz;) prezen dit aan op de volgende gronden:

I. Zeiden zij, is het eene belasting, die niemand behoeft te dragen, als de zoodanige, die de *buitenlandsche* fondsen praefereren boven de inlandsche.

II. Drukt de belasting op geene Commercie, Fabryken of Trafyken, maar bevoordeelt dezelve, ten minste indirect.

III. Zal de gemeene man er niet door bezwaard worden.

IV. Zal het avantage er uit geboren worden, dat de binnenlandsche fondsen en vaste goederen in waarde toenemen. En

V. Flatteren de Gecommitteerde Raden zich, dat daardoor een vrij aanzienlijke som in 's Lands kas zal worden gebragt; welke vermeerdering van inkomsten, gevoegd bij de verbetering en *rigtige invordering van 's Lands gemeene middelen*, zoo menigmaal en zoo ernstig aan de deliberatien van Uw Ed. Groot Mog. aanbevolen, 1) zij vermeenen dat suffisant zal zijn, om het jaarlijksch te kort van de Financien te suppleren, en mogelijk zelfs om de schulden van de Provincie door eene jaarlijksche aflossing in te korten."

Bl. 56 volg. *Afstand of ruiling van grondgebied.*

Onvergetelijk is hierbij het waardig gedrag van den Minister van Buitenland-

1) Zie in dit geschrift hiervoren SLINGELANDT's klagten, bl. 11—13.

sche Zaken W. F. RÖELL in 1810 te Parijs, die onwankelbaar weigerde het Tractaat van afstand van Noord-Brabant, Zeeland enz. te onderteekenen, en de Instructie in 1795 uit Middelburg aan de Burgers FRANÇOIS EERMERINS en TRISSÈNRE L'ANGE medegegeven en door hen bezworen, gaande naar Parijs om er zich tegen den afstand der eilanden Zuid-Beveland en Walcheren aan de Fransche Republiek, te verzetten. (Art. VIII »Dat deszelfs Vertegenwoordigers bij geen mogelijkheid in zulk een afstand van twee aanzienlijke deelen hunner Provincie kunnen of mogen bewilligen, even weinig als de andere Provinciën" enz.). Z. mijne *Gesch. der Diplomatie van de Bataafsche Republiek*, Ie Deel, Bijlagen N°. XIII bl. 81—94.

Bladz. 64. — *Advertentie.*

De ondergeteekende, aan wien op den 6 April dezes jaars is toegezonden een gedrukt Boekjen, onder den titel van *Nadenking van eenen Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland*, met een Voorberigt aan den Vaderlandlievenden Lezer, houdende de redenen, waarom de Uitgever hetzelve in het licht heeft gegeven, en waarom hij hoopt, dat deze uitgave door den Schrijver ten goede zal gehouden worden, vindt zich genoodzaakt het Publiek te informeren, dat de uitgave van dit Boekjen, voor zoo verre het getrokken is uit een Memorie, door den ondergeteekende in den jare 1795, in zijne gevangenis, tot een geheel ander oogmerk en tot zijn eigen nuttigheid, zaamgesteld, hem *ten hoogste onaangenaam* is geweest, als zijnde niet geschikt om onder het oog van het Publiek te komen: en dat wijders, zooveel aangaat de menigvuldige veranderingen van Stijl, Taal, Spelling, en de nieuwe Titel voor hetzelve geplaatst, hij zulks alles laat voor rekening van den Uitgever: dat het hem ook onbekend is, hoedanig de menigvuldige en verminkte afschriften, welke, volgens het gemelde Voorberigt, in veler handen rondzworven, in de wereld gekomen zijn, dewijl hij, zooveel hij zich herinneren kan, zijne Memorie niet meer dan aan een enkel mensch te lezen gegeven heeft, welke zijn woord van eer hem versproken had van te zorgen, dat dit stuk niet verder zou komen; niet omdat de ondergeteekende zich schaamde der zaken, welke hij daarbij ter neder gesteld had, maar omdat hij sedert de Revolutie niets hoegenaamd, rakende zijne particuliere verantwoording heeft willen publiek maken, gelijk hij ook over dezelve nooit wettig is ondervraagd geworden. Actum, den 10 April 1800.

L. P. VAN DE SPIEGEL.

Bladz, 67. »*Wijsgeerige zin*" van den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL. Tot zijne nagelaten geschriften behooren de in den kerker op het papier gestelde *Gedachten over de verlichting der XVIIIe Eeuw boven de voorgaande; Verzameling van losse materialen tot een Proeve over de zedelijke verpligting der menschen en de Wetten der Natuur; Loopende gedachten over de gelijkheid der menschen*; over *Logica* en *Rhetorica*; over de studie der Historie door een jong man, »die tot posten van aanbelang bestemd wordt," [1]) in een uitvoerigen

[1]) Een H. S. geschenk van Prof. TYDEMAN.

Brief of Verhandeling aan zijn lotgenoot den Graaf VAN BENTINCK—RHOON ontwikkeld (Kasteel te Woerden, 5 December 1797 »in de 35e maand onzer beider gevangenis"). Wijders EUSEBIUS en THEOPHILUS, *Zamenspraak over het vertrouwen op Gods hulp in tijdelijke ongelegenheden; over de onsterfelijkheid der ziel,* (naar het Hoogduitsch van CLAUDIUS) enz. — De overige onuitgegeven geschriften van den Zeenwschen Staatsman zijn staatsregtelijke, politische of staathuishondkundige beschouwingen. Een der ondste is van historisch-archaeologischen aard. (*Gedachten over de Dea Nehalennia, aan het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen voorgesteld,* 28 bl. 1773). Voeg er bij enkele dichterlijke uitboezemingen, aandoenlijke of luimige.

Bladz. 79. Diplomatische onderhandelingen met Groot-Britannië. VAN DE SPIEGEL aan G. K. VAN HOGENDORP Pensionaris te Rotterdam.

»WelEdelgeboren Heer,

De Heer Engelsche Ambassadeur heeft bij een Memorie aan het secreet Besogne van H. H. M. te kennen gegeeven, dat hij niet verder met de Heeren Commissarissen in de Negotiatie van het Tractaat van Commercie kunnende vorderen, noch iets toegeeven, hij het concept van dat Tractaat aan H. H. M. presenteerde, bereid zijnde hetzelve te teekenen, indien het zoodanig bij H. H. M. wierd geaggreëerd, waartoe hij reeds de noodige *pleinpouvoirs* ontvangen had: hierop is geresolveerd, de Heeren Commissarissen te beschrijven tegen de aanstaande week, om derselver consideratiën en advys daarop te hoóren, en inmiddels dit stuk secreet te houden en geen copyen van hetzelve aftegeeven: ik hèb derhalve deze nevensgaande copy zelf laten maken, om onder de hand, aan uw Edg. en eenige weinige Heeren in de voornaamste koopsteden dezer Provincie te communiceeren, gelijk ik ook nader de advysen, zoo van de H. H. Commissarissen als van het Besogne van H. H. M., wanneer die zullen bekend zijn, aan uw Edg. zal tragten te doen toekomen.

Waarmede ik de eer heb met alle hoogachting te zijn:

WelEdelgeboren Heer, Uw Edg. onderdanige dienaar

L. P. VAN DE SPIEGEL.

's Hage 22 Febr. 1791.

WelEdelgeboren Heer,

Gisteren had ik gemeend uw Edg. te spreeken, waarom ik de copy van het antwoord of liever replique, van Myl. AUCKLAND vooraf zond. Het is (gelijk uw Edg. ziet) applicabel tot de Memorie die de Commissarissen hem ingevolge hunner laatste Instructie hebben overgegeeven, en komt nader bij dan de eerste projecten waren: immers zoude alhier in het 1 Art. erkend worden onze cabotage: in het 2e de vaart op de vijandelijke Coloniën, geëxtendeerd naar onzen voorslag: in het 3de de opnoeming der contrebande gemodificeerd; maar verscheiden andere objecten zijn er, welke de Ambassadeur begrijpt niet te behoo-

ren tot een Tractaat van Commercie, en die ook waarlijk tot die klaarheid nog niet zijn gebragt als noodig is om dezelve te definieren; en deze poincten wenschte hij, dat voor dit moment *gesepareerd* wierden, en dat men sloot datgene waarover men het eens was geworden, terwijl men die overige poincten in een byzondere Conferentie zoude kunnen verhandelen tusschen Bewindhebberen van de wederzijdsche Compagnien, waarin men niet alleen die, maar ook andere poincten bij welke onze Compagnie een groot belang heeft, zou kunnen arrangeeren; — ik ben voor mij reeds lang in dat denkbeeld gewoest. Sommige van onze vorderingen *moeten* ingewilligd worden, of wij kunnen tot niets komen, naamelijk onze regel, *vrij Schip* enz, en onze vrije vaart op de Colonien van den Staat in oorlog zoowel als in vrede; maar andere kunnen van de eene zoowel als van de andere zijde toegegeeven worden, bijvoorb. of Engeland ons een quantiteit opium en salpeter zal geeven tot een minderen prijs, en hooveel: een derde soort van objecten kan *in medio* gelaten worden, bijvoorbeeld *Negapatnam* en de Oost. zee, terwijl het Gouvernement daarmede niet wil te doen hebben, vóór dat de Compagnien onderling daarover hebben geconfereerd, welke laatste Negotiatie mij voorkomt van zeer groot nut te zullen zijn.

De Ambassadeur staat te vertrekken morgen 8 dagen, en zoo 't mogelijk was, wenschte ik nog wel, vóór zijn vertrek, hem een Resolutie van H. H. M. te laten communiceeren, welke de zaken tot een soort van praecieshcid bragt, en hiertoe had ik geconcipieerd de hiernevensgaande, welke ik verzekerd ben, dat aanstonds door al de Provintien zal gevolgd worden.

Mogelijk zullen er Leden van Staat in Holland zijn, welke geen behagen in deze schifting en separatie van Artikels vindende, de Negotiatie zouden verkiezen slepende te houden: — het zij verre van mij, die opinie te willen berispen, maar dit mag ik zeggen, dat indien de Repub. tegenwoordig niet toetast, om de geprojecteerde Artikelen te sluiten, zij dezelve waarschijnlijk naderhand nooit meer krijgen zal; en of ons belang dan permitteren zal in Indiën zonder eenig Tractaat te blijven zitten, en aan een menigte tracasseries blootgesteld te zijn, laat ik aan de beoordeeling van die Regenten over.

Hiermede heb ik de eer met alle hoogachting te zijn:

WelEdgeb. Heer, Uw Edg. onderd. dienaar

Den 4 Septr. 1791 L. P. v. de Spiegel.

(medegedeeld door Mr. F. Baron v. Hogendorp.)

Bladz. 80. Verhouding tot Lord Auckland achtbaar — vriendschappelijk.

«Confidentielle.

Je vous prie Monsieur, de parcourir l'esquisse ci-jointe de quelques remarques dont je suis tenté de faire part à ma Cour. — Les lettres que je viens de recevoir de Vienne ne marquent que trop, que tout le Projet d'une Pacification peut échouer à cause de cette phrase si vague et si équivoque du «status quo." J'en serais fort fâché; d'autant plus que les Turcs pourraient bien prendre le «uti possidetis", sans que l'équilibre de l'Europe en souffriroit le moindre mal.

Dites-moi votre sage avis là-dessus et recevez les assurances du parfait attachement avec lequel

J'ai l'honneur d'être

Monsieur

Votre très-humble et très-obéissant serviteur,

Le 12 Avril AUCKLAND.

Hague Tuesday morning 25 Sb^{r}. 92.

My dear Sir

As your opinions, like good wine, improve by keeping, I meditated till this morning on what you said last night, and in the result I have not sent my projected note to M. DE WELDEREN. I had however a fair pretension to write to him on the subject, altho he may not have been the hypercritical parent of objections started in a case, where mere errors of form should either have been overlook'd or corrected upon the spot.

"If it happily proves that the business is now in a right line pour la forme et pour le fond", it may be hoped that all delays will be avoided and particularly the ungracious one of making a proposition commissorial, when its only possible utility consists in its being immediately adopted.

The request is "Que la République ne veuille bien ne pas permettre aucun séjour, ni donner aucune protection, ni aucun asyle, à toute personne qui aurait pu prendre part d'une façon quelconque dans un attentat si horrible que celui indiqué dans la Note."

If the States-General cannot *à la lettre* order this in the Provinces, they can at least undertake to order it in the Generality and to recommend it to the Provinces.

I sincerely adopt your idea, that the Republic and England ought to take a provisional measure of a much greater extend: — but I submit to you that it ought to be by a separate discussion between the two Governments: and not in the present case, where by undertaking to do more than is ask'd, we may be thought to do less.

Yours most sincerely

AUCKLAND.

My dear Sir,

Having company to dinner, & already assembled, I beg leave to keep your interesting paper till the evening.

It is probable enough that the *Jacobins* wil move Heaven, Earth and Hell to obtain an acknowledgement of their new republic: but if the Republic answer (& c'est tout simple) that she will concert with her neutral ally, I venture to be responsible that no violence will ensue, & yet I am not disposed to underrate the presumption, wickedness & madness of the French Convention.

Lord Elgins letter, if you can decypher it, affords grounds to expect a new campaign.

What is BEAUMARCHAIS doing here?

My dear Sir,

Monday.

You will peruse the inclosed with a mixture of indignation and amusement. — I thought it a diabolical specimen of human ingenuity when I first saw it in 1787 (in company with madame de LAMBALLE): — I now find that it made a part of the poison which was then privately distributing by the missionaries of the propagande, and which was meant gradually to destroy all the stamina of religion and royalty in Europe; and to introduce the doctrine of the first chorus:

O bienfaisante déité
ne souffrez pas que rien altère
notre touchante égalité
Qu'on homme commande à son frère.

Cependant l'empoisonneur [1]) se trouve actuellement à la Haye—Gare!

Hague Oct. 29th 1792.

The letters from Vienna continue to express the strongest dissatisfaction respecting the conduct both of His Prussian Majesty and of the Duke of Brunswic. The Austrian Generals have written from France, that they were seldom consulted; that when consulted they stated the strongest objections to the plans pursued; and that their objections were disregarded. — In short the alliance and friendship between Vienna and Berlin seem to have got their death—wound: — but how the Emperor will emerge from the embarrassments in which M. de Bisschoffswerder has involved Him, I cannot guess.

Secret. I have learnt some particulars respecting BEAUMARCHAIS which merit a moments attention. He is making a new purchase of arms in this country to a considerable extent. He says that they are for the French Islands; but my informant has reason to believe that He is employd to send them to the Roman-Catholics in Ireland. — I must consult with you on this subject and must entreat you to take the most effectual measures to have this business watched; perhaps the information is erroneous, but at any rate it deserves particular attention.

Secret. — BEAUMARCHAIS told a Friend »that FLEURY a famous comedian of the Paris stage had been contrived to be placed before the King of Prussia at *Verdun*, in the habit and the whole costume of his late uncle, whom FLEURY imitates to perfection: — and that FLEURY commanded Him to desist from His

1) BEAUMARCHAIS. Zie in de *Oeuvres complètes* van den befaamden blijspeldichter en publicist, (Ve Deel, Paris 1830) zijn Advies aan de Nationale Conventie uit Londen 16 December 1792, en het levensgevaar waaraan de levering van 60 000 geweren hem had blootgesteld.

enterprize; which the other accordingly did a few days afterwards." I hope for the honour of the Kingly class that this anecdote is a mere invention of BEAUMARCHAIS.

Mr. WILLIAMS HOPE made me a visit after he had seen you this morning, & was so obliging as to give me *his* advice to procure money from England for the expences of the defence of this Country. — I answer 'd him freely & in truth with warm feelings raised almost to indignation, that such advice came with a worse grace from him than it could have done from any other individual in these Provinces; — that it was a circumstance which would be incredible in history if we escape the present danger, to see it related & attested, that an army of cut—throat Goths and Vandals was in full march upon these frontiors for the profess'd purpose of destruction without mercy to liberty, law, religion & even life: & that Amsterdam overflowing with millions of wealth & lending money to every power in the universe except [1] to her own Government, declined furnishing a dollar in such a moment to the public Treasury: — & that the house of HOPE in such circumstances, possessing above three millions sterling had gravely told the English Ambassador that he must find the mooey at home because they had had some old & idle disputes about matters of trade, & because they had thought themselves not sufficiently consulted as to the formalities of the loan. — I added that England would probably help to save the Country in despite of herself & in despite of the marble—hearted men who possess the wealth of the Country: — but that I would venture to foretell to him, that he & all of the same description would have ample reason in the result to repent their wretched & selfish oeconomy; — that without looking farther he must see that it was made impossible, both to provide for the home—defence & to set out ships for the protection of the trade. — I have not time to state the whole that pass'd, but I have much to say to you respecting it—whenever you have time.

I am quite sorry to find that the Greffiers excellent paper [2] is not yet sent to be printed & publish'd. — These hesitations & revirements are great discouragements to those who are active & desirous to be useful. — It is beyond all doubt that DUMOURIERS paper is publish'd. There are copies of it at Middelburg & at Rotterdam: — but if it were news to be publish'd by him it would be no objection to the manifesto, which cannot fail to do good & to keep up that spirit which wo have at last raised & on which every thing depends.

There is a jeu d'esprit enclosed which will amuse you.

1) Het gezamenlijk bedrag der bekende Staatsschulden, wordt thans op *f* 51,434 mill gesteld door mr. S. VISSERING, *Aanteeken en Bijvoegselen* op den tweeden druk van het *Handb. v. Prakt. Staatshuishoudk.* 1872 bl. 22.

2) Van den Griffier van Hun Hoog Mog. HENDRIK FAGEL, later Ambassadeur van WILLEM I bij het Britsche Hof. Hier schijnt bedoeld te worden de uitstekende Circulaire der Staten-Generaal aan de Staten der Provincien, van 10 Febr. 1793, te vinden in VAN DE SPIEGEL's *Brieven en Negotiatien*, I. 63—70.

